

Fundația pentru
Dezvoltarea
Societății
Civile

DISCURSUL INSTIGATOR LA URĂ ÎN ROMÂNIA

2014

Studiul “Discursul instigator la ură în România” este parte a eforturilor Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile de promovare a inițiativelor europene de combatere a discursului instigator la ură (DIU). Aceasta reprezintă și o prioritate transversală a Fondului ONG în România. Programul Fondul ONG în România este parte integrantă a granturilor Spațiului Economic European (SEE) 2009-2014. Prin Granturile SEE, țările donatoare (Norvegia, Islanda și Liechtenstein) contribuie la reducerea disparităților economice și consolidarea relațiilor bilaterale cu 15 state beneficiare, majoritatea din Centrul și Estul Europei. Obiectivul general al Fondului ONG este “Consolidarea dezvoltării societății civile și creșterea contribuției la justiția socială, democrație și dezvoltare durabilă.” Operatorul Fondului ONG în România este Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, împreună cu partenerii săi Fundația pentru Parteneriat și Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi.

Studiul a fost realizat în a doua jumătate a anului 2013 de o echipă de cercetători, membri ai Centrului pentru Studiul Democrației de la Cluj-Napoca care a realizat o lucrare interdisciplinară care abordează fenomenul discursului instigator la ură (DIU) din mai multe perspective: sociologică, istorică, juridică și instituțională. Studiul este o premieră în România. El a implicat un efort impresionat de documentare și de parcurgere a literaturii europene și internaționale privind această temă, cu referințe la cei mai importanți autori și instituții europene și internaționale relevante. Lucrarea trece în revistă principalele abordări asupra DIU la nivel European și internațional, identifică și descrie în detaliu principalele instituții și jurisprudența europeană în acest domeniu. O atenție deosebită este acordată contextului istoric al DIU în România. Pentru practicienii din România studiul este important întrucât, pe de o parte inventariază principalele instituții cu competențe în combaterea DIU și legislația națională relevantă, iar pe de altă parte circumscrie fenomenul în contextul local și definește principalele grupuri țintă, emitenți și canale de propagare a acestuia. Pentru contextul românesc, studiul aduce o analiză a legislației și instituțiilor cu responsabilități în combaterea DIU. Pentru situarea DIU în contextual românesc cercetătorii au realizat interviuri cu reprezentanți ai principalelor instituții și actori neguvernamentali relevanți.

Aspecte metodologice

Studiul a urmărit să identifice cercetările care examinează problematica DIU în România (ca definiție și incidență), oferind, în același timp, o contextualizare a acestui fenomen prin raportare la manifestările DIU în spațiul european. Astfel, studiul reprezintă un efort explorator care propune o serie de direcții de examinare a DIU și avansează recomandări pentru viitoare cercetări construite în jurul unor sub-tematici specifice. În același timp, demersul sintetic întreprins prin acoperirea cercetărilor despre tematici asociate DIU conferă studiului un caracter de meta-analiză.

Sursele utilizate au cuprins: texte academice, rapoarte de cercetare, analize realizate de organizații internaționale și instituții autohtone, documente din sfera legislației, relatări relevante disponibile în presă. Pentru cazul României, sursele de date secundare menționate au fost suplimentate de informație colectată prin interviuri.

Aspectele de definiție a DIU au fost discutate din perspectiva literaturii academice și a rapoartelor organizațiilor internaționale cu activitate în domeniul combaterii discriminării.

Contextualizarea din perspectivă istorică a DIU în România a recurs la o sinteză a surselor secundare ce vizează o analiză critică a istoriei naționale. În vederea înțelegerii modului de construcție a imaginii grupurilor vulnerabile în România, am utilizat analiza critică de discurs axată pe modul în care relația de putere se configurează și exercită prin excluderea sau marginalizarea diferitelor categorii de populație.

Evidențierea incidenței DIU în România și a modului de inter-relaționare a instituțiilor relevante în combaterea DIU a necesitat analiza de date secundare a studiilor și cercetărilor relevante disponibile. Pentru o mai bună contextualizare a problematicii DIU în România am analizat legislația în vigoare. În plus, am realizat opt interviuri cu reprezentanți ai instituțiilor implicate în contracararea DIU și cu reprezentanți ai sectorului nonguvernamental din România. Interviurile au fost ulterior analizate, iar citatele relevante din interviuri au fost inserate argumentativ în text.

Despre autori

Co-ordonatori: **Daniela Angi** și **Gabriel Bădescu**

Daniela Angi este sociolog, cercetător științific în cadrul Departamentului de Științe Politice al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, UBB Cluj. Daniela Angi a fost implicată în proiecte de cercetare științifică și proiecte aplicate, având ca tematici participarea civică a tinerilor, educația civică, educația non-formală și participarea publică a cetățenilor. Interesele sale de cercetare includ studiul comparativ al societății civile în contextele noilor democrații.

Gabriel Bădescu este profesor de științe politice și directorul Centrului pentru Studiul Democrației al Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Totodată, este membru în board-ul unor organizații precum Fundația Comunitară din Cluj, ProVobis și Noi Orizonturi. A publicat lucrări în domenii precum tranziție democratică și economică, participare publică, asociativitate, capital social, relații interetnice etc. Pe lângă activitatea academică și cea civică, a fost Președinte al Agenției pentru Strategii Guvernamentale.

Cynthia Carmen Curt este lector universitar doctor al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Principalele sale arii de interes științific și lucrările academice publicate se situează în sfera domeniilor dreptului constituțional și instituțiilor politice, a drepturilor și libertăților publice, a integrității publice. Pe lângă activitatea academică, Cynthia Carmen Curt este avocat definitiv al Baroului Cluj, iar în decursul ultimilor ani a ocupat funcții publice în administrația publică centrală, precum cea de subprefect, consilier de stat, consul general și, în prezent, președinte al Consiliului Național de Integritate.

Carmen Gabriela Greab este cercetător în cadrul Centrului pentru Studiul Democrației, afiliat Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. În ultimii cinci ani a fost implicată în o serie de proiecte cercetare ce au ca temă principală relația dintre capital social, valori democratice și abilități civice în contextul țărilor aflate în proces de consolidare democratică. Recent, în urma unei burse de cercetare în cadrul Fundației Kettering din Dayton, Ohio, interesul său s-a îndreptat înspre relația dintre educație civică, tineri și participare civică și politică. Alături de activitatea academică, a fost implicată în numeroase proiecte comunitare.

Cosmina Paul este lector asociat la Facultatea de Științe Politice cu un doctorat în Istoria Mentalităților, pentru care a beneficiat de un stagiu de cercetare la Universitatea Yale. În ultimii trei ani a desfășurat diverse proiecte de cercetare în parteneriat cu societatea civilă, și este direct implicată în proiecte comunitare. În prezent interesele ei de cercetare privesc studiul naționalismului și incluziunea romilor.

Petruța Teampău este lector doctor în catedra de Științe Politice a Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, UBB Cluj, unde predă cursuri de Antropologie politică, Studii de gen, Metodologie calitativă. A participat în diferite proiecte internaționale de cercetare: „Nature, culture and planning in the Danube Delta” (2006-2009); “Teaching Gender in Eastern Europe”, HESP (2005-2008). A coordonat o cercetare calitativă la nivel național, în colaborare cu Fundația Noi Orizonturi (2012). A publicat pe teme de antropologie urbană, studii de gen și studii culturale.

CUPRINS

Introducere

PARTEA 1: CONTEXTUL GENERAL

- 1.1. Definiții ale discursului instigator la ură (DIU) în context internațional
- 1.2. Organizații relevante la nivel internațional în activitatea de monitorizare și combatere a discursului instigator la ură
- 1.3. Organisme și instituții europene cu atribuții în monitorizarea și combaterea DIU
- 1.4. Incidența DIU în Europa și în context internațional
Grupurile expuse, emitenți și principale canale de transmitere a DIU în Europa
- 1.5. Cadrul legal. Principalele instrumente legale menite să protejeze grupurile vulnerabile de proliferarea DIU în UE
- 1.6. Ilustrări de măsuri și inițiative implementate în vederea contracarării DIU în contextul Uniunii Europene

PARTEA 2 : REPERE ALE DIU ÎN CONTEXT ROMÂNESC

- 2.1. Cercetări asupra DIU în România
- 2.2. Evoluția DIU în timp în România
- 2.3. Influențe internaționale în construcția DIU în România
- 2.4. Incidența, țintele și emitenții DIU în context românesc
- 2.5. Actori relevanți în reglementarea și contracararea DIU în România
- 2.6. Încadrarea problematicii DIU în discursul stakeholder-ilor relevanți din România
- 2.7. Cadrul legal național. Principalele instrumente legale menite să protejeze grupurile vulnerabile de proliferarea DIU în România. Analiza legislației
- 2.8. Ilustrări de măsuri implementate în vederea contracarării DIU în România
- 2.9. Definirea DIU în context românesc

Discuție: DIU, liberă exprimare și cenzură în context internațional și românesc

Concluzii și direcții viitoare de cercetare

Referințe

Anexe

Introducere

Există un acord larg privind importanța dreptului la o exprimare liberă pentru funcționarea democratică a oricărei societăți¹. Respectarea acestui drept este o condiție necesară, nu însă și suficientă, pentru ca vocea cetățenilor să fie auzită, iar ideile să fie discutate și examinate critic în spațiul public. Exprimarea liberă este considerată un drept fundamental și a fost inclusă în Declarația Universală a Drepturilor Omului (Art. 19) acum 65 de ani, precum și în alte documente internaționale adoptate de Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei și Uniunea Europeană. Mai mult, sunt invocate și argumente pragmatice în favoarea promovării liberei exprimări: politicile publice tind să aibă o eficiență mai ridicată, scade incidența violenței intra și inter-state, sunt reduse efectele unor evenimente catastrofice².

În același timp, însă, toate democrațiile limitează sau interzic anumite tipuri de discurs, considerate a fi dăunătoare sau periculoase. O parte dintre documentele internaționale care stabilesc importanța exprimării libere conțin și precizări privind situațiile în care acest drept poate fi limitat. Astfel, conform Curții Europene a Drepturilor Omului, reglementarea discursului care incită la ură (DIU) este necesară pentru "a preveni și sancționa toate formele de expresie care răspândesc, instigă, promovează sau justifică ura bazată pe intoleranță".

Chiar dacă există un acord larg privind nevoia de a găsi o poziție de echilibru la intersecția dintre dreptul la libertatea de expresie și promovarea toleranței și a respectului pentru toate ființele umane, preferințele pentru anumite politici și reglementări sunt extrem de variate și diferă în funcție de contextul social și istoric.

La o extremă sunt cei care consideră că discursul care incită la ură este un rău necesar, iar efectele negative ale unei eventuale reglementări le-ar depăși pe cele pozitive. Sunt multe alte comportamente indezirabile, condamnate social, fără a fi scoase în afara legii. Soluția ar fi atunci promovarea unor norme care descurajează incitarea la ură. Într-o poziție apropiată sunt și cei care consideră că ar fi dezirabilă reglementarea, însă imposibil de pus în practică, pentru că ar presupune dovedirea intenției de a face rău. Întrucât un cuvânt, un simbol, sau un gest, pot să însemne lucruri foarte diferite, ce nu pot fi stabilite fără dubiu, pedepsirea ar fi imposibilă. Un alt motiv de scepticism sau rețineră față de ideea reglementării discursului public este că aceasta ar

¹ Dylan Riley este unul dintre cei care susțin definirea democrației într-un mod în care pentru o subcategorie, democrația autoritară, dreptul la exprimare este limitat. Vezi Dylan Riley *The Civic Foundations of Fascism in Europe: Italy, Spain and Romania, 1870-1945*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2010.

² Jean Dreze și Amartya Sen arată pe date empirice efectele pozitive ale transparenței și comunicării publice asupra eliminării foametei. În Jean Dreze & Amartya Sen, *Hunger and public action*, Clarendon, Oxford, 1989.

crește șansele unor abuzuri din partea guvernării, devenind progresiv parte a unor mecanisme de represiune împotriva oponenților.

Sușținătorii politicilor împotriva discursului public care incită la ură consideră însă că există soluții care să ofere un echilibru acceptabil pentru cea mai mare parte a societății între libertatea de exprimare și respectul față de ceilalți, și aduc uneori argumente empirice în favoarea eficienței unor astfel de politici și reglementări. Cei care au de câștigat cel mai mult tind să fie membrii unor categorii sociale dezavantajate și marginale, cu puțină voce și putere în societatea în care trăiesc. Mai mult decât atât, întrucât discursul care incită la ură creează un teren ostil dezbaterii critice și nuanțate a unor politici publice, toți membrii societății au de suferit³.

Nu în ultimul rând, discursul care instigă la ură crește șansele violenței politice și ale violenței împotriva unor membri ai societății. Într-un editorial publicat în aprilie 2010, fostul președinte al Statelor Unite, Bill Clinton, făcea un apel la responsabilitate în discursuri și dezbateri, întrucât cuvintele și acțiunile pot fi distorsionate în spațiul public, oferind justificare pentru violență și chiar terorism.⁴ Textul, scris cu ocazia comemorării a 15 ani de la atentatul din orașul Oklahoma, a anticipat în mod tragic un atentat politic care a avut loc câteva luni mai târziu⁵.

Analiza contextului românesc din perspectiva apariției discursului care incită la ură, a efectelor lui și mai ales a politicilor și programelor care pot să îi reducă urmările, constituie un demers complex și de durată. Studiul nostru își propune să ofere câteva prime repere pentru studiile detaliate care vor urma și să trezească interesul cercetătorilor, membrilor organizațiilor guvernamentale și decidenților politici din România pentru acest subiect.

³ Autorii acestui studiu provin din Cluj-Napoca, oraș condus timp de trei mandate de un primar ales de fiecare dată cu un discurs antiminoritar, și au fost martori direcți ai efectului coroziv al discursului urii asupra calității guvernării locale.

⁴ "As we exercise the right to advocate our views, and as we animate our supporters, we must all assume responsibility for our words and actions before they enter a vast echo chamber and reach those both serious and delirious, connected and unhinged. Civic virtue can include harsh criticism, protest, even civil disobedience. But not violence or its advocacy.", în Bill Clinton. What we learned in Oklahoma city? 18 aprilie 2010.

<http://www.nytimes.com/2010/04/19/opinion/19clinton.html> (accesat în 25 noiembrie 2013).

⁵ O membră a Congresului, Gabrielle Giffords, și alți șase oameni au fost împușcați, iar mai mulți comentatori au pus gestul atacatorului pe seama contextului public viciat de dezbateri încărcate de partizanat radical.

1.1. Definiții ale discursului instigator la ură în context internațional

Această secțiune discută o serie de aspecte terminologice menite să clarifice conceptul de discurs instigator la ură⁶ (formulare standard acceptată și utilizată în limba română ca traducere a sintagmei *hate speech*). Aspectele de definire a DIU se caracterizează prin două trăsături importante: (1) lipsa unei definiții unanim acceptate; (2) existența unor surse diverse de definire sau contextualizare a DIU: surse juridice, organizații internaționale, literatura academică din sfera științelor sociale.

Ce este discursul instigator la ură?

Ca fenomen de comunicare, exprimările denigratoare ce vizează indivizi sau grupuri pe temeiul unor atribute contextual definite ca nedezirabile nu sunt un lucru nou. Istoria furnizează numeroase probe în acest sens. Ce apare ca noutate în ultima perioadă este preocuparea mult sporită pentru respectarea drepturilor omului și pentru protejarea grupurilor în fața discriminării, înțelegând în multiplele sale forme de manifestare, pe fundalul semnalelor de intoleranță tot mai prezente în spațiul european și în afara lui.⁷ DIU constituie o tematică importantă și pentru că reprezintă mai mult decât un simplu act de comunicare. DIU poate fi considerat o manifestare asociată unor fenomene conexe, de aceea vom întâlni deseori referiri la discursul instigator la ură în relație cu discriminare, stereotipuri, prejudecăți și excluziune socială.

Cum este definit discursul instigator la ură?

În [Recomandarea 97\(20\) a Comitetului de Miniștri](#) din cadrul Consiliului Europei, se enunță următoarea caracterizare a DIU:

„termenul <discurs instigator la ură> va fi înțeles ca acoperind toate formele de exprimare care diseminează, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, anti-semitismul sau alte forme de ură bazate pe intoleranță, inclusiv: intoleranța exprimată de naționalismul agresiv sau

⁶ Abreviat, de acum, ca DIU;

⁷ Vezi, de exemplu, justificarea pentru Recomandarea No. 97 a Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei, care vorbește despre climatul de intoleranță, xenofobie și anti-semitism ca fundal pentru reafirmarea preocupării pentru menținerea sub control a manifestărilor discriminatorii. Textul recomandării la [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf). Vizitat 09.08.2013;

etnocentrism, discriminare și ostilitate împotriva minorităților, migranților și persoanelor ce sunt descendenți ai imigranților.”⁸

Alte modalități de a defini DIU:

„Discursul instigator la ură desemnează o categorie problematică de expresie și libertăți conexe, ca de pildă libertatea de asociere și de întrunire, și care implică susținerea urii și a discriminării împotriva grupurilor pe baza rasei, culorii, etniei, credințelor religioase, orientării sexuale sau altui statut.”

(Boyle, Kevin. 2001. *Hate speech - the United States versus the rest of the world*, p. 489)⁹

DIU desemnează un „limbaj inflamator, adesea insultător și umilitor, care are ca țintă un individ sau un grup și care poate să includă sau nu un apel la violență”

(United States Holocaust Memorial Museum - “*Hate speech and group-targeted violence. The role of speech in violent conflicts*”)¹⁰

Cum putem recunoaște prezența discursului instigator la ură în actele de comunicare?

Bikhu Parekh (2006), unul dintre autorii frecvent citați în literatura de specialitate, propune o cale de identificare a DIU, prin raportare la trei trăsături specifice, care îl deosebesc de alte forme de exprimare ofensatoare. Astfel, discursul instigator la ură „*țintește un individ sau un grup de indivizi pe baza anumitor caracteristici*”, „*stigmatizează victima prin aceea că îi atribuie un set de trăsături constitutive care sunt văzute în general ca profund nedezirabile*” și desemnează o formă de exprimare în care „*grupul țintit este proiectat în afara limitelor normale ale relațiilor sociale.*”¹¹

Care sunt elementele importante de urmărit în studierea discursului instigator la ură?

În accepțiunea DIU ca act de comunicare, incidența și evoluția DIU pot fi examinate acordând atenție următoarelor elemente: conținutul (ce se spune), emitenții (cine spune), țintele (despre cine se spune), contextul (care include și momentul actului). Pentru o examinare riguroasă a fenomenului, este recomandabil ca toate aceste elemente să fie incluse în discuție, caz în care posibilitatea de a înțelege DIU ca fenomen complex este mult sporită.

⁸ Weber, A., 2009. *Manual on Hate Speech*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, Cedex. p. 3; Italics added.

⁹ Boyle, K. 2001. Hate speech – the United States versus the rest of the world? *Maine Law Review*. Vol. 53(2);

¹⁰ United States Holocaust Memorial Museum. *Hate speech and group-targeted violence. The role of speech in violent conflicts*. La http://www.genocidewatch.org/images/OutsideResearch_Hate_Speech_and_Group-Targeted_Violence.pdf, accesat 18.10.2013;

¹¹ Parekh, B. 2006. ‘Hate Speech. Is there a case for banning?’ in *Public Policy Research*. December 2005 - February 2006 (Vol. 12 (4): 213-223), p. 214. Italics added.

În multe cazuri, discursul instigator la ură face apel la “un simbolism specific, la elemente de jargon sau limbaj codificat, care sunt încetățenite în contextul istoric și cultural specific regiunii” și care pot ușor scăpa unei monitorizări din afară.

United States Holocaust Memorial Museum - “Hate speech and group-targeted violence. The role of speech in violent conflicts”

O importantă distincție trebuie operată între DIU și infracțiuni motivate de ură (*hate speech* vs. *hate crime*). Acestea nu sunt sinonime și legătura cauzală de la limbaj/discurs la act penal/infracțiune nu trebuie asumată ca fiind una certă și automată.

Conform raportului [OSCE/ODIHR din 2012](#), „unele state membre OSCE consideră discursul instigator la ură ca infracțiune penală.”¹² În plus, OSCE notează că „discursul nu este un act penal”, ceea ce justifică lipsa de sinonimie între *hate speech* și *hate crime*. Aceste probleme terminologice au consecințe pentru metodologiile de colectare a datelor care să permită comparațiile între țări și urmărirea evoluției în timp a incidenței acestui tip de acte. Deoarece statele aplică definiții diferite acestor concepte, și instrumentele lor de colectare a datelor vor produce rezultate diferite. „Unele state colectează informații despre infracțiunile motivate de ură sub categoria <delicte motivate de ură> sau <discriminare>, care includ frecvent acte precum instigarea la ură, forme de discurs instigator la ură sau alte infracțiuni legate de propagandă, în plus față de infracțiunile motivate de ură.” (OSCE/ODIHR, 2012: 21)

De ce este importantă tematica discursului instigator la ură ?

Un mod de a răspunde acestei întrebări este prin a sublinia multiplele consecințe care sunt punctate, în literatură, ca putând constitui efecte ale discursului instigator la ură. Aceste efecte pot fi sintetizate astfel:

Consecințe la *nivelul victimelor* (indivizi și grupuri): lezarea demnității victimelor, afectarea stimei de sine, izolarea grupurilor vizate de DIU.

Consecințe la *nivelul coeziunii sociale*: excluderea, marginalizarea, transmiterea și încetățenirea stereotipurilor și prejudecăților; creșterea distanței sociale între grupuri.

Care este relația dintre DIU și libertatea de exprimare?

Relația dintre cele două concepte este importantă pentru că atât libera exprimare, cât și egalitatea între cetățeni [și implicit dreptul acestora de a nu fi discriminați] sunt principii centrale în contextul unei societăți democratice. Discuțiile de pe agenda organizațiilor de profil și din

¹² OSCE/ODIHR. 2012. *Hate Crimes in the OSCE Region. Incidents and Responses. Annual Report for 2011*. Warsaw, p. 149.

literatura academică punctează tensiunea între cele două principii și dificultatea de a identifica măsuri prin care să se combată DIU lezând cât mai puțin libertatea de exprimare. Pe de altă parte, libertatea de exprimare nu este absolută, ci este supusă unor restricții justificate de necesitatea protejării drepturilor indivizilor și grupurilor.

1.2. Organizații relevante la nivel internațional în activitatea de monitorizare și combatere a DIU

O perspectivă atentă asupra monitorizării DIU ar trebui să localizeze preocuparea față de acest fenomen în activitatea instituțiilor și organizațiilor care activează în domeniul respectării drepturilor omului și în cea de semnalare și combatere a discriminării. Un alt aspect ce necesită atenție este natura actorilor cu atribuții sau activități relevante în această sferă. Această secțiune prezintă organizații interguvernamentale și ONG-uri cu activitate la nivel internațional și european, din perspectiva contribuțiilor pe care acestea le aduc la monitorizarea și combaterea DIU.

Organizații interguvernamentale

Organizația Națiunilor Unite – ONU

Din cadrul Organizației Națiunilor Unite, departamentul cu relevanță pentru prezenta discuție este [Oficiul Înalțului Comisar ONU pentru Drepturile Omului](#) (Office of the High Commissioner for Human Rights, abrev. OHCHR). OHCHR supervizează activitatea a numeroase organisme internaționale create în baza Cartei Drepturilor Omului și a tratatelor internaționale semnate de către state pe tema respectării drepturilor omului.¹³ Dintre acestea, relevanță deosebită au, de exemplu, Comitetul Drepturilor Omului ([Human Rights Committee](#) – CCPR) descris ca ”un corp de experți independenți care monitorizează implementarea Acordului Internațional asupra Drepturilor Civile și Politice ([International Covenant on Civil and Political Rights](#) - ICCPR) în statele semnatare”¹⁴ și Comitetul pentru Combaterea Discriminării Rasiale ([Committee on the Elimination of Racial Discrimination](#) – CERD), responsabil pentru monitorizarea implementării [Convenției pentru Eliminarea tuturor formelor de rasism](#). ICCPR acomodează des invocatele Articole 19

¹³ O listă a acestora și trimiteri către paginile de web proprii este disponibilă pe website-ul OHCHR: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>. Vizitat 16.09.2013;

¹⁴ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>, vizitat 16.09.2013;

(referitor la libertatea de exprimare) și 20 (referitor la interzicerea prin lege a propagandei și a incitării la ură).¹⁵

Poziția Națiunilor Unite în ceea ce privește definirea și instrumentarul legal de contracarare a discursului instigator la ură a fost de curând reafirmată, prin [Înaltul Comisariat pentru Drepturile Omului](#), de către Navi Pillay, UN High Commissioner for Human Rights.¹⁶ Remarcând faptul că schimbările survenite în ultimul timp în procesele demografice, fluxurile de migrație și omniprezența comunicării prin Internet creează contexte în care indivizii sunt în mod inevitabil expuși diversității, Înaltul Comisar subliniază probabilitatea ridicată de apariție a unor tensiuni și conflicte între grupuri. În acest context, importanța existenței unei înțelegeri comune asupra a ceea ce desemnează exprimările ce incită la ură, precum și claritatea instrumentelor a căror aplicare să prevină sau să corecteze acest fenomen este crucială.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa - OSCE

Din cadrul OSCE, activități relevante pentru discutarea DIU desfășoară Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului ([Office for Democratic Institutions and Human Rights](#) - ODIHR) și Reprezentantul pe probleme ce țin de libertatea mass media ([Representative on the Freedom of the Media](#)). ODIHR derulează activități frecvente de monitorizare și analiză a incidenței infracțiunilor motivate de ură, a măsurilor legislative care, în funcție de specificul legislațiilor naționale, pedepsesc actele ce au un substrat discriminator, xenofob sau rasist.¹⁷

În contextul unei preocupări crescânde pentru incidența și efectele DIU, dar și pentru problemele ridicate de propunerile de limitare a libertății de expresie în scopul reducerii mesajelor discriminatorii, OSCE a fost unul dintre partenerii conferinței "Hate speech from the street to cyber space. Cases and Policies", organizată la Central European University, Budapesta în aprilie 2006. Evenimentul a furnizat ocazia reprezentanților diferitelor state membre OSCE de a atrage atenția asupra tensiunii aparente între necesitatea de a avea o presă liberă și în același timp de a proteja grupurile vulnerabile de atacuri denigratoare, subliniind și varietatea instrumentelor legale naționale în reglementarea faptelor ce pot fi calificate drept discurs instigator la ură. Cu precădere datorită absenței unei definiții unanim acceptate asupra DIU, dezbateri de acest tip contribuie la surprinderea multiplelor

¹⁵ Vezi textul integral al celor două articole la <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>, vizitat 17.09.2013);

¹⁶ În cadrul prelegerii găzduite de London School of Economics, sub titulatura 'Freedom of Expression and incitement to hatred in the context of International Human Rights Law', Londra, 15 februarie 2013. Textul integral al prelegerii poate fi accesat online la <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13018&LangID=E>, vizitat la 26.08.2013;

¹⁷ Între cele mai recente publicații ale OSCE / ODIHR menționăm raportul *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses: Annual Report for 2011*. Poate fi citit la <http://tandis.odihr.pl/hcr2011/>. Pentru o explicație succintă, dar clară a înțelegerii pe care OSCE o are privind infracțiunile motivate de ură vezi și secțiunea 1.1. a acestui raport, precum și un scurt articol de pe website-ul organizației, la <http://www.osce.org/odihr/66388>, 10.09.2013.

perspective pe care state individuale le cultivă în privința DIU. Dilema frecvent întâlnită în literatură și în luările de poziție ale oficialilor ONU, specialiștilor media, universitarilor, cu privire la ce ar constitui o soluție mai pertinentă (și eficientă) de contracarare a DIU: mai multă sau mai puțină libertate de exprimare este o temă recurentă în dezbaterile la care OSCE participă.¹⁸

Rolul organizațiilor societății civile

În societățile democratice, organizațiile societății civile susțin, prin definiție, diversitatea, dreptul la participare și protejarea grupurilor de la excluziune din viața socială. În plus, au un rol important în asistarea instituțiilor guvernamentale în domenii în care acestea performează sub așteptări. Este și cazul monitorizării, semnalării și menținerii sub control a manifestărilor de intoleranță și a DIU.

La nivel internațional operează o serie de ONG-uri de anvergură a căror activitate include și preocuparea pentru semnalarea derapajelor din sfera respectării drepturilor omului sau a protejării împotriva discriminării. Exemple de asemenea organizații sunt [Amnesty International](#), [Human Rights Watch](#) (cu preocupări în domeniul respectării drepturilor omului). Există însă și organizații a căror atenție e centrată pe monitorizarea respectării drepturilor grupurilor vulnerabile specifice. Un exemplu de organizație internațională de anvergură care operează la nivel european este [European Roma Rights Centre](#), cu activități în sfera combaterii rasismului și abuzurilor împotriva populației de etnie romă.

Un grup vulnerabil atât în context internațional, cât și european, îl reprezintă *imigranții*. În sfera monitorizării și combaterii discriminării acestui grup, una dintre cele mai cunoscute organizații non-guvernamentale este [International Organization for Migration](#).¹⁹

„Abordările xenofobe și discursul instigator la ură pun migranții în situații de risc și pericol, îi privează de drepturile și demnitatea lor și îi împiedică, pe ei și pe noi toți, de a beneficia pe deplin de numeroasele contribuții pe care aceștia le-au adus în istorie. Avem nevoie de un mai bun dialog bazat pe fapte, între migranți, comunitățile gazdă și țările de origine.”

Directorul Organizației Internaționale pentru Migrație, William Lacy Swing, declarație în cadrul *The 11th Coordination Meeting on International Migration HLD 2013: expectations and follow-up*²⁰,

¹⁸ Vezi, de exemplu, intervenția ambasadorului U.S. Julie Finley, "US Perspectives of Hate Speech and Government Regulation" la Conferința de la Budapesta, 1 aprilie 2006; La <http://www.osce.org/fom/19602>, vizitat 19.09.2013;

¹⁹ Mai multe informații despre această organizație pot fi consultate la: <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home.html>, ultima dată accesată la: 18.11.2013;

²⁰ Vezi declarația aici: <http://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/IOM-DG-statement-at-2013-UN-Coordination-meeting-on-migration.pdf>; accesat 20.11.2013;

La nivel european, poate fi menționată [European Network against Racism](#)²¹ (ENAR) - o rețea de organizații non-guvernamentale din cadrul statelor membre ale Uniunii Europene, care luptă pentru combaterea rasismului, a discriminării rasiale, xenofobiei sau intoleranței.

O altă modalitate de a examina organizațiile cu activitate relevantă pentru tematica DIU este *considerarea mijloacelor prin care discursul instigator la ură este diseminat*. Presa este, în acest sens, deseori vizată, însă în ultimul deceniu internet-ul (și, în acest fel, presa online) a captat atenția organizațiilor preocupate de proliferarea DIU. Un exemplu în acest sens este [International Network Against Cyberhate](#), o rețea de organizații partenere ce activează în colectarea de sesizări de discriminare diseminate prin intermediul internetului.²²

[Ethical Journalism Network](#) este o rețea care promovează „etica, buna guvernare și reglementarea independentă a conținutului media.”²³ Rețeaua EJI aduce sub umbrela sa organizații precum: [Media Diversity Institute](#), [European Federation of Journalists](#), [Organization of News Ombudsmen](#), [Article19](#).

În concluzie, poate fi subliniat faptul că preocuparea pentru combaterea discursului instigator la ură se regăsește, la nivel internațional, atât pe agenda organizațiilor interguvernamentale, cât și în activitatea organizațiilor non-guvernamentale, care contribuie la semnalarea incidentelor și la activități pozitive de educare și prevenire a discursului instigator la ură.

1.3. Organisme și instituții europene cu atribuții în monitorizarea și combaterea DIU

În ultimii ani, este tot mai evidentă escaladarea infracțiunilor motivate de ură, precum și a discursului instigator la ură. Amenințările, intimidările și violența împotriva persoanelor pe motive de etnie, religie, gen, dizabilități sau orientare sexuală sunt tot mai prezente în Europa, exercitând presiune asupra organismelor și instituțiilor europene pentru ca acestea să își asume un rol mai activ în vederea contracarării acestor fenomene. Astfel, în ultimii ani se poate observa o schimbare a retoricii la nivel european dinspre accentul pe comunitate economică și politică, înspre ideea de cetățenie europeană, cu drepturi, libertăți, dar și responsabilități.

La nivel european, jurisdicția privind drepturile omului, incluzând măsurile de combatere a discriminării și a discursului instigator la ură, este acoperită de două organisme (cu instituții și agenții proprii) distincte, dar a căror misiune de multe ori se suprapune (în special în urma

²¹ Informații suplimentare pot fi consultate la: http://www.enar-eu.org/Page_Generale.asp?DocID=15281&la=1&langue=EN, ultima dată accesată la data de: 18.11.2013

²² Detalii aici: <http://www.inach.net/about.html>;

²³ Conform declarației de misiune de pe pagina EJI <http://ethicaljournalismnetwork.org/en/contents/founding-text>; accesat 24.11.2013.

ratificării Tratatului de la Lisabona): Consiliul Europei și Uniunea Europeană.²⁴ Pentru a avea o viziune de ansamblu asupra acestor organisme, puteți consulta Anexa 1, aferentă acestei secțiuni. În contextul problematicii discursului instigator la ură la nivel european, [Consiliul Europei](#) este unul dintre cele mai vizibile organisme, emițând o serie de reglementări, recomandări și decizii. (Anexa 2 aferentă acestei secțiuni sintetizează aceste documente, menționând atât instituția emitentă, cât și sursa acestora. Secțiunea 1.5. detaliază aceste măsuri și prevederi.)

Cea mai importantă reglementare inițiată de Consiliul Europei o constituie Convenția Europeană a Drepturilor Omului – un tratat internațional ce a intrat în vigoare în anul 1953. Convenția definește drepturile și libertățile pe care statele membre se angajează să le garanteze oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor.

„Sunt în mod deosebit îngrijorat de escaladarea discursului instigator la ură împotriva romilor, mai ales în discursul politic și în mass-media, dar și de multiplicarea actelor de violență împotriva lor. Lupta împotriva atitudinilor anti-Roma în Europa trebuie să fie o prioritate în toate statele membre”. Nils Muižnieks, 20 martie 2012

În vederea respectării prevederilor și principiilor prevăzute în Convenție, Consiliul Europei a înființat [Curtea Europeană a Drepturilor Omului](#), cu prevederi ce țin strict de aplicarea Convenției de către toate statele membre semnatare. În ceea ce privește discursul instigator la ură, Convenția Europeană a Drepturilor Omului a pus bazele unui cadru instituțional bazat pe valori democratice și eradicarea oricărei forme de extremism. CEDO este extrem de atentă în identificarea de deosebiri clare între dreptul de exprimare al indivizilor și acte ce țin strict de extremism sau discurs instigator la ură. Astfel, a identificat o serie de forme de exprimare care sunt considerate ofensatoare și contrare Convenției.²⁵ În ultimii ani, odată cu asumarea rolului important al Consiliului Europei în combaterea discriminării, și [Instituția Comisarului pentru Drepturile Omului](#) a devenit vizibilă în presa europeană, emițând de multe ori comunicate de presă sau luări de poziții în acest sens.²⁶ Într-adevăr, Nils Muižnieks, actualul Înalt Comisar pentru Drepturile Omului, și-a exprimat, în repetate rânduri, îngrijorarea față de intensificarea discursului instigator la ură față de romi sau alte grupuri vulnerabile, aducând în centrul atenției necesitatea

²⁴ Christopher D. Van Blarcum, 2005. „Internet Hate Speech: The European Framework and the Emerging American Haven”, disponibilă în *Washington and Lee Law Review*, Vol. 62/Issue 2/ Article 9/ pp. 781-830.

²⁵ Un exemplu de astfel caz privind discursul instigator la ură a fost soluționat în noiembrie 2004 (cazul *Norwood vs. UK*) Cazul se referă la afișarea în geam a unui poster al Partidului Național Britanic, care conținea mesaje împotriva populației musulmane din Marea Britanie. După analizarea cazului, CEDO a considerat că nu s-au respectat prevederile Convenției și că s-au utilizat forme de exprimare care sunt considerate ofensatoare și contrare Convenției;

²⁶ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1674977&Site=COE&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>

contracărării acestui fenomen, și în același timp punând presiune pe reprezentanții statelor membre să fie mai responsabili față de această problemă.

În vederea asigurării implementării, armonizării și respectării prevederilor ce privesc combaterea rasismului, xenofobiei sau anti-semitismului în Europa, Consiliul Europei a hotărât înființarea [Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței](#) (ECRI), cu rol, în special, de monitorizare, examinare și raportare. În privința activităților concrete, Comisia pregătește rapoarte anuale privind situația discriminării și intoleranței în statele membre și emite recomandări la adresa acestora. În plus, datorită escaladării discursului instigator la ură în mediul on-line, Comisia și-a exprimat în repetate rânduri temerea cu privire la creșterea numărului website-urilor cu conținut rasist din Germania sau Ungaria. În consecință, s-a putut constata că în ultimii ani ECRI are tot mai multe atribuțiuni ce țin de examinarea mesajelor transmise prin intermediul mass-media în mediul on-line.

Odată cu creșterea eterogenității și diversității populației în țările europene, au crescut și tensiunile etnice, producând presiuni la nivelul guvernelor pentru a găsi soluții în controlul acestor conflicte. Chiar dacă la nivelul unor state membre există inițiative de combatere a DIU, în completarea acestora, organisme și instituții din cadrul Uniunii Europene au propus reglementări sau tratate pentru incriminarea acestui fenomen. (Anexa 3, aferentă acestei secțiuni sintetizează aceste documente, menționând atât instituția emitentă, cât și sursa acestora. Secțiunea 1.5 detaliază aceste măsuri și prevederi.).

Una dintre cele mai clare măsuri în acest sens apare în 28 noiembrie 2001, când Comisia Europeană propune către Consiliul Uniunii Europene și Parlamentul European un cadru comun de combatere a rasismului și xenofobiei – Council Framework Decision on Combating Racism and Xenophobia²⁷. Această propunere a fost înaintată sub forma unei directive, ceea ce presupune un set de măsuri și rezultate clare, dar lăsând libertate statelor membre să adopte fiecare mecanismele și regulamentele proprii de implementare.

Cu toate că, începând cu anul 2008, toate statele membre ale UE au introdus interzicerea discriminării printr-un cadru legislativ comun, discriminarea și DIU sau infracțiunile motivate de ură sunt în continuare în creștere în UE, semnalând modul insuficient și ineficient de tratare a acestei problematice. În acest context, în 2013, Parlamentul European a înaintat o rezoluție comună privind intensificarea luptei instituțiilor UE cu privire la combaterea rasismului, xenofobiei și infracțiunilor motivate de ură.

²⁷ Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia, COM (2001) 664 final, Brussels, 28 noiembrie 2001. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:075E:0269:0273:EN:PDF>.

Cuprinderea în cadrul [Curtii de Justiție a Uniunii Europene](#) a cazurilor de discriminare, inclusiv a discursului anti-rasial, altul decât cel comercial, demonstrează încă o dată asumarea unui rol activ al UE în vederea contracarării acestui fenomen. Această modificare a jurisdicției Curtii de Justiție a UE este datorată modificărilor survenite în urma ratificării Tratatului de la Lisabona și a includerii Cartei Drepturilor Fundamentale în dreptul European primar, dar și ultimelor directive adoptate de către Consiliul Uniunii Europene și Parlamentul European cu privire la un cadru comun de reglementare a discriminării rasiale la nivelul UE.²⁸ În consecință, în prezent, aspecte ce țin de discriminare sau discurs instigator la ură sunt reglementate nu doar de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar și de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

În plus, în vederea asigurării aplicării dreptului comunitar privind drepturile omului (inclusiv cel aferent contracarării DIU) de către statele membre și instituțiile europene, a fost înființată, potrivit Regulamentului nr. 168/2007 al Consiliului din 15 februarie 2007 [Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene](#)²⁹, care are rol atât în monitorizarea și analizarea situației existente, cât și în formularea de recomandări.

În urma procesului de identificare și descriere a organismelor importante în reglementarea și combatere DIU în context European, se poate observa o atenție sporită acordată acestui fenomen în ultimii ani. Astfel, fenomene precum toleranța, diversitatea, respectarea drepturilor minorităților, discursul instigator la ură sau infracțiunile motivate de ură ajung să fie subiecte importante pe agenda de lucru a instituțiilor și organismelor europene.

1.4. Incidența DIU în Europa și în context internațional. Grupurile expuse, emitenții și principalele canale de transmitere a DIU în Europa

În retorica recentă, la nivel internațional, este tot mai prezentă îngrijorarea cu privire la propagarea mesajelor instigatoare la ură, precum și la transferul acestora în infracțiuni și acte de violență. Preocuparea față de incidența crescută a discursului ce propagă ostilitate față de grupuri sociale vulnerabile se regăsește, de exemplu, în Japonia, unde principala țintă vizată este minoritatea coreeană. De curând (vara anului 2013) acest subiect a fost resuscitat ca urmare a demonstrațiilor anti-coreene din Tokyo și a marșului împotriva DIU organizate în Osaka.³⁰

²⁸ Dinah Shelton, The Boundaries of Human Rights Jurisdiction in Europe, 13 Duke Journal of Comparative & International Law 95-154 (2003). Disponibil la: <http://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol13/iss1/2>.

²⁹ Regulamentul (CE) nr. 168/2007 al Consiliului din 15 februarie 2007 privind înființarea Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene. Disponibil la: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l14169_ro.htm.

³⁰ Pentru detalii, vezi o colecție de știri editate de corespondenți ai mai multor publicații, colectate în 'Europe Solidaire Sans Frontieres.' Online la: http://www.europe-solidaire.org/IMG/article_PDF/article_a29318.pdf;

Despre situația existentă în Statele Unite ale Americii, ce se remarcă prin specificitatea abordării, discută și Saunders (2011), considerând că „Statele Unite sunt destul de izolate față de restul lumii în toleranța lor față de discursul instigator la ură.”³¹ Un raport recent (2009) al [Leadership Conference on Civil Rights Education Fund](#), „Confronting the New Faces of Hate: Hate Crimes in America”³², subliniază creșterea infracțiunilor și a discursului instigator la ură împotriva hispanicilor, pentru al patrulea an la rând.

În ultimii ani, astfel de încălcări sistematice ale drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv atacuri verbale și fizice asupra grupurilor minoritare sau imigranților, cât și asupra organizațiilor care apără drepturile și demnitatea umană sunt tot mai prezente în context European. La nivel UE, Agenția pentru Drepturi Fundamentale ([European Union Agency for Fundamental Rights](#) - FRA) a derulat în 2008 un sondaj de opinie ce a inclus 23.500 respondenți aparținând unei minorități etnice sau care sunt descendenți ai imigranților.³³ La nivel agregat, în spațiul Europei, populația romă apare ca fiind ținta majoră a delictelor motivate de ură, la egalitate cu persoanele din Africa sub-Sahariană. Deși sondajul nu are ca obiect identificarea specifică a victimelor discursului instigator la ură, ci pe cea a țintelor infracțiunilor motivate de ură, rezultatele cercetării furnizează informații importante despre grupurile expuse la un tratament ostil în spațiul european, în virtutea statutului de imigrant/membru al unei populații minoritare. În aceeași ordine de idei, Cortese observă proliferarea DIU, în anii 2000, împotriva arabilor/musulmanilor, împotriva minorităților sexuale și a imigranților, precum și resuscitarea discursului antisemit.³⁴

Citând un raport al Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), INACH subliniază rolul crescând pe care internetul îl are în „transmiterea discursului motivat de ură și a propagandei.”³⁵

[Cel mai recent](#) dintre rapoartele INACH (2010) menționează că unul dintre riscurile majore pe care această instituție le subliniază este legat de efectele expunerii la conținut denigrator asupra publicului de vârstă fragedă.³⁶ În plus, conform raportului din 2010, în urma monitorizării, în comparație cu alte tipuri de conținut denigrator, mesajele cu încărcătură antisemită au ponderea

³¹ Saunders, K. 2011. Degradation. What the history of Obscenity tells us about Hate Speech. New York University Press, p. 104;

³² Raportul integral este disponibil la: http://www.protectcivilrights.org/pdf/reports/hatecrimes/lccref_hate_crimes_report.pdf, ultima dată accesat la data de 24.11.2013;

³³ Vezi FRA. Hate Crime in the European Union. Disponibil online la http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_en_final_o.pdf;

³⁴ Cortese, A. 2006. *Opposing Hate Speech*. Praeger Publishers;

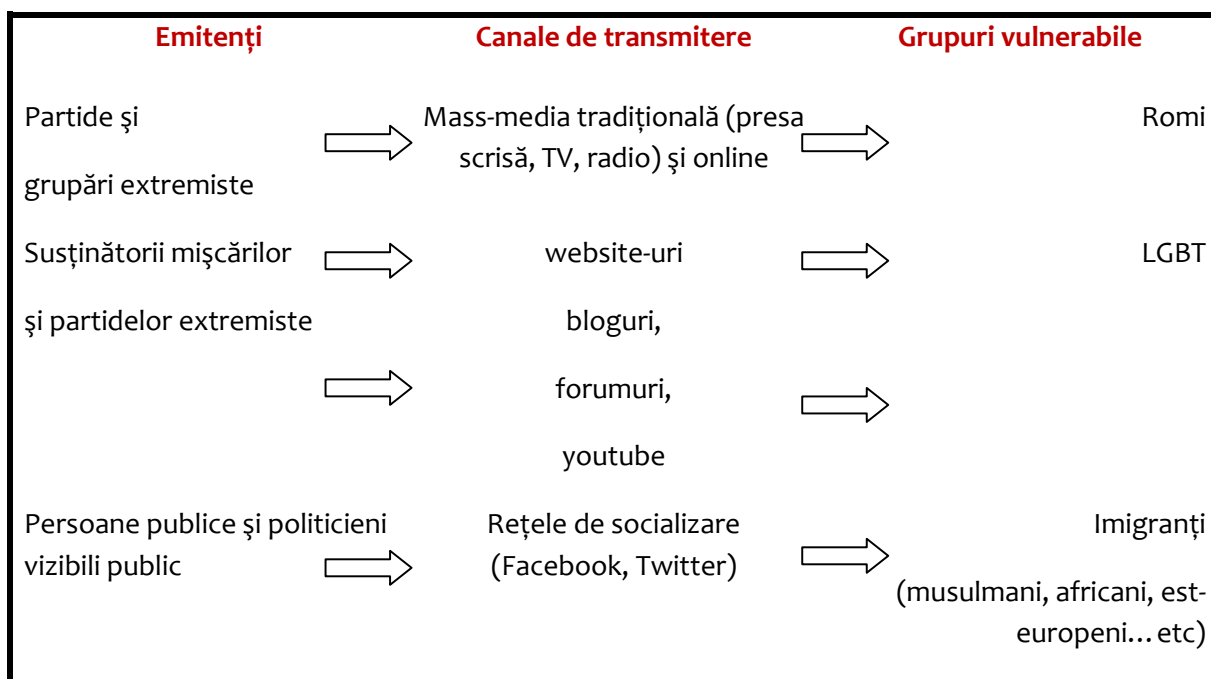
³⁵ International Network Against Cyberhate (2007) Second INACH Report, p. 5. <http://www.inach.net/content/second-INACH-report.pdf>;

³⁶ International Network Against Cyberhate (2010). Report. http://www.inach.net/INACH_report_2010.pdf.

cea mai crescută. (INACH, 2010: 5) În ceea ce privește măsurile de contracarare a conținutului ostil la adresa diverselor grupuri, INACH notează că, în unele cazuri, chiar și în lipsa unei legislații care să interzică în mod explicit diseminarea acestui tip de conținut, anumiți furnizori de servicii de internet „sunt dispuși să îndepărteze conținutul rasist și discriminator în baza propriilor reguli de funcționare (*terms of service*).” (INACH, 2010: 11).

Într-adevăr, în ultimii ani se poate observa o incidență crescândă a DIU la nivel european, dar și internațional, în mediul offline, dar mai ales în cel online. Cu toate acestea, lipsa unei definiții clare sau a unei înțelegeri unitare a acestui fenomen, face dificilă stabilirea certă a amplitudinii sale și, mai concret, face dificilă identificarea grupurilor vulnerabile, a emitenților și a celor mai populare canale de transmitere a discursului instigator la ură. În continuare, această secțiune se oprește asupra cartografierii și înțelegerii fenomenului în context european. Tabelul 1 sintetizează complexitatea acestui fenomen, subliniind principalii emitenți, canalele de transmitere și grupurile vulnerabile în Europa, așa cum reiese din studiile consultate.

Tabel 1. Incidența DIU în Europa

Principali emitenți DIU în Europa

Partide și grupări extremiste

Reacțiile negative la adresa grupurilor vulnerabile sunt frecvente în discursul reprezentanților partidelor de extremă dreaptă, aceștia din urmă evidențiind culpa minorităților și imigranților pentru diferitele probleme cu care se confruntă statele respective.³⁷ Studii și analize recente menționează că intoleranța în Europa se manifestă printr-o susținere exacerbată a partidelor extremiste.³⁸ Deși multe agenții guvernamentale neagă existența sau puterea crescută a unor astfel de grupări, un raport din 2012 al Europol (TE-SAT 2012 EU Terrorism Situation and Trend Report)³⁹ concluzionează că „amenințările acestor grupări violente de extremă dreaptă au ajuns la noi nivele în Europa și nu mai pot fi subestimate”.

Partidele extremiste au obținut un sprijin electoral substanțial în multe țări din Europa, în ultimii ani. În Franța, Jean-Marie Le Pen și Frontul Național au obținut 18% din voturi în turul întâi al alegerilor prezidențiale din acest an, Partidul elen Golden Dawn este în Parlament, iar Partidul Libertății din Olanda a fost al treilea mare partid, înainte de ultimele alegeri din acest an. Aceste partide se întâlnesc în întreaga Europă, și în pofida diferențelor ideologice și programatice, au în comun retorica anti-imigranți, rasistă, anti-roma, eurosceptică și anti-musulmană.

Institutul de cercetare [The Athena Institute](#)⁴⁰ a realizat o cercetare în 13 țări din Europa ce vizează o analiză a fenomenului extremist. Astfel, în cele 13 state incluse în cercetare au fost identificate peste 100 de grupări extremiste (atât de stânga, cât și de dreapta). Aproape jumătate dintre acestea instigă la ură sau au o propagandă constantă îndreptată împotriva unor grupuri minoritare sau vulnerabile. Restul de grupări au fost identificate ca fiind responsabile și de violențe și infracțiuni grave motivate de ură.

Susținători ai mișcărilor extremiste

Într-un raport recent „The New Face of Digital Populism”⁴¹, realizat de către Centrul de Cercetare Demos din Marea Britanie, se semnalează creșterea remarcabilă din ultimii ani a mișcărilor și partidelor extremiste/populiste, dar mai ales prezența acestora în spațiul online. În acest studiu au

³⁷ <http://www.cnn.com/id/100767652>, ultima dată accesat la data de:18.11.2013

³⁸ Benjamin Ward, 2013, disponibil la: <http://www.opendemocracy.net/benjamin-ward/divided-we-fall-intolerance-in-europe-puts-rights-at-risk>, ultima dată accesat la data de 15.11.2013

³⁹ Raportul integral poate fi consultat la: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europoltsat.pdf>, ultima dată accesat la data de 19.11.2013

⁴⁰ Mai multe detalii despre instituție și ultimele rapoarte de cercetare, se pot obține la: <http://athenainstitute.eu/en/index/>, ultima dată accesat la data de:18.11.2013.

⁴¹ Jamie Bartlett, Jonathan Birdwell și Mark Littler, 2011. „The New Face of Digital Populism”, Centre for the Analysis of Social Media, Demos, disponibil la: http://www.demos.co.uk/files/Demos_OSIPOP_Book_web_03.pdf?1320601634, ultima dată accesat la data de: 21.11.2013

fost cuprinși susținătorii⁴² din mediul online – rețele de socializare, din 13 țări europene. În primul rând, acești susținători sunt în general bărbați tineri: în medie, 63 % sunt sub 30 de ani și 75 % sunt bărbați. Aceștia sunt motivați în primul rând de valorile partidelor și dorința de a proteja identitatea națională și culturală. Mulți dintre aceștia susțin unul sau altul din partidele extremiste ca reacție la prezența imigranților și a multiculturalismului, despre care cred că ar putea distruge identitatea națională. În plus, sunt deziluzionați de politică, au nivel de încredere generalizată comparabil cu mediile naționale relativ mici, dar au un nivel de încredere substanțial mai scăzut în instituții precum mass media sau justiția. Un aspect important menționat în raport este că aceștia nu sunt doar activiști online, ci sunt și foarte participativi din punct de vedere politic. Deși doar 26% dintre ei participă la manifestații și proteste, acest procent depășește cu mult media europeană care este sub 10%.

Persoane publice și politicieni vizibili public

După cum am menționat și în secțiunile anterioare, Consiliul Europei își exprimă îngrijorarea față de propagarea discursului instigator la ură, nu doar în rândul formațiunilor extremiste, ci și în rândul persoanelor publice și al politicienilor vizibili public. Anul trecut, David Cameron, primul ministru al Marii Britanii declară⁴³ că „imigranții nu mai trebuie să vină aici și să aștepte ceva pentru nimic”.⁴⁴ Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) a condamnat remarcă recentă a politicianului francez Gilles Bourdouleix (parlamentar și primar al orașului Cholet) la adresa minorității rome. În 2010, parlamentarul danez Jesper Langballe a publicat un articol despre „înfiorătoarea islamizare a Europei” și despre statutul de subjugare al femeilor musulmane.⁴⁵ Reacții similare au fost prezente și în Bulgaria, unde un lider politic popular, Volen Siderov, a declarat că Bulgaria încă nu a fost eliberată de sub dominație otomană, atâta timp cât turcii și musulmanii încă ocupă țara.

⁴² Studiul cuprinde date colectate în rândul fanilor Facebook ale următoarelor grupuri extremiste: Bloc Identitaire ('Identity Block'; Franța), the British National Party (Marea Britanie), CasaPound Italia (Italia), the Dansk Folkeparti ('Danish People's Party'; Danemarca), the English Defence League (Marea Britanie), the Front National ('National Front'; Franța), the Partij voor de Vrijheid (PVV or 'Dutch Party for Freedom'; Olanda), Die Freiheit ('Freedom'; Germania), Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ or 'Austrian Freedom Party'; Austria), the Fremskrittspartiet ('Norwegian Progress Party'; Norvegia), Lega Nord ('Northern League'; Italia), Perussuomalaiset ('True Finns'; Finlanda), Sverigedemokraterna ('Sweden Democrats'; Suedia) and Vlaams Belang ('Flemish Interest'; Belgia).

⁴³ Declarația este făcută în contextul dezbaterilor recente din Marea Britanie cu privire la politica privind migrația și limitarea acordării de servicii sociale imigranților;

⁴⁴ Disponibil la: <http://en-maktoob.news.yahoo.com/uk-xenophobia-turns-against-eastern-europeans-135646609.html>, ultima dată vizitat la: 19.11.2013;

⁴⁵ Idem;

Principalele canale de transmitere a DIU în Europa

Una dintre principalele probleme ale Europei în contextul identificării modalităților de combatere a discursului instigator la ură se referă la incitarea la ură și violență prin intermediul mass-media, privată sau publică, tradițională sau on-line.

„Aceste relatări iresponsabile pot avea efecte extraordinare asupra milionelor de romi, și în același timp pot alimenta mișcările violente și răspândite anti-roma.” *Fragment din mesajul de pe pagina de internet a Înalțului Comisar al Drepturilor Omului, Nils Muižnieks.*

În această perioadă, bloguri, posturi de radio locale, presa scrisă, dar mai ales presa online au transmis mesaje de propagandă, alimentând conflictul și violențele motivate de ură.⁴⁶ Există o serie de studii recente care tratează acest subiect și care încercă să analizeze modul în care mass-media influențează și formează opinia publică prin transmiterea de mesaje instigatoare la ură. Un astfel de studiu⁴⁷, realizat recent de [Hrant Dink International Foundation](#), sub denumirea de “Hate Speech and Hate Crimes: Wounding Words and Acts”⁴⁸ discută despre rolul mass-media în amplificarea urii în Turcia. Cercetătorii au descoperit că cele mai vulnerabile grupuri față de DIU în mass-media sunt kurzii și armenii. Grecii, creștinii și evreii au fost și sunt deseori subiecte ale articolelor și editorialelor cu conținut instigator la ură⁴⁹. În plus, trei sferturi din mesajele instigatoare la ură s-au regăsit în editoriale, iar restul în articole ce prezintă știri.

Studiul realizat de Athena Institute (menționat mai devreme) semnaleză abilitatea de adaptare și evoluție a acestor grupuri în funcție de necesități. Odată cu schimbările recente privind comunicarea în masă și dezvoltarea *social media* a devenit mult mai ușoară și ieftină transmiterea de mesaje împotriva grupurilor vulnerabile. Grupările extremiste sunt cele care au profitat cel mai mult de aceste dezvoltări recente. Din toate cele peste 100 de grupări identificate în studiul lor, Athena Institute menționează că 86% utilizează internetul pentru a-și propaga ideile extremiste. Acestea au propriile website-uri, conturi de Facebook sau Twitter, bloguri, forumuri, filmulețe pe Youtube.⁵⁰

⁴⁶ Disponibil la: <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/homophobia-romanian-football-receives-red-card-european-union-court>, ultima dată accesat la data de: 19.11.2013;

⁴⁷ Cercetătorii au analizat 24 de ziare cu tiraj mare în perioada august-noiembrie 2009;

⁴⁸ O scurtă prezentare a rezultatelor acestui studiu poate fi consultată la: <http://www.todayszaman.com/tz-web/news-208422-103-hate-speech-and-hate-crimes-wounding-words-and-acts.html>, ultima dată accesat la data de: 23.11.2013;

⁴⁹ Prin discurs instigator la ură, cercetătorii s-au referit la: limbaj defăimător, insulte, discurs conflictual și exagerare, distorsiune și stereotipizare.

⁵⁰ Raportul integral poate fi consultat la: <http://www.athenainstitute.eu/en/major/>, ultima dată accesat 19.11.2013;

Grupuri vulnerabile și expuse DIU în Europa

„Țintele discursului instigator la ură, în mod cu totul de înțeles, se simt incomode în spații publice de teama de a fi umilite, le este teamă să își exprime punctul de vedere și se îngrijorează permanent din cauza stereotipurilor negative prin prisma cărora ceilalți le-ar putea interpreta cuvintele sau acțiunile. Consecința ar putea fi o gravă alienare a acestora față de societatea din care fac parte, posibilitatea ca aceștia să ducă o viață în umbră și să se simtă captivi într-o existență restricționată”, Parekh, B. 2006, pg. 217.

Minoritatea romă

Un sondaj la nivel european EU-MIDIS relevă că romii se confruntă cu cele mai ridicate niveluri de discriminare, fapt coroborat cu niveluri îngrijorătoare de sub-raportare⁵¹. Situația precară a minorității rome în contextul Europei este punctată și în Raportul Grupului de Persoane Eminente al Consiliului Europei intitulat „Living together. Combining diversity and freedom in 21st century.”⁵² Documentul subliniază importanța pe care organizațiile societății civile o au în semnalarea și combaterea discursului instigator la ură îndreptat împotriva romilor și a celorlalte grupuri defavorizate din spațiul european. Una dintre cele mai vizibile organizații de apărare a drepturilor minorității rome, [European Roma Rights Centre](#) (ERRC) atenționează în mod regulat asupra abuzurilor ce au loc în diverse țări europene în care victimele sunt membri ai minorității rome. O inițiativă recentă (martie 2012) este semnalarea acestor abuzuri către autoritățile cehe, într-o scrisoare semnată împreună cu Amnesty Internațional și coaliția „Hate is no solution.”⁵³

În studiile menționate, cele mai multe cazuri de discurs instigator la ură sunt prezente în special în țările est-europene, cu o minoritate romă semnificativă numeric. Cu toate acestea, populația romă nu este denigrată și/sau exclusă doar în țări în care democrația are o istorie recentă. Franța este una dintre țările în care acest fenomen a fost semnalat de către European Roma Rights Centre, în legătură cu o declarație a unui politician francez care ar fi afirmat referitor la romi că „Poate că Hitler nu a ucis suficient.”⁵⁴ O altă țară europeană în care ECCR a constatat escaladări ale discursului instigator la ură împotriva romilor este Italia, unde, conform ECCR, „discriminarea pe scară largă și discursul instigator la ură la adresa romilor includ frecvent

⁵¹ „Date în obiectiv. Primul raport | Romii”, un raport EU-MIDIS al FRA (Agenția pentru drepturi fundamentale a Uniunii Europene), accesat la 06.09.2013, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/413-EU-MIDIS_ROMA_RO.pdf, p. 2;

⁵² Textul acestuia poate fi consultat la <http://hub.coe.int/event-files/our-events/the-group-of-eminant-persons>. Raportul a fost realizat pentru a asista Consiliul Europei în evaluarea amplitudinii fenomenelor de discriminare și intoleranță în spațiul european;

⁵³ European Roma Rights Centre, 2012. Newsletter, Volume 16, Iunie 2012, p. 5. Disponibil online la <http://www.errc.org/cms/upload/file/errc-newsletter-2-2012.pdf>;

⁵⁴ ERRC condemns Hitler hate speech against Roma. Online at: <http://www.errc.org/article/errc-condemns-hitler-hate-speech-against-roma/4173>; vizitat 27.08.2013;

incidente precum limbaj ostil și condescendent din partea persoanelor publice și a oamenilor obișnuiți, perpetuând un mediu în care persistă violența anti-romi. [...] deseori, partidele politice exploatează sentimentele anti-rome de la nivelul populației în cadrul campaniilor electorale și contribuie la incitarea la ură.”⁵⁵

Persoane aparținând comunității LGBT

În majoritatea țărilor Uniunii Europene, minoritatea LGBT se confruntă cu acte de discriminare, comportament agresiv și hărțuire, determinate de ceea ce numim homofobie (teama irațională și aversiunea față de homosexualitate, izvorâtă din prejudecată) sau transfobie (în cazul persoanelor transgender)⁵⁶. Din nefericire, în pofida faptului că infracțiunile de instigare la ură împotriva persoanelor LGBT sunt foarte frecvente în țările UE, ele sunt, de regulă, subraportate, datorită atitudinii generale a societății sau a autorităților, iar datele statistice oficiale privind rapoartele poliției și procedurile judiciare sunt rare.

Raportul citat identifică cel puțin trei tipuri de discurs instigator la ură în context homofob: discurs din partea unor personalități publice, discurs din partea unor personalități publice active religios și discurs publicat - adesea anonim - pe internet. Dealtfel, proliferarea discursurilor homofobe de incitare la ură pe internet constituie o sursă de îngrijorare în țările UE, cu atât mai mult cu cât există avantajul anonimatului. Pe lângă internet, o altă sursă importantă de proferare a discursului de incitare la ură sunt diverse personalități publice din statele membre care reușesc să influențeze negativ opinia publică. “În declarații publice anti-LGBT, persoanele LGBT sunt adesea înfățișate ca fiind împotriva naturii, bolnave, deviante, asociate cu infracționalitatea, imorale sau provocând destabilizare socială”.⁵⁷

Imigranți

Prezența ridicată și tot mai vizibilă a migranților în țările europene, alături de presiuni economice interne au contribuit la înrăutățirea percepției cetățenilor față de unele categorii de migranți, situație care la rândul ei a dus la o escaladare a retoricii xenofobe în spațiul european.⁵⁸ În aceeași ordine de idei, Zick, Kupper și Hovermann (2011) în raportul “[Intolerance, Prejudice and](#)

⁵⁵ European Roma Rights Centre. 2012. Italy. A Report by the ERRC. Country Profile 2011-2012. Disponibil online la: <http://www.errc.org/cms/upload/file/italy-country-profile-2011-2012.pdf>; vizitat 01.09.2013;

⁵⁶ Homofobia și discriminarea pe criterii de orientare sexuală și identitate de gen în statele membre ale UE, Partea a II-a: Situația socială, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2009, p. 8. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-hdgs-report-part2_ro.pdf;

⁵⁷ Idem, p. 47;

⁵⁸ <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/where-we-work/europa/european-economic-area.html>, ultima dată accesat la: 18.11.2013;

[Discrimination: A European Report](#)⁵⁹, menționează că imigranții constituie, în Europa, unul dintre grupurile cele mai vulnerabile față de discriminare, inclusiv sub raportul discursului sau infracțiunilor motivate de ură. Raportul mai sus menționat prezintă situația privind discriminarea și intoleranța din opt state europene: Franța, Germania, Polonia, Marea Britanie, Italia, Olanda și Portugalia. Într-adevăr, țările cuprinse în studiu prezintă procente ridicate ale prezenței imigranților, variind de la 1,3% în Polonia la 12,2% în Marea Britanie. Această variație dată de procentul imigranților raportat la întreaga populație este suplimentată și de proveniența acestora, lăsând grupul imigranților să fie unul extrem de eterogen.

Astfel, în Marea Britanie, marea majoritate a imigranților provin din foste colonii (India, Pakistan, Caraibe) alături de mult mai recentii imigranți din Polonia. În Germania, turcii reprezintă cel mai vizibil grup de imigranți, urmat de etnicii germani din statele foste sovietice, dar și de muncitori din Sud-Estul Europei. Italia, în schimb, prezintă un număr mult mai mic de imigranți, dar foarte mulți dintre ei sunt ilegali și provin din Africa sub-sahariană sau România. Nu în ultimul rând, o situație interesantă se regăsește în Ungaria, unde majoritatea imigranților provin din foste regiuni aflate sub dominație austro-ungară: România, Serbia, Slovacia și Ucraina. Situația este interesantă deoarece acești imigranți, de cele mai multe ori, nu sunt considerați străini, ci persoane cu rădăcini maghiare.

Cu toate acestea, imigranții care au o religie alta decât creștină sunt cei mai stigmatizați și considerați străini ai Europei. Dintre țările cuprinse în analiză, Franța, Germania și Marea Britanie sunt țările cu procentele cele mai ridicate de imigranți musulmani.⁶⁰

Concluzie

În această secțiune a fost analizată situația minorității rome, a comunității LGBT și a imigranților (un grup eterogen, a cărui componență variază de la o țară la alta) ca grupuri vulnerabile și expuse DIU, în Europa. Interesant de observat este, însă, faptul că aceste categorii se pot suprapune, situație care accentuează vulnerabilitatea grupului în cauză (e. g. imigranți romi). Mesaje denigratoare și instigatoare la ură sunt transmise în principal de partide și mișcări de extremă dreaptă, susținători ai acestora, dar cel mai alarmant este că astfel de mesaje sunt foarte des transmise de persoane publice sau politicieni vizibili public, cu putere în formarea și influențarea opiniei publice. Nu în ultimul rând, canalele de transmitere a acestor mesaje sunt reprezentate în continuare de mass-media tradițională (atât componenta offline, cât mai ales cea online), dar de departe mediul online și rețelele de socializare sunt cele mai uzitate.

⁵⁹ Disponibil la: <http://library.fes.de/pdf-files/do/07908-20110311.pdf>, ultima dată accesat la: 18.11.2013.

⁶⁰ Procentul imigranților musulmani variază între 10% (Franța) și 4% (Marea Britanie);

1.5. Cadrul legal. Principalele instrumente legale menite să protejeze grupurile vulnerabile de proliferarea DIU în UE

Deși în mod comun numit „*hate speech*”, DIU se situează la granița exercițiului câtorva drepturi fundamentale: *dreptul la libertatea de expresie, dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie, precum și interzicerea generală a discriminării și promovarea principiului toleranței și respectul pentru demnitatea egală a tuturor ființelor umane*, drepturi fundamentale considerate elemente de temelie în orice societate democratică. Reglementarea *discursului instigator la ură* se înscrie în nevoia societăților democratice „*de a preveni și sancționa toate formele de expresie care răspândesc, instigă, promovează sau justifică ura bazată pe intoleranță*”⁶¹, definirea sa fiind astfel indisolubil legată de combaterea generală a discriminării, sub toate formele sale de manifestare. În consecință, este recunoscut că exercițiul dreptului la libertatea de exprimare include și responsabilitatea legată de obligația respectării demnității egale a tuturor ființelor umane și de dreptul persoanelor de a nu fi discriminate. *Discursul instigator la ură* este abordat, în continuare, din perspectiva celor mai importante tratate și documente adoptate la nivelul Națiunilor Unite și la nivel european, care punctează evoluția teoriilor legate de definirea legală a acestui concept (atât în *sens strict*, cât și în *sensul mai larg al combaterii discriminării și intoleranței*), precum și de posibilitatea de sancționare a fenomenului.

1.Principalele tratate sau alte documente internaționale adoptate la nivelul Organizației Națiunilor Unite, în sfera DIU: Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, 1948, urmată de Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice al Națiunilor Unite, 1966; Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1965; Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice al Națiunilor Unite, 1966, prevede că **“Orice îndemn la ură națională, rasială sau religioasă, care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență este interzis prin lege.”**

Comitetul pentru Drepturile Omului ONU (Geneva), organism creat în baza Pactului, a adoptat **Recomandarea Generală nr. 34 (2011)**⁶² referitoare la **Interzicerea discursului instigator la ură**. **Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului** a adoptat o serie de **Recomandări**

⁶¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *cauza Erbakan vs. Turcia (2006)*, paragraf 56.

⁶² Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, General comment No. 34 , Article 19: Freedoms of opinion and expression;

Generale cu incidență în sfera **DIU**⁶³, în baza art. 19 și 20 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, referitoare la libertatea de expresie și instigarea la ură națională, rasială sau religioasă, care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență⁶⁴. **Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului adoptă Planul de Acțiuni Rabat (2012, Maroc) privind interzicerea îndemnului la ură națională, rasială sau religioasă, care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență, lansat la 21 februarie 2013, la Geneva;** un document de lucru, acesta își propune să fie o platformă pentru consolidarea discuțiilor privind combaterea urii naționale, rasiale sau religioase, la nivelul statelor Națiunilor Unite. **Planul Rabat** concluzionează asupra insuficienței integrării în legislațiile și politicile publice naționale ale statelor a standardelor relative la incriminarea și combaterea instigării la ură națională, rasială sau religioasă.

2. Principalele tratate și alte documente adoptate la nivel european, în sfera DIU: Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Roma la 4 noiembrie 1950), adoptată de Consiliul Europei (art. 9, art. 10, art. 11 și art. 14, art.17; Protocolul nr. 12 al acesteia privind interzicerea generală a discriminării); **Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (Strasbourg)**. CEDO stabilește prin jurisprudența sa anumiți parametri⁶⁵, de natură a **clasifica discursul instigator la ură**, ca fiind: **discurs instigator la ură de natură rasială, religioasă, de orientare sexuală, negaționistă, bazat pe doctrina totalitară, de natură politică, de natură anti-constituțională**⁶⁶. **Incriminarea discursului instigator la ură, ca măsură care limitează exercițiul libertății de exprimare, în sensul paragrafului 2 al art. 10** trebuie să respecte anumite condiții: restrângerea exercițiului libertății de exprimare trebuie să fie prevăzută de o lege internă a statului; restrângerea trebuie să fie proporțională cu scopul legitim urmărit; restrângerea trebuie să fie necesară într-o societate democratică. (*Jersild vs. Danemarca*(1994); *Cauza Gunduz vs. Turcia* (2003); *Erbakan vs. Turcia* (2006).

Carta Socială Europeană, revizuită, 1996, statuează doar principii legate de egalitatea de tratament și nediscriminare.

Convenția cadru privind protecția minorităților naționale (Strasbourg, 1995). Statele semnatare se obligă la luarea de măsuri „**pentru a proteja persoanele care ar putea fi victime ale amenințărilor sau actelor de discriminare, ostilitate sau violență, datorită identității lor etnice, culturale, lingvistice sau religioase.**” (art. 6).

⁶³ Discurs instigator la ură;

⁶⁴ Comentariul General nr. 10 (1983), Comentariul General nr. 11 (1983), Comentariul General nr. 11 (1983), Comentariul General nr. 22 (1993), Comentariul General nr. 15 (1993);

⁶⁵ Factsheet – Hate speech, European Court of Human Rights, Press Unit, July 2013;

⁶⁶ În același sens, Anne Weber, Manual on Hate speech, Council of Europe Publishing, 2009;

Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică (Budapesta, 2001) și Protocolul adițional (Strasbourg, 2003) statuează „necesitatea de a armoniza dispozițiile de drept substanțial privind lupta împotriva propagandei rasiste și xenofobe”.

Consiliul Europei își arată⁶⁷ îngrijorarea față de recurența manifestărilor legate de rasism, xenofobie, antisemitism și dezvoltarea unui climat de intoleranță, sens în care statuează că *"Toleranța și respectul demnității egale a tuturor ființelor umane constituie temelia unei societăți democratice și pluraliste"*⁶⁸. Prin **Declarația de la Viena, 9 octombrie 1993**, Consiliul Europei se angajează la o politică de luptă împotriva rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței. **Recomandarea nr. R (97) 20 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la „Discursul de ură”, adoptă o definiție a „discursului de ură”, și instituie principiile fundamentale ale combaterii și incriminării DIU, ce urmează a fi integrate în legislațiile naționale. În ceea ce privește combaterea DIU prin mijloacele de comunicare în masă este adoptată **Recomandarea nr.R (97) 21 a Comitetului de Miniștri.****

Comisia europeană împotriva rasismului și intoleranței (ECRI) (1994), un organism la Consiliului în problematica drepturilor omului, **elaborează Recomandări de Politici Generale**⁶⁹ și monitorizează statele membre pe problemele legate de rasism, discriminare, intoleranță, antisemitism, xenofobie .

Recomandarea CM/Rec (2010)5, cu privire la măsurile de combatere a discriminării pe motive legate de orientare sexuală și identitate de gen recomandă statelor membre să asigure măsuri legislative efective pentru combaterea discriminării (*prin media sau Internet*) pe motive legate de orientarea sexuală sau identitate de gen și măsuri pentru promovarea spiritului tolerant. Alte documente ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în sfera DIU: Rezoluția 1510(2006) privind libertatea de expresie și respectul pentru credințele religioase, prin care Adunarea Parlamentară încurajează organismele Consiliului Europei să găsească soluții de prevenție a propagării *„discursului instigator la ură îndreptat împotriva grupărilor etnice și religioase”*; Recomandarea 1805 (2007) privind blasfemia, insulta cu caracter religios și discursul instigator la ură bazat pe idei și credințe religioase; Rezoluția 1728 (2010) privind discriminarea pe motive legate de orientare sexuală și identitate de gen.

⁶⁷ În cadrul reuniunii la vârf a șefilor de Stat și Guvern ai statelor membre ale Consiliului Europei, Viena 8-9 octombrie 1993;

⁶⁸ Memorandum explicativ la Recomandarea nr.R (97) 20A Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la „Discursul de ură”, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 30 octombrie 1997, în cadrul celei de-a 607-a reuniuni a Delegaților Miniștrilor;

⁶⁹ Recomandarea nr. 6 a ECRI privind combaterea diseminării materialelor cu caracter rasist prin intermediul internetului; Recomandarea de politica generală nr. 7 a ECRI privind legislația națională referitoare la combaterea rasismului și a discriminării rasiale; Recomandarea de politică generală nr. 13 a ECRI privind combaterea discriminării îndreptate împotriva populației Roma, adoptată la 24 iunie 2011.

3. Reglementări legale ale Uniunii Europene: Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02) recunoaște necesitatea consolidării protecției drepturilor fundamentale, atât a celor prevăzute în *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, cartele sociale adoptate de Consiliul Europei. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, recunoaște libertatea de expresie (art. 11) și principiul nediscriminării (art. 21). **Acțiunea Comună din 15 iulie 1996 adoptată de Consiliu pe baza articolului K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană cu privire la acțiunea pentru combaterea rasismului și a xenofobiei** (96/443/JAI) își propune armonizarea diferitelor sisteme de drept cu privire la sancționarea unor tipuri de comportament rasist și xenofob. **Tratatul de la Amsterdam** introduce noi modificări privind posibilitatea Comunității de a lua *măsuri legislative privind combaterea discriminării*: **Directiva 2000/43/CE, de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și Directiva 2000/78/CE, de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă. Propunerea pentru o Decizie-cadru a Consiliului în vederea combaterii rasismului și xenofobiei, prezentată de Comisie la 28.11.2001** vine să dezvolte prevederile Acțiunii Comune din 1996, pentru a asigura pedepse efective, proporționale și disuasive în sistemele de drept ale statelor membre pentru faptele rasiste și xenofobe. **Rezoluția Parlamentului European asupra dreptului la liberă exprimare și respectul pentru credințele religioase (2006)** notează că libertatea de exprimare trebuie exercitată doar în limitele legii, cu respectul drepturilor și libertăților cetățenilor, al credințelor și sentimentelor religioase „*independent că acestea au legatură cu religiile islamice, creștine, iudaice sau de altă natură*”. **Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului, din 28 noiembrie 2008, privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal are ca obiectiv** principal asigurarea că în toate statele membre infracțiunile de natură rasială și xenofobă se pedepsesc prin cel puțin un minim de sancțiuni penale efective, proporționale și disuasive. Decizia-cadru își propune promovarea unei cooperări judiciare depline și eficiente între statele membre. Sunt incriminate infracțiunile precum *instigarea la ură și violență, apologia publică, negarea și minimalizarea vădită a crimelor de genocid, a crimelor împotriva umanității și a crimelor de război*.

În **Raportul Comisiei Europene pe anul 2012 privind aplicarea Cartei Drepturilor fundamentale a UE**⁷⁰, se arată că discuțiile în Consiliu asupra propunerii Comisiei pentru o nouă

⁷⁰ http://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2013/06/charter_report_2012_en.pdf;

Directivă asupra egalității de tratament continuă⁷¹. În Raport se arată că, în decursul anului 2012, s-au constatat un număr de incidente grave de rasism și intoleranță în spațiul UE, incluzând discursul instigator la ură și violența față de populația romă și față de imigranți.

Din interpelările, întrebările și sesizările îndreptate către Comisie în decursul anului 2012, rezultă nevoia statelor membre de a-și întări eforturile îndreptate către aceste probleme, în special față de violențele îndreptate împotriva minorităților etnice și a imigranților bazate pe xenofobie, față de manifestările rasiste și xenofobe îndreptate împotriva populației roma și iudaice, deopotrivă cu cea îndreptată împotriva cetățenilor anumitor state membre.⁷² Ca răspuns, Comisia își reafirmă determinarea de a lupta împotriva rasismului și xenofobiei, readucând în discuția statelor membre responsabilitatea acestora privind implementarea, prin măsuri legislative efective, a legislației UE privind incriminarea discursului instigator la ură și a infracțiunilor motivate de ură, care au la bază motive rasiste sau xenofobe.

Consiliul Uniunii Europene adoptă documentul numit **„Orientările UE privind promovarea și protecția libertății de religie sau de convingere, Bruxelles, 24 iunie, 2013”** care statuează câteva principii de acțiune ale UE, **pe domenii prioritare**, cu incidență în sfera discursului instigator la ură, referindu-se în principal la **„adoptarea la nivel național a legilor care interzic indemnul public la ură religioasă, care constituie o instigare la discriminare, la ostilitate sau la violență”**.

Concluzia care se impune se referă la faptul că, la nivelul UE se simte nevoia instituirii unui sistem legal coerent pentru întărirea încrederii victimelor și martorilor infracțiunilor motivate de ură în instrumentele legale ale statelor membre, menite să le protejeze.

1.6. Ilustrări de măsuri și inițiative implementate în vederea contracarării DIU în contextul Uniunii Europene

În contextul în care incidența DIU în Europa este în creștere este tot mai evidentă nevoia de măsuri eficiente și concrete în vederea soluționării propagării acestui fenomen. Dacă în secțiunea precedentă au fost discutate instrumentele și măsurile legislative implementate în diverse contexte, în continuare vom prezenta o serie de măsuri și instrumente implementate la nivel internațional sau european în vederea combaterii propagării discursului instigator la ură.

⁷¹ Propunere de DIRECTIVĂ A CONSILIULUI cu privire la punerea în aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, Bruxelles, 2.7.2008, COM(2008) 426 final;

⁷² Raportul Comisiei Europene pe anul 2012 privind aplicarea Cartei Drepturilor fundamentale a UE, p. 54

Măsuri și inițiative de raportare, colectare și monitorizare a DIU

Cele mai răspândite inițiative venite să răspundă DIU au ca scopuri principale: raportarea, colectarea și monitorizarea acestui fenomen. CEJI - [A Jewish Contribution to an Inclusive Europe](#) - a realizat în perioada septembrie 2011 – octombrie 2012 un studiu explorator în care au fost cuprinse 81 de organizații din țări membre ale Uniunii Europene.⁷³ Studiul a încercat să capteze o imagine de ansamblu asupra practicii de colectare a datelor cu privire la infracțiunile motivate de ură. În plus, s-au prezentat și câteva exemple pozitive în acest sens. Una din astfel de inițiative este aceea a Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului - ODIHR (ce funcționează sub autoritatea OSCE) de a colecta date referitoare la incidența infracțiunilor motivate de ură. Un exemplu similar este Inițiativa Organizației pentru Securitate Comunitară ([The Community Security Trust](#)), ce vizează, prin domeniul său de activitate, protejarea drepturilor minorității evreiești din Marea Britanie. Organizația produce periodic rapoarte care sumarizează incidentele motivate de ură, punctând tendințele față de perioadele anterioare și categoriile de incidente.⁷⁴ Tot în ceea ce privește monitorizarea incidentelor antisemite, CEJI (2012a: 28) recomandă și rapoartele întocmite de către Service de Protection de la Communauté Juive referitoare la antisemitism în contextul Franței.⁷⁵

Un exemplu pozitiv cu privire la inițiativele de raportare este din Marea Britanie, unde platforma on-line [True Vision](#)⁷⁶, dă posibilitatea victimelor incidentelor motivate de ură să raporteze respectivele acte online.⁷⁷ Site-ul conține și resurse educaționale și o [secțiune despre "Internet Hate Crime"](#) în care utilizatorii sunt instruiți despre pașii pe care trebuie să îi urmeze atunci când identifică material instigator diseminat de mediile online.

În anul 2012, CEJI a publicat un [ghid de monitorizare](#) a infracțiunilor motivate de ură, în care sunt incluse și referiri la problematica discursului instigator la ură.⁷⁸ Acest ghid de monitorizare este construit ca un set de recomandări destinate organizațiilor societății civile.⁷⁹

⁷³ Studiul este prezentat în documentul „Facing Facts. Make hate crimes visible. Mapping report.”, January 2013, prezent în acest raport ca CEJI (2012b). Documentul poate fi accesat la <http://www.ceji.org/sites/default/files/publications/facing-facts-mapping-report-january-2013.pdf>.

⁷⁴ Cel mai recent raport al CST (2012) se găsește la link-ul următor: <http://www.thecst.org.uk/docs/CST%20Incidents%20Report%20Jan%20-%20June%202013.pdf>, ultima data accesat 17.11.2013; Un alt document interesant accesibil pe website-ul CST este raportul care analizează incidența discursului antisemit în Marea Britanie în anul 2011. Raportul poate fi accesat la <http://www.thecst.org.uk/docs/Antisemitic%20Discourse%20Report%202011%20WEB.pdf>. De asemenea, de interes pot fi și aspectele definiționale utilizate de CST în monitorizarea pe care o realizează. Vezi documentul găzduit aici: http://www.thecst.org.uk/docs/DEFINITIONS%20OF%20ANTISEMITIC%20INCIDENT_for%20PDF%20on%20website.pdf.

Vizitat 16.11.2013;

⁷⁵ Vezi <http://antisemitisme.org/>;

⁷⁶ Această platformă a fost inițiată de poliția din Anglia și Țara Galilor;

⁷⁷ Opțiunea de raportare online - este explicat pe site - este oferită persoanelor care nu doresc să facă acest raport direct la poliție. Vezi explicațiile la http://www.report-it.org.uk/your_police_force;

⁷⁸ Documentul este disponibil în mai multe limbi, între care și română;

Măsuri și inițiative de auto-reglementare și conduită în activitatea profesională

La nivel internațional și european există o serie de inițiative ce urmăresc implementarea de coduri de etică în activitatea profesională, în special în rândul jurnaliștilor, iar recent în rândul operatorilor de internet și al funcționarilor și instituțiilor publice.

Prin urmare, în Norvegia, Asociația de Presă a adoptat un astfel de cod de conduită aplicabil în presa scrisă, televiziune și radio. Similar, în Finlanda, Consiliul pentru Mass-Media⁸⁰ a adoptat o serie de principii etice ce ghidează activitatea jurnaliștilor. Astfel de măsuri au fost implementate și la nivel de autorități publice, instituții și organizații ale statului. În Cipru, de exemplu, Comisarul pentru Administrație este responsabil cu elaborarea și adoptarea unor coduri etice atât pentru sectorul public, cât și pentru cel privat, coduri ce urmăresc în principal eliminarea oricăror forme de discriminare pe motive de religie, naționalitate, sau origine etnică. Inițiative similare se regăsesc și în Ungaria. Recent, inițiative de auto-reglementare apar și în rândul operatorilor de servicii pe internet. În Austria, asociația furnizorilor de internet „[Internet Service Providers Austria](#)” (ISPA) a implementat un astfel de cod de conduită pentru prevenirea conținutului ilegal din mediul on-line, inclusiv a mesajelor denigratoare și instigatoare la ură. În plus, a fost lansat un portal - <http://www.stopline.at> - de raportare și monitorizare a conținutului de mesaje neo-naziste.

Măsuri și campanii de educare și conștientizare

O abordare extrem de utilizată în vederea contracarării discursului instigator la ură, în special de către organizații non-guvernamentale, este organizarea de campanii de educare și conștientizare. Aceste campanii au de cele mai multe ori un scop general de educare în vederea non-discriminării, dar tangențial surprind și aspecte legate de combaterea discursului instigator la ură.

Una dintre aceste inițiative constă în constituirea unei alianțe, în Germania, între organizații non-guvernamentale și autorități publice: „[Action Alliance against Violence, Right-Wing Extremism and Xenophobia](#)”. Scopul principal al acestei alianțe este acela de a implementa

⁷⁹ CEJI admite multitudinea de distincții care pot fi trasate între diferitele tipuri de incidente, nu toate implicând în mod necesar acte sau fapte ce constituie ele însele infracțiuni, dincolo de substratul de ură/discriminare. Raportul definește ura cibernetică astfel: ”Ura cibernetică este utilizarea tehnologiilor electronice de comunicare pentru a răspândi informații sau mesaje rasiste, bigote, extremiste sau teroriste. Aceste tehnologii electronice de comunicare includ Internetul (website-uri, site-uri de rețele de socializare, conținut generat de utilizator „Web 2.0”, site-uri de întâlniri, bloguri, jocuri on-line, messenger și e-mail) precum și alte tehnologii ale informației bazate pe telefoane celulare (cum ar fi mesaje telefonice și telefoane mobile).” (CEJI, 2012a: 24) Referirea se face la documentul „Dezvăluirea infracțiunilor motivate de ură. În fața faptelor. Îndrumări pentru monitorizarea infracțiunilor și incidentelor motivate de ură.”, Noiembrie 2012, accesibil online la <http://www.ceji.org/sites/default/files/publications/facing-facts-guidelines-romanian.pdf>;

⁸⁰ Pentru mai multe detalii www.jsn.fi, accesat 22.11.2013.

proiecte comune de conștientizare cu privire la problema intoleranței și a instigării la ură. [Crucea Roșie din Islanda](#) a implementat un program de training ”Diversity and Dialogue” pentru cetățeni, companii, organizații sau comunități locale. La sfârșitul fiecărui curs, participanții trebuie să realizeze un plan de acțiune concret prin care să combată rasismul în activitățile lor de zi cu zi, în comunitate, la locul de muncă, la școală etc. [The Living History Forum](#) este o inițiativă a guvernului suedez ce lucrează în domenii precum: toleranța, democrație și drepturile omului, folosind Holocaustul sau alte crime similare împotriva umanității drept punct de plecare.

Măsuri inițiate de organizații ce reprezintă interesele grupurilor vulnerabile (roma, LGBT și imigranți)

Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței a publicat un catalog de bune practici în ceea ce privește combaterea intoleranței față de romi, cu cazuri preluate din diferite țări ale Uniunii Europene (Republica Cehă, Slovacia, Finlanda, Bulgaria, Marea Britanie, Italia, România, Ungaria). Exemplele sunt structurate pe trei secțiuni majore: măsuri de capacitate (*empowerment*) a populației rome, educație și tineret, poliție și justiție. Secțiunea referitoare la educație și tineret este relevantă în mod special pentru că acesta este domeniul în care lupta contra discriminării și prejudecăților poate fi dusă direct; acțiunile recomandate în acest sens includ: „implementarea legislației anti-discriminare în educație, combaterea segregării școlare și asigurarea accesului egal la educație, încorporarea culturii și istoriei Romani în curricula școlară, oferirea de traininguri profesorilor, promovarea dialogului și a participării romilor”⁸¹

O altă categorie de măsuri concrete ce vizează creșterea gradului de acceptare și toleranță față de grupurile vulnerabile, vizează și combaterea homofobiei. Printre acestea amintim: campanii de sensibilizare și conștientizare, informare, dar și raportare anonimă a DIU și a infracțiunilor motivate de ură față de această minoritate. [Migrants' Rights Network](#) din Marea Britanie a lansat în 23 septembrie 2013 un proiect ”New research on hate speech and racism”. Proiectul constă într-un forum de discuții ce poate fi accesat de către imigranți care au fost victime ale discursului instigator la ură. Scopul acestui forum este pe de o parte să crească procentul de raportare a unor astfel de infracțiuni, dar pe de altă parte și de a realiza o cartografiere a fenomenului în Marea Britanie.⁸²

⁸¹ Practical examples in combating racism and intolerance against Roma/Gypsies. European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, 2001, [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/lecri/good_practices/3-roma_gypsies/CRI\(2001\)28.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/lecri/good_practices/3-roma_gypsies/CRI(2001)28.pdf), Accesat la 17.09.2013

⁸² Forumul cuprinde și un chestionar on-line, cu întrebări ce urmăresc identificarea de tipuri de emitenți ai unor astfel de mesaje, contexte, canale de transmitere, dar și legătura între mesaje DIU și infracțiuni sau acte de violență fizică. Forumul este disponibil la: <http://www.migrantsrights.org.uk/news/2013/new-research-hate-speech-and-racism>, ultima dată accesat la data de 22.11.2013;

Măsuri și inițiative de combatere a DIU inițiate la nivel european (Consiliul Europei – Council of Europe)

Consiliul Europei (Council of Europe) încearcă să dezvolte inițiative și măsuri concrete de contracarare a DIU, în special în mediul on-line și adresate tinerilor. O astfel de inițiativă de mare amploare este proiectul "Young People Combating Hate Speech" derulat în perioada 2012-2014. Acest proiect are ca principal scop combaterea discriminării și DIU în mediul on-line prin transmiterea de competențe tinerilor și organizațiilor de tineret. Întreg proiectul este un tribut adus participării tinerilor.⁸³ În cadrul acestui proiect, în data de 22 martie 2013 a fost lansată campania on-line "No Hate Speech Movement".⁸⁴

Măsuri și inițiative de contracare a DIU în mediul on-line

Având în vedere că în ultimii ani incidența DIU este în creștere în mediul on-line, o atenție deosebită trebuie acordată campaniilor și inițiativelor de contracarare a acestor comportamente din mediul on-line. La nivel internațional, una dintre cele mai recente și răsunătoare inițiative de acest gen a vizat responsabilizarea rețelei de socializare Facebook cu privire la conținutul discriminator și misogin al mesajelor sau reclamelor. Campania #FBRape a fost inițiată de grupurile de activiști Women, Action, and the Media⁸⁵ (WAM) și Everyday Sexism Project⁸⁶ la mijlocul lunii aprilie 2013. O altă inițiativă constă într-un soft care este conceput în așa fel încât să urmărească mesajele rasiste de pe Twitter și să le retrimită, semnalând conținutul rasist al acestora.⁸⁷ Electronic Arts⁸⁸, una din cele mai mari companii producătoare de jocuri pe calculator, care a produs jocuri precum FIFA13, a organizat o serie de evenimente în acest an în vederea posibilității de a include LGBT în jocurile produse de companie.⁸⁹

Măsuri și inițiative de contracare a DIU în sport

O serie de proiecte extrem de interesante în vederea combaterii DIU sunt prezente și în sport. Astfel, la inițiativa unor grupuri de suporteri a fost fondată rețeaua FARE⁹⁰ (Football against Racism in Europe). Această rețea a fost inițiată tocmai pentru a combate rasismul și xenofobia în fotbalul european. [International Federation of Professional Footballers'Associations](#) (FIFPro), împreună cu organizația britanică [Show Racism the Red Card](#), derulează proiecte comune cu

⁸³ Broșura proiectului poate fi accesată la: <http://act4hre.coe.int/eng/No-hate-speech-movement/The-Campaign>, vizitat la 18.09.2013;

⁸⁴ www.nohatespeechmovement.org, vizitat la 12.09.2013.

⁸⁵ <http://www.womenactionmedia.org/>, vizitat la 05.09.2013;

⁸⁶ <http://www.everydaysexism.com/>, vizitat la 05.09.2013;

⁸⁷ Racist Bot, disponibil la: <http://racistbot.tumblr.com>, vizitat la 18.09.2013;

⁸⁸ <http://www.ea.com/>, vizitat la 20.09.2013;

⁸⁹ <http://gay4soccer.com/2013/03/07/fifa-13-hate-speech-gaming/>, vizitat la 20.09/2013;

⁹⁰ <http://www.faren.net.org/default.asp?intPageID=6>, vizitată la 20.09.2013.

ajutorul jucătorilor de fotbal profesioniști. În acest sens, aceste organizații colectează povești și mărturii ale jucătorilor profesioniști legate de combaterea rasismului în fotbal. Una din inițiativele recente constă în lansarea unui DVD educativ “Show Racism the Red Card”, având ca protagoniști principali doi jucători de top: Thierry Henry și Samuel Eto.

Concluzii, direcții următoare și recomandări în implementarea de măsuri privind contracararea DIU

Analizând tipurile de măsuri și inițiativele de contracarare a DIU prezentate în această secțiune, se poate observa varietatea abordărilor și tehnicilor, dar mai ales a modului de raportare la și de înțelegere a fenomenului. Marea majoritate a acestor inițiative sunt întreprinse spre activități de colectare, raportare și monitorizare a mesajelor instigatoare la ură (atât în mediul online, cât și în cel offline). Pentru eficientizarea acestor inițiative de monitorizare și raportare, CEJI recomandă stabilirea de indicatori clari, pentru a se putea replica și în alte contexte. În ceea ce privește contracararea DIU prin măsuri de auto-reglementare, recomandările vin înspre a suplimenta aceste măsuri cu programe de educare și responsabilizare a consumatorilor media. Similar, măsurile de contracarare a DIU în mediul online se recomandă a urmări atât direcția reglementării și a dezvoltării de tehnologie capabilă să detecteze mesaje instigatoare la ură, cât și o direcție de educare, prin dezvoltarea spiritului critic în rândul utilizatorilor.

În plus, pentru a crește eficiența acestor măsuri, reprezentanta organizației [Article19](#), Barbara Bukovska, menționează că este necesară o viziune comună la nivel european. În această perspectivă, Article 19 avansează o abordare în 3 etape, pe care o consideră oportună și eficientă în contracararea discursului instigator la ură.⁹¹

Astfel, într-un *prim pas*, organizația recomandă focalizarea pe măsuri pozitive, care să promoveze “toleranța, egalitatea”, măsuri ce ar trebui să fie îndreptate către încurajarea dialogului intercultural și pluralismului, și mai puțin către focalizarea asupra cenzurii.⁹²

Al doilea pas, în cadrul acestei abordări trifazice, ține de reglementarea cadrului legal care controlează și sancționează DIU. În acest sens, devin prioritare: clarificarea conceptuală a ceea ce înseamnă DIU, lărgirea registrului de resorturi în jurul cărora se poate invoca discriminarea în legislație, clarificarea aspectelor legate de iminența pericolului și severitatea exprimărilor atunci când se decide dacă o situație descrie un incident de DIU (și în care sunt relevante intenția și contextul).

⁹¹ Barbara Bukovska. 2012. “Striking the balance in Europe between freedom of expression and offence.” Interventie in cadrul Conferintei [Media Pluralism and Diversity and Combating <Hate Speech> in Europe](#). Sesiunea nr. 2. Video accesat 16.09.2013;

⁹² Ibid.;

În cele din urmă, un *al treilea pas* ar presupune crearea de oportunități pentru ca țintele/victimele DIU să poată avea o implicare mai substanțială în dezbaterile și proiectarea instrumentelor legale sau de policy care au scopul de a le apăra drepturile.

„Cea mai bună strategie este să se acționeze cu hotărâre în stadiile timpurii, înainte ca organizațiile cu profil de instigare la ură să reușească să construiască rețele puternice de sprijin și înainte ca retorica lor să fi vulgarizat sensibilitatea publică”, Parekh, B. 2006, 218.

PARTEA 2: REPERE ALE DISCURSULUI INSTIGATOR LA URĂ ÎN CONTEXT ROMÂNESC

2.1. Cercetări asupra DIU în România

DIU este un subiect nou de cercetare în România. Oportunitatea și justificarea studiului sunt văzute, pe de o parte, ca fiind marginale unor subiecte istorice mai largi (precum antisemitismul) sau oportune în cadrul unor studii ce vin dinspre societatea civilă (barometrele de măsurare a toleranței). Violența asociată DIU, nevoia de reglementare legislativă și măsurile educaționale ce sunt recomandate pentru promovarea drepturilor omului și consolidarea unei societăți incluzive și egale creează în ultimii ani acest subiect de cercetare per se: discursul instigator la ură. Cercetarea și construcția în România a acestui subiect au venit în principal dinspre presiunea societății civile și s-au realizat pentru mult timp cu asistența instituțiilor internaționale. Studiul “Intoleranță, discriminare, extremism în România” publicat în 2003 de Institutul pentru Politici Publice își justifică cercetarea tocmai prin “politicile aproape inexistente în materia nediscriminării, a combaterii intoleranței și a fenomenului extremist”.⁹³

După alegerile din 2004, cercetări academice, inițiative legislative, programe și proiecte publice au crescut ca număr, în interes și în impact asupra societății la nivel discursiv. S-a creat însă un clivaj între cercetările instituțiilor din subordinea Parlamentului (e.g. Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului) și cele ale societății civile, recomandabil fiind un dialog între acestea. Cele două rapoarte, “Raportul Tismăneanu” (2000) și “Raportul Wiesel” (2004) care privesc direct identitatea națională și sunt simptomatice pentru starea democrației românești prin dezbateră istoriei recente, au fost slab discutate de societatea academică și civilă, tot așa precum rapoartele societății civile sunt sporadic considerate în lumea academică.

Raportul privind analiza dictaturii comuniste din România a fost văzut ca fiind amplu politizat și slab documentat, iar cel privind studierea Holocaustului în România a fost minimal dezbătut la nivel societal. Secțiunile rapoartelor privind “Necesitatea analizei, repudierii și condamnării regimului comunist” sau situația maghiarilor în perioada comunistă, și fenomenul contestării și al negaționismului Holocaustului privesc raportul majorității cu minoritățile istorice și importanța respectării principiilor democratice, având relevanță pentru înțelegerea extremismului

⁹³ Adrian Moraru, Raluca Popa, Monica Toba, Ovidiu Voicu, *Intoleranță, discriminare, extremism în România*, Institutul pentru Politici Publice, decembrie, 2003; p.9-10.

sau combaterii discursului instigator la ură din România de azi. Legile împotriva discriminării sunt relativ cunoscute și aprecierea lor este de asemenea relativă (vezi raportul despre Romania al CNCD)⁹⁴. Eforturile educative se concentrează cel mai bine la nivel postuniversitar, unde diverse masterate și programe de doctorat orientează studiul discriminării exercitate în context românesc asupra femeilor, LGBT, etniei rome și a minorităților istorice, în special cea maghiară și evreiască.

Pentru studierea discriminării, extremei drepte, naționalismului și istoriei coabitării diferitor grupuri etnice se impun autori care au o tradiție în acest domeniu. Interdisciplinar prin excelență, întotdeauna tema discursului urii urmează teme deja consacrate. Astfel, discursul urii se întrepătrunde cu studiul naționalismului și al extremismului politic la autori precum Gabriel Andreescu, Michael Shafir sau Lucian Boia, cu temele discriminării de gen și a eugeniei la Maria Bucur, sau cu cea a rasismului la Lucian Butaru. Preocuparea față de discursul urii și istoria comunității rome se întâlnesc la autori precum Vasile Ionescu, Petre Matei și Viorel Achim, iar istoria comunității evreiești la autori precum Radu Ioanid, Carol Iancu, Jean Ancel sau Andrei Oișteanu. Cazul Transilvaniei și incidența discursului urii sunt discutate de Horvath Istvan, Roger Brubaker, Alina Mungiu Pippidi, Ruxandra Cesereanu (lista este doar ilustrativă). O resursă constantă a studiilor privind această tematică sunt instituțiile de învățământ și centrele de cercetare precum: Institutul pentru Politici Publice, Consiliul National pentru Combaterea Discriminării, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Departamentul pentru Relații Interetnice, Institutul de Istorie Recentă, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Fundația Soros pentru Societate Deschisă, Fundația a Treia Europa.

2.2 Evoluția DIU în timp în România

Perspectiva istorică asupra discursului instigator la ură ne ajută să înțelegem cum atitudinile anti-roma, antisemite și anti-maghiare au fost intim relaționate cu discursul naționalist românesc. Natura violentă a naționalismului român a fost articulată de evenimente politice internaționale, câștigarea suveranității, a independenței și alipirea de noi teritorii. Politica națională a însemnat gestionarea cu resurse limitate a acestor evenimente majore, ceea ce a prilejuit continuarea discursurilor șovine și extremiste pentru ca țara, națiunea și pământul să rămână 'românești'. Astfel de momente au fost: recunoașterea independenței țării, presiunea internațională de o jumătate de veac pentru încetățenirea evreilor, încorporarea Dobrogei de Sud după cel de-al

⁹⁴ CNCD beneficiar al *Raport de cercetare. Percepții și atitudini privind discriminarea în România*, TNSCSOP, București, 2012. http://www.cncd.org.ro/files/file/Raport%20de%20cercetare%20CNCD_Discriminare.pdf, ultima accesare 1 noiembrie 2013.

doilea război balcanic, alipirea Transilvaniei și Bucovinei, Banatului și Basarabiei după primul război mondial sau pierderea teritoriilor românești.

Pentru că aceste evenimente au accentuat înțelegerea independenței și unității naționale ca depinzând de voința marilor puteri, clasa politică a dezvoltat complexul unei națiuni ce trebuie să își afirme în interior unitatea, suveranitatea și indivizibilitatea. Păstrarea ‘neatârării’ națiunii era astfel înțeleasă: emanciparea țărănimii și menținerea străinilor într-un statut secundar al drepturilor cetățenești⁹⁵ pentru că urbanitatea, educația și profesiile străinilor reprezentau o burghezie pe care clasa politică o dorea de etnie română. Astfel, s-a format în timp, în cultura română, un imaginar violent împotriva străinului, perceput ca amenințând unitatea țării prin ‘internaționalismul’ lui economic și politic: cererea egalității de drepturi, destabilizarea economiei naționale și presiunea internațională care se face pentru apărarea drepturilor acestuia. Astfel, în aceste tipare naționale se poate citi discursul urii împotriva evreului de odinioară sau a romilor astăzi și a maghiarilor ca străini.

Perspectiva istorică asupra DIU în România pornește de la introducerea importanței demersului istoriografic recent, din ultima decadă, în confruntarea cu propriul trecut național. Recentele dezbateri ce privesc acest „trecut care nu trece”⁹⁶ depășesc vechiul naționalism metodologic: nu se mai tratează aspecte ale istoriei României din perspectiva ‘împlinirii naționale’, a ‘unității naționale’, sau a unei istorii grandioase în care trecutul se regăsește în viitor. Cuplând critica istorică recentă cu interesul pentru înțelegerea eșecurilor din România de azi, sau răspunzând la întrebarea “De ce este România diferită?” (Lucian Boia, Traian Ungureanu, Bogdan Murgescu, Tony Judt⁹⁷), România își caută un viitor într-un proiect comun european.

Înțelegerea istoriei discursului urii în context românesc ne ajută să vedem mai bine transferarea stereotipiilor și a mecanismelor de creare a străinului radical de azi, romul, și persistența temelor anti-maghiare în imaginarul colectiv și cultura româna. Vedem cum acest ‘mereu prezent’ al DIU se datorează construcției identității naționale românești. Astfel, se consideră intimă relația dintre creația identității naționale române și cea a străinilor și felul în care teme ale discursului extremei drepte, deși marginale, se regăsesc sporadic la nivel oficial. Din perspectiva duratei lungi, observăm cum reprezentările romilor și evreilor au rezonat în cultura română la formarea statului român, pentru ca apoi antisemitismul să devină central în politica și

⁹⁵ Constantin Iordachi, *European Review of History—Revue europeenne d’Histoire*, “The Unyielding Boundaries of Citizenship: The Emancipation of ‘Non-Citizens’ in Romania, 1866–1918”, Vol. 8, No. 2, 2001;

⁹⁶ Formularea îi aparține lui Ernst Nolte, istoric german, cunoscut pentru analiza comparativă a fascismului unde avansează teza fascismului ca mișcare anti-modernă, și posibilitatea de comparare a Holocaustului, viziune văzută trivlizatoare de cei care susțin unicitatea și incomparabilitatea Holocaustului;

⁹⁷ Tony Judt, *Romania: Bottom of the heap*, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2001/nov/01/romania-bottom-of-the-heap/>, 2001.

cultura română (1866-1948), iar în urma emigrării evreilor (anii 1950-1960), discursul urii să fie îndreptat înspre romi (anii 1990 și în prezent). Discursul anti-maghiar continuă temele discursului naționalist al anilor 1970 și 1980, dar își pierde din intensitatea pe care a avut-o în anii 1990.

Perspectiva istorică ne ajută să înțelegem cum chestiunea egalității de drepturi este mereu privită de majoritate ca fiind în avantajul comunității minoritare. În perioada modernizării României, evreii erau 'primii între moderni': urbani, mobili, liber profesioniști, abilitați pe care politicienii români prin politicile de emancipare le doreau împărtășite de țăranul român. Oferirea cetățeniei române evreilor ar fi însemnat recunoașterea acestora ca fiind primii care să formeze burghezia națională. Astfel, dorința de creare a propriei modernități s-a tradus în excluderea evreului. Tema evreului rămâne persistentă în imaginarul politic românesc până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, pe de o parte datorită influenței antisemitismului european și, pe de altă parte, datorită presiunii internaționale pentru emanciparea evreilor din România. Aceste presiuni au fost clar exprimate în condiționările recunoașterii independenței României (1879) și a noilor teritorii (Pacea de la București și sfârșitul primului război mondial). Ele au radicalizat politicienii români în apărarea identității naționale contra evreului.

Promovarea egalității și echității grupurilor vulnerabile în societăți cu moșteniri istorice ale discriminării și polarizate social creează rezistență și resentimente din partea grupului majoritar. În anii 1990, romii au fost primii excluși de la mirajul postdecembrist al democrației, forțându-li-se emigrarea în occident și traiul în condițiile sărăciei abjecte. Astăzi, în condițiile strategiilor naționale ale incluziunii comunităților romi odată cu presiunea internațională în contextul negocierilor de integrare în Uniunea Europeană sau în spațiul Schengen, resentimentele sociale se manifestă. Într-adevăr, studiile arată că în vremuri prospere economic sentimentul de amenințare al grupului dominant tinde să se atenueze, în timp ce în perioade de criză tinde să se accentueze. Studiile extremismului în România vizează și percepția asupra sărăciei și arată cum discriminarea este legată de percepția crizei economice și a nivelului de trai.⁹⁸ Într-adevăr, noile politici de incluziune socială - educaționale, politica locuințelor sociale și cea a ajutorului de stat - formează la nivelul majoritar sentimentul in justiției. Așa cum antisemitismul social de odinioară era alimentat de politicile egalitare față de non-etnici, și astăzi, politicile egalitare sau de discriminare pozitivă (rezultate în urma necesității corectării in justiției istorice) conduc la resentimentul majoritar.

⁹⁸ Healey, J. F. (2011) *Diversity and Society. Race, Ethnicity and Gender*. Sage Publications. Chapter 5, „African Americans: From Segregation to Modern Institutional Discrimination and Modern Racism”, http://www.sagepub.com/upm-data/54133_Chapter_5.pdf, ultima accesare, 15 noiembrie 2013; Adrian Moraru, Raluca Popa, Monica Toba, Ovidiu Voicu, *Intoleranță, discriminare, extremism în România*, Institutul pentru Politici Publice, decembrie, 2003;

Există de asemenea o similitudine a discursului naționalist românesc între modernitatea evreului și cea a maghiarului transilvănean. Încorporarea Transilvaniei noii României a însemnat necesitatea rezolvării aceluiași complex național față de o burghezie maghiară educată, urbană, liber profesionistă. Banatul sau Bucovina nu au căpătat aceeași atenție precum Transilvania, deoarece erau prea diverse etnic pentru polarizarea luptei naționale. Naționalismul românesc s-a impus cu aceeași vehemență, dar, după cum arată și studiile asupra potențialului violenței în diferite societăți diverse, probabilitatea scade în condiții de diversitate multiplă și crește în societățile polarizate etnic⁹⁹.

Înțelegerea largă a rezonanțelor DIU în România în trecutul istoric și cultura română ne dau posibilitatea să imaginăm modalități eficiente de contracarare a DIU la nivel oficial, în sistemul de educație și în mass-media.

După cum a fost arătat în paragrafele anterioare, din perspectivă istorică, DIU în România se construiește împotriva evreilor și maghiarilor cu referire la orice teorii conspiraționiste, interne sau externe, privind încercările de disrupere a teritoriului românesc și/sau de subjugare economică a poporului român. Până în 1919, anul încetățenirii evreilor, discursul instigator la ură privea conspirația evreiască împotriva României. “Planurile de iudaizare a României” erau argumentate prin subjugarea economică a românilor de către evrei și prin acuzele privind încercările de creare a unei țări evreiești pe pământ românesc. Anii 1920 amplifică imaginea evreului ca principal conspirator al unui internaționalism, masoneriei, capitalism, trădării și comunism (discurs regăsit în antisemitismul european *papierne Juden, Judenliberalismus, Judensozi, Judenfreimaurer*, iar în context românesc cu precădere au rezonat imaginile evreilor masoni, ale celor maghiari și Zhido–communa conspirând împotriva României). Radicalismul anilor 1930 se poate citi în creșterea mișcărilor de masă extremiste, în violența și în legislația antisemită. Acestea au fost și în context românesc, precum pe întreaga scenă europeană, urmarea unei lungi istorii a discursului urii împotriva evreilor și consecința imediată a instigării la ura evreului în urma pierderilor naționale suferite în primul război mondial (imaginea soldatului evreu trădător, etnicizarea victoriei). În anii 1950 și 1960 stereotipiile antisemite sunt transferate imaginii Israelului, ca aliat al SUA, vorbindu-se despre puterea evreiască capitalistă, pentru ca în perioada național-comunismului, a anilor 1970-80, imaginea evreului să reapară. De data aceasta va fi tema violenței instaurării comunismului și a colectivizării, unde vina evreilor alături de maghiari este centrală, și această temă continuă și azi.

⁹⁹ Alberto Alesina, Arnaud Devleeschauwer, William Esterly, “Fractionalization” în *Journal of Economic Growth*, 8, 155-194, 2003; Jose G. Montalvo, Marta Reynal-Querol, “Ethnic Diversity and Economic Development” în *Journal of Development Economics*, 76 (2005), 293-323.

Cele mai frecvente sunt temele justificării, contestării sau negării Holocaustului și tema comunismului ‘adus de evrei’. Legea 107/2006 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii privește pedepsirea violenței acestui DIU.

DIU din perspectivă istorică vizează negarea drepturilor maghiarilor din perspectiva apărării unității și indivizibilității României. Încercările de asimilare și expulzare a maghiarilor din Transilvania, precum și cele de ștergere a moștenirii culturale maghiare au fost o constantă a discursului naționalist român cu privire la Transilvania începând din anii 1920. Scrierile șovine ale anilor 1980 și 1990, precum cele ale lui Raoul Șorban și Constantin Mustață, și-au pierdut azi din relevanță.¹⁰⁰

2.3. Influențe internaționale în construcția DIU în România

Aceeași întrebare se regăsește la toate nivelurile societății europene: este acesta sfârșitul epocii statului națiune, al familiei și al religiei? Luările de poziție divizează și radicalizează partizanatele. În această largă întrebare, legitimă și cu mize politice majore, se situează întreaga dezbateră privind migrația în Europa a populației de origine non-europeană, problemele demografice ale unei Europe îmbătrânite, drepturi egale pentru cei de altă orientare sexuală și egalitatea în drepturi a islamului în spațiul public european. Aceste subiecte au un mare potențial inflamator în politicile europene începând din anii 1990 și orientează discursul instigator la ură. Resurgența naționalismului a condus la formarea unei alianțe a partidelor naționale de extremă dreapta pentru a lupta împotriva construcției europene, dar și împotriva islamului și a imigrației, teme interșanjabile pe noua agenda naționalistă. Atenția pentru o astfel de agendă la nivel european se justifică prin sprijinul semnificativ al populației, între 10 și 25%, în care Timothy Garton Ash vede expresia nemulțumirilor legate de șomaj, austeritatea și birocrăția din Bruxelles¹⁰¹.

Acest nou naționalism se regăsește în context românesc. Similar Europei occidentale, România se vede îngrijorată de propria-i securitate și de propria-i bunăstare, de păstrarea valorilor naționale și religioase, arătând cum întregul discurs pan-european al toleranței și internaționalismului intră în conflict cu siguranța și certitudinile cetățenilor de rând. Aceste

¹⁰⁰ Raoul Șorban, unul dintre cei care au primit titlul de „Drept între popoare”, a publicat în anii 1990, deseori alături de ziaristul Constantin Mustață, lucrări istorice și memorialistice șovine. Figuri publice foarte cunoscute ale peisajului publicistic transilvănean, operele lor și-au pierdut treptat din actualitate în anii 2000.

¹⁰¹ Timothy Garton Ash, *The Guardian*, 18 noiembrie 2013, “2014 is not 1914, but Europe is getting increasingly angry and nationalist”, ultima accesare 19 noiembrie 2014;

îngrijorări la nivelul cetățeanului de rând, refuzate mult timp de intelectuali ca fiind rasiste, conservatoare, naționaliste, homofobe, par să dureze.¹⁰² Azi, cetățenii republicilor nu mai promit egalitate și fraternitate, ci cheamă pentru unitate națională împotriva Europei, împotriva multiculturalismului și împotriva diferențelor din propria cetate.

Harta DIU în Europa înseamnă azi rasism, islamofobie, homofobie, noul antisemitism, termeni ușor interșanjabili într-un discurs circumscris frecvent extremei drepte. Antisemitismul apare deopotrivă de partea stângă și dreaptă a spectrului politic, și este mult mai difuz, apărând ca anti-sionism sau ca noua haină a vechiului antisemitism.

Rasializarea migrației în mass-media și la nivel instituțional occidental a devenit o realitate în ultimele două decade, când est-europenii și magrebienii au început a fi portretizați ca beneficiari ai unor drepturi fără obligații, iar cetățenii europeni resimt inegalitățile ce se formează ca fiind în dezavantajul populației majoritare. John E. Fox arată cum migrații est europeni portretizați cultural ca fiind radical diferit sunt rasializați și excluși de la Europa promisă¹⁰³ și cum comunitatea romă înregistrează cele mai acute forme de discriminare în prezent în Europa¹⁰⁴. DIU se regăsește în context românesc, care la rândul său preia discursul rasist împotriva romilor, deresponsabilizându-se de o problemă ce apare insolubilă la nivel european.

Islamofobia la nivel european este un fenomen destul de frecvent, dar mai slab rezonează cu temele predilecte ale discursului extremist în România sau la nivel general. Studiile despre extremismul în România rareori menționează islamofobia, iar cele care o fac menționează islamul ca exprimare a radicalismului sau extremismului.

Noul antisemitism, sub forma anti-sionismului, este foarte slab reprezentat în discursul mediatic și intelectual românesc. Aceasta se datorează păstrării relațiilor României cu Israelul și a prețioasei imagini internaționale a României ca singura țară din blocul sovietic care a păstrat relații diplomatice cu Israelul până în 1989. Emigrarea evreilor în masă până în anii 1970 și apropierea discursivă a politicii românești față de Statele Unite ale Americii odată cu aderarea la NATO a orientat mass media românească și discursul public înspre atitudini de simpatie, mai ales că, în același timp, resurgența naționalismului românesc din anii 1990 a fost orientată înspre tema vechiului antisemitism.

¹⁰² Pentru discuția privind Franța postbelică și critica corectitudinii politice și istorice vezi Jean Sevilla, *Terorismul intelectual din 1945 până în prezent*, Humanitas, București, 2012; pentru o luare de poziție similară împotriva corectitudinii politice și istorice în context românesc vezi intelectuali precum istoricul Neagu Djuvara sau criticul literar Dan C. Mihăilescu;

¹⁰³ John E. Fox, "The uses of racism: whitewashing new Europeans in the UK", *Ethnic and Racial Studies*, 2012 pp. 1-19;

¹⁰⁴ Joe E. Fox, Laura Morosanu, Eszter Szillasy, "The Racialization of the New European Migration to the UK", *Sociology*, 46(4), 680-695, 2012; Nicolae Valeriu, <http://valeriucnicolae.wordpress.com/2013/10/>, octombrie 2013.

Actorii extremei drepte în România, Partidul România Mare, Partidul Nouă Generație, Partidul Totul pentru Țară și Mișcarea Nouă Dreapta, născuți din discursul religios și naționalist al României moderne, împărtășesc frecvent rasismul, islamofobia și homofobia așa cum sunt formulate în discursul occidental extremist, ca formă de legitimare a propriilor valori. După cum conchide și raportul asupra extremei drepte contemporane în România¹⁰⁵, deși profilul electoral al extremei drepte este neîngrijorător, problematic este potențialul de radicalizare la nivelul societății, rămânând în sarcina societății civile educația în spiritul valorilor non-discriminatorii, ale toleranței și respectării drepturilor omului.

2.4. Incidența și țintele discursului instigator la ură în context românesc

Observații introductive

Tema discursului instigator la ură în România este una nouă, deși practicile pe care le denotă au un întreg istoric în context autohton. Ne confruntăm, în acest sens, cu serioase provocări în încercarea de a capta dimensiunile reale ale DIU. În lipsa unor rapoarte sintetice sau cercetări care să propună nu doar studii de caz, ci examinări riguroase, sistematice, longitudinale, sprijinite pe date statistice și care să urmărească propagarea discursului instigator la ură în multiple contexte, este dificil de conturat o imagine precisă, exprimabilă în limbaj cantitativ, a incidenței DIU, a ponderilor relative ale victimelor și ale canalelor sale de comunicare. Aceste limitări sunt reale și trebuie luate în considerare.

Lipsa unor date sistematic colectate despre incidența DIU în spațiul românesc constituie o deficiență căreia i s-ar putea acorda, în perspectivă, o atenție sporită de către instituțiile și organizațiile active în sfera protejării drepturilor și combaterii discriminării, dar și de către comunitatea academică. În același timp, trebuie reamintit faptul că actele de comunicare catalogate drept DIU pot fi văzute ca manifestări asociate unui substrat de intoleranță îndreptat către categorii specifice de persoane. În acest ultim sens, datele disponibile privitor la România sunt întrucâtva mai accesibile, intoleranța – ca resort atitudinal – și discriminarea - ca manifestare comportamentală - fiind tematici deseori incluse în studii cantitative.

O cercetare realizată în august 2009 de către INSOMAR pentru CNCD¹⁰⁶ arată câteva dintre asocierile frecvente pe care respondenții le operează vis a vis de categorii specifice de populație. Astfel, studiul amintit arată că, în ceea ce privește românii, 23% dintre respondenți

¹⁰⁵ Moraru, A., Popa, R., Toba, M., Voicu, O. (2003) *Intoleranță, discriminare, extremism în România*, Institutul pentru Politici Publice, decembrie.

¹⁰⁶ INSOMAR (2009) *Fenomenul discriminării în România. Percepții și atitudini*. August 2009. On line la <http://cncd.org.ro/files/file/Fenomenul%20discriminarii%202009.pdf>;

asociază acest grup cu idei legate de "infraționalitate, hoție, cerșetorie", iar 10% dintre aceștia asociază romii cu atribute ca "needucat/necivilizat, murdar."¹⁰⁷ Minoritățile sexuale au fost asociate, de către respondenții din același studiu, cu reacții ca "repulsie/silă/dezaprobare" (22%), sau cuvinte precum "boală/nebunie." (15%)¹⁰⁸ De asemenea, studiul arată faptul că romii și minoritățile sexuale constituiau – la momentul cercetării – două categorii cu nivele notabile de respingere, 54% dintre respondenți declarând că nu ar accepta un homosexual în calitate de coleg de muncă, 25 % nefiind de acord să lucreze împreună cu o persoană de etnie romă.¹⁰⁹

Un sondaj realizat în noiembrie 2011 de către CSCB¹¹⁰ pentru Asociația Pro Democrația arată că romii constituiau, între categoriile de populație incluse în studiu, grupul investit cu cea mai puțină încredere de către respondenți.¹¹¹ Pe de altă parte, potrivit aceluiași studiu, comparativ cu vara lui 2011 și cu anul 2010, încrederea în romi înregistrează o ușoară creștere. O altă schimbare evidențiată de analiza citată este creșterea, comparativă, a măsurii în care romii sunt acceptați de populație ca parte integrantă a cercurilor sociale cu diferite grade de proximitate (în calitate de locuitori ai aceleiași localități, vecini, prieteni, rude).¹¹²

Un studiu recent (2013) realizat de către IRES¹¹³ pentru CNCD confirmă menținerea unui statut vulnerabil al categoriilor de populație frecvent regăsite în rândul segmentelor vizate de intoleranță și discriminare: minorități sexuale, minorități etnice (cea romă, cu precădere, dar și cea maghiară), evrei și persoane infectate cu HIV.¹¹⁴

Demersul explorator avansat în acest studiu reușește să capteze, din examinarea surselor secundare și prin discuții și comunicări scrise cu experți, repere importante în stabilirea ținutelor, emitenților și mediilor de comunicare ale discursului instigator la ură în România. Nu în ultimul rând, ambiguitățile de natură definițională ce plasează DIU în relații de strânsă vecinătate – în pofida lipsei de sinonimie – cu fenomene mai largi ca de pildă discriminarea, au la rândul lor un impact asupra ușurinței cu care poate fi delimitată incidența DIU de cea a actelor de discriminare. Dificultățile anterior menționate constituie, ele însele, importante teme de reflecție despre care

¹⁰⁷ INSOMAR, 2009, p. 6;

¹⁰⁸ INSOMAR, 2009, p. 7;

¹⁰⁹ INSOMAR, 2009, p. 4;

¹¹⁰ CSCB (2011) *Stereotipuri la adresa romilor. Percepția privind etnia romilor. Rolul presei. Identificarea de alternative de îmbunătățire*. Sondaj de opinie național realizat pentru Asociația Pro Democrația. Noiembrie 2011. Disponibil on line la http://www.apd.ro/files/comunicate/Sondaj_APD_ANR.pdf;

¹¹¹ Procentele cumulate de respondenți care declară că au "destul de puțină" și "foarte puțină/deloc" încredere în romi: 76%; maghiari: 54%; evrei: 39%, români: 33%; germani: 29%

¹¹² Diferența este vizibilă mai ales comparând situația din noiembrie 2011 cu cea din 2002 (pentru care datele sunt preluate din Etnobarometrul "Relații interetnice în România"). Vezi pentru detalii CSCB. 2011. p.20;

¹¹³ IRES (2013) *Percepții și atitudini privind discriminarea. Raport de cercetare*. Online la <http://www.ires.com.ro/articol/247/perceptii-si-atitudini-ale-populatiei-romaniei-fata-de-fenomenul-de-discriminare-in-2013>;

¹¹⁴ Categoriile care înregistrează rate înalte de respingere măsurată prin scale de distanță socială în studiul amintit. IRES, 2013;

credem că merită să devină, în perspectivă, tematici pentru studii care să le aprofundeze și să ofere răspunsuri punctuale la întrebări specifice.

Țintele DIU în România

Criteriile de construire a diferenței pe baza căreia e ulterior produs DIU în context românesc par să fie legate în principal de *etnicitate* și *orientare sexuală*. Vorbim, așadar, de DIU îndreptat către *minorități etnice* (romi, evrei, maghiari) și *minorități sexuale* (persoanele LGBT).¹¹⁵ Există însă în rapoarte și destul de numeroase referiri la DIU care vizează persoanele cu dizabilități, fiind de asemenea vizibilă și o scindare la nivel de orientări valorice manifestată prin discursul orientat împotriva ateilor.¹¹⁶

Minoritatea Romă

Minoritatea romă este menționată în numeroase surse ca fiind ținta principală a DIU în România, iar această calitate de victimă a limbajului denigrator tinde să se mențină în timp. În prezent, conform lui Istvan Haller, membru în Colegiul CNCD, „cele mai multe afirmații care instigă la ură se referă la comunitatea romă”.¹¹⁷

[Raportul ENAR 2010-2011](#) discută creșterea virulenței DIU ce vizează romii, fiind de asemenea punctat și un reper temporal care marchează această intensificare. Astfel, tendința de creștere ar fi început în jurul anului 2008, manifestându-se în principal în mediul online.¹¹⁸ Explicația oferită de autori se leagă de reacțiile populației majoritare la confuziile create între romi și români, confuzii subsumate unui context în care se produceau suprapuneri frecvente și tendențioase între romi și infraționalitatea din unele țări europene. În acest context, un tip de „discurs instigator la ură care portrezează romii ca ființe sub-umane a explodat în intensitate”.¹¹⁹

[Raportul din 2011](#) al organizației Amnesty International semnalează, în cazul României, persistența stereotipurilor negative construite în jurul minorității rome și incidența remarcilor

¹¹⁵ Trebuie însă subliniat faptul că aspectul de „minoritate”, ce invocă dimensiunea numerică a unui grup în raport cu o populație mai extinsă nu este neapărat un criteriu suficient pentru ca o colectivitate să devină ținta discursului instigator la ură. O ilustrare în acest sens pot fi femeile, un grup considerat vulnerabil, însă care nu constituie, numeric, o minoritate și care devine, deseori, obiectul unui discurs misogin. Acest raport nu detaliază DIU împotriva femeilor, însă existența discursului misogin e necesar a fi luată în considerare;

¹¹⁶ Interviu Ioana Avadani – Director Centrul pentru Jurnalism Independent;

¹¹⁷ Istvan Haller. 2013. Comunicare scrisă;

¹¹⁸ Policy Center for Roma and Minorities. 2012. „ENAR Shadow Report 2010-2011. Racism and Discriminatory Practices in Romania,, Florin Botonogu, coordonator.

<http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202010-11/22.%20Romania.pdf>, p. 8; accesat 19.11.2013;

¹¹⁹ <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202010-11/22.%20Romania.pdf>, p. 8; accesat 19.11.2013;

rasiste și discriminatorii din partea politicianilor.¹²⁰ Acest tip de incidente sunt frecvente și sunt documentate de diverse surse. Exemple de limbaj rasist utilizat în contexte cu referiri la minoritatea romă au fost semnalate și în cazul unor politicieni din palierele importante ale scenei politice: Adrian Coroianu (2007 – în calitate de Ministru al Afacerilor Externe), Traian Băsescu (Președinte - 2007), Călin Popescu Tăriceanu (2007 – prim ministru).¹²¹ Minoritatea romă devine deseori ținta DIU propagat în mediul online, unul dintre principalele canale de diseminare de limbaj rasist și denigrator.

În raportul Amnesty International anterior amintit este, de asemenea, menționată propunerea legislativă înaintată către Parlament prin care să se înlocuiască denumirea oficială de Roma în cea de "țigani", fiind notată reacția critică din partea societății civile, care a obiectat împotriva propunerii din cauza conotațiilor peiorative pe care cuvântul "țigan" le are în spațiul public românesc.¹²² Cu privire la aceste aspecte terminologice, în recomandările către jurnaliști și politicieni, organizația [Romani Criss](#) explică necesitatea de a acorda atenția cuvenită denumirii populației rome, în formulările ce apar în massmedia și în luările de cuvânt ale politicianilor. Astfel, "fără excepții semnificative, asociațiile și personalitățile, precum și reprezentanții comunității utilizează ca denumire pentru identificarea etniei substantivul *Roma*, și consideră denumirea *Țigan* ca denigratoare și, în orice caz, peiorativă. Utilizarea îndelungată, în trecut, a termenului *țigan* nu poate fi invocată, așa cum a procedat Academia Română, pentru a susține utilizarea în prezent a unui termen despre care se presupune că nu e contaminat de conotații injurioase."¹²³

O cercetare¹²⁴ bazată pe metodologia analizei de discurs asupra forumurilor online a trei ziare românești, unde comentariile rasiste împotriva etniei rome abundă, relevă, între altele, că majoritatea comentariilor construiesc o dihotomie între „românii buni, onorabili și muncitori în contrast cu romii răi, criminali și leneși”. Mai mult decât atât, multe comentarii propun diverse soluții neo-naziste de rezolvare a “problemei țiganilor” (de altfel, multe din pseudonimele comentatorilor denotă simpatia lor pentru nazism) prin strategii care

¹²⁰ http://files.amnesty.org/air11/air_2011_full_en.pdf, vizitat 18.09.2013;

¹²¹ Vezi Radu Cinpoes. 2012. "The Extreme Right in Romania" Friedrich Ebert Stiftung, disponibilă online la http://www.academia.edu/2056110/The_Extreme_Right_in_Contemporary_Romania;

¹²² Amnesty International. 2011. "Report 2011. The State of the World's Human Rights." Londra, pag. 268.

¹²³ Romani Criss. 2011. "Romii în discursul public românesc. Îndrumar de bune practici.", p. 65.

http://www.romanicriss.org/PDF/Indrumar_de_adresare%20politicieni.pdf;

Se face, de asemenea analogia cu expresia "jidani" folosită pentru a desemna evreii și care, după încheierea celui de-al doilea război mondial a căpătat statut de formulare nelegitimă, fiind considerată o exprimare rasistă. Similar, se oferă și exemplul persoanelor de culoare din Statele Unite, pentru desemnarea cărora expresia "nigger" este considerată inacceptabilă.

¹²⁴ Lari Samuli Peltonen (2010) *Hate speech against the Roma in Romania. Discourse Analysis on Three Romanian Newspapers' Internet Forums*, 2010, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Social and Cultural Anthropology. Master's thesis

„transformă grupul uman în chestiune în ceva străin și inutil până la punctul în care exterminarea lui devine facilă și justificată, așa cum e ușor de eliminat ceva fără folos”.¹²⁵

Minoritatea evreiască

O altă minoritate care intră adesea în vizorul emitenților de DIU este cea evreiască. Conform unui raport al Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI)¹²⁶, din informațiile furnizate de diferite ONG-uri ale comunității evreiești din România, una dintre cele mai presante probleme este existența unor organizații neo-naziste care continuă să nege Holocaustul și să instige la atitudini anti-semite. De asemenea, raportul remarcă faptul că există străzi cu numele mareșalului Ion Antonescu, statui ale acestuia și un cult public al acestui personaj istoric implicat în represiunea anti-semită în al Doilea Război Mondial.

Raportul [ENAR \(2011-2012\)](#)¹²⁷ citează un raport al Departamentului de Stat al SUA referitor la respectarea drepturilor omului în anul 2010.¹²⁸ În sursa citată de ENAR există referiri cu privire la limbajul discriminator și incitator la ură împotriva evreilor, în contextul României. Mai exact, este vorba despre publicația Partidului România Mare, despre care raportul elaborat de US Department of State susține că „diseminează declarații și articole conținând puternice atacuri anti-semite”.¹²⁹ De asemenea, tot în ceea ce privește evreii, este amintită declarația secretarului general al Partidului România Mare, Gheorghe Funar, care ar fi susținut că „Eminescu a fost ucis de evrei, care nu agreau poemele și scrierile politice ale acestuia”.¹³⁰

Incidența DIU față de evrei este într-adevăr destul de frecventă în discursul politic. Problema negării Holocaustului a fost semnalată și cu referire la declarațiile senatorului Dan Șova care a afirmat, la un post de televiziune, că "pe teritoriul României nici un evreu nu a avut de suferit".¹³¹ Acest episod este unul frecvent citat, atât pentru gravitatea declarațiilor, cât și pentru ezitățile ulterioare privitoare la explicarea gestului.

¹²⁵ Idem, p. 51.

¹²⁶ Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, Al treilea raport privind România, 24 iunie 2005, www.ecri.coe.int, accesat la 30.08.2013;

¹²⁷ Policy Center for Roma and Minorities. 2013. „ENAR Shadow Report 2011-2012. Racism and Discriminatory Practices in Romania,, Florin Botonogu, coordonator.

<http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Romania.pdf>; accesat 19.11.2013;

¹²⁸ Textul integral al raportului US Department of State despre România poate fi consultat aici: <http://www.state.gov/documents/organization/160210.pdf>; accesat 20.11.2013; Website-ul contine o secțiune dedicată rapoartelor de țară, privind respectarea drepturilor omului: <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/>;

¹²⁹ US Dept. Of State: Raport asupra drepturilor omului in Romania, citat de raportul ENAR (2011-2012), pagina 39;

¹³⁰ Ibidem;

¹³¹ ”Senatorul PSD. Dan Șova, reclamat la Parchet pentru că a negat Holocaustul românesc.” 21.02.2013. În ediția online a Revistei 22. Disponibil la <http://www.revista22.ro/articol.php?id=13717>, vizitat 04.09.2013;

Minoritatea maghiară

În ceea ce privește DIU ce vizează minoritatea etnică maghiară, un fenomen interesant care merită punctat este acela al reducerii incidenței acestuia, cu precădere dacă menținem un context comparativ, în care ținta primordială a DIU în România este constituită, conform celor mai multe surse, de către populația romă. O observație interesantă în acest sens este furnizată de Ioana Avadani¹³² care remarcă mutarea țintei DIU de la minoritatea maghiară (vizată cu precădere în perioada de dinaintea anilor 1993-4) către cea romă. Explicația ar putea fi legată, conform sursei citate, de evenimentele politice care au marcat jumătatea anilor 90, cu precădere „intrarea României în Consiliul Europei” și „intrarea UDMR-ului la guvernare”.¹³³

Sociologul Mircea Kivu oferă o discuție a evoluției în timp a relațiilor și percepțiilor reciproce dintre populația majoritară de etnie română și minoritatea maghiară.¹³⁴ Autorul arată ameliorarea, la nivel de percepții reciproce, a imaginii pe care românii și maghiarii o au unii despre ceilalți. Astfel, Kivu subliniază certa îmbunătățire a acestor percepții, comparând anii 2000 și 2001 cu anul 1995, când „amintirea Târgu-Mureșului din 1990 era încă recentă, iar percepția conflictului era accentuată de situarea în opoziție a exponentului politic al minorității maghiare”.¹³⁵ Climatul caracterizat de mai multă toleranță anterior menționat și reducerea incidenței DIU care vizează etnicii maghiari nu este însă sinonimă cu dispariția acestuia. CNCD continuă să primească sesizări în acest sens, menținând minoritatea maghiară în rândul grupurilor vulnerabile în fața DIU.¹³⁶ În plus, atitudini ostile față de maghiari continuă să fie propagate în mediul online. Adela Fofiu observă că „ura cibernetică (orig. *cyberhate*) în România se opune cererilor și chiar existenței indivizilor și comunităților maghiare pe teritoriul României”.¹³⁷

Minorități sexuale. LGBT

Numeroase studii arată că prejudecățile și stereotipurile anti-gay sunt foarte răspândite în România, iar “expresiile homofobiei rămân legitime și respectabile - dincolo de orice ar fi acceptabil pentru oricare alt grup minoritar”.¹³⁸ În plus, membrii comunității LGBT sunt predispuși la discriminare multiplă, anumite caracteristici accentuând situația de vulnerabilitate (dacă, de

¹³² Ioana Avadani – director Centrul pentru Jurnalism Independent, Interviu 15.11.2013;

¹³³ Ibid;

¹³⁴ Mircea Kivu. 2002. ”Comentarii pe marginea Barometrului Relațiilor Interetnice”. În Rudolf Poledna, Francois Ruegg și Călin Rus (editori) *Interculturalitate, Cercetări și Perspective Românești*. Presa Universitară Clujeană. Pp. 75-84;

¹³⁵ Mircea Kivu, 2002, p. 81;

¹³⁶ Csaba Ferenc Asztalos – director CNCD, comunicare scrisă;

¹³⁷ Adela Fofiu. ”The Romanian Cyberhate: extreme threat and the majority-minority relationship on the internet.” Online la <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/ricc/postgraduate/documents/TheRomanianCyberhate-extremethreatandthemajorityminorityrelationshipontheinternet.pdf>; accesat 23.11.2013;

¹³⁸ F. Buhuceanu (2008) *The situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Romania*. Sociological Country Report.

exemplu, aparțin și unei minorități etnice), iar contextul cultural specific face ca eventualele cazuri de discriminare să nu fie raportate sau să fie ascunse deliberat de teama expunerii publice. În România, homosexualitatea a încetat să fie incriminată legal abia în 2000, și ceva mai târziu DIU a intrat explicit în formularea legală¹³⁹. Percepția negativă la nivelul societății și homofobia ce caracterizează multe segmente sociale, manifestată într-o teamă irațională de persoanele cu orientare sexuală diferită de cea a majorității se desprinde și din discuțiile cu [Asociația ACCEPT](#), care activează în domeniul protejării drepturilor persoanelor LGBT.¹⁴⁰

Unul dintre incidentele recente de violență fățișă împotriva minorităților sexuale a avut loc în februarie 2013, când participanții la proiecția unui film cu tematică gay la Muzeul Țăranului Român în București au fost agresați verbal cu lozinci extrem de violente “Moarte homosexualilor”, “Nu vă vrem aici”, “Nu sunteți români”¹⁴¹. Incidentul acesta este cel mai recent, însă nu este unicul, așa cum reiese din discuția cu Asociația ACCEPT: „A mai fost un incident la o proiecție de film din 2010 când a intrat Noua Dreaptă în sala de cinema și a început să strige: „Noua Dreaptă nu tolerează poaponarii!”. Au ars și afișele, era înfricoșător. Noi vrem ca oamenii să-și expună punctul de vedere, dar nu boicotând, nu blocând, nu stricându-ne un eveniment legal, pe care cineva îl desfășoară”.¹⁴²

Credință vs. secularism

În afara acestor ținte, care s-au menținut ca o prezență constantă în poziția de grupuri vulnerabile în fața DIU, o mai recentă aversiune pare îndreptată împotriva ateilor. Nicoleta Andreescu (APADOR-CH) descrie acest fenomen în termeni de “discurs agresiv din partea unor grupuri creștin-ortodoxe” îndreptat împotriva “curentului secular”.¹⁴³ Ioana Avădani (CJI) remarcă faptul că „nu se bat cultele între ele, așa cum ne-am fi așteptat, linia de demarcare este: credința în Dumnezeu sau nu, nu contează care este denominația religioasă”.¹⁴⁴

¹³⁹ Pentru mai multe detalii privind legislația din România referitoare la homofobie și discriminarea pe bază de orientare sexuală, v. R. Elena Iordache and I. Ionescu (2008) *Legal study on homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Romania*. FRALEX, accesat la 7.09.2013 http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/334-FRA-hdgs0-NR_RO.pdf. De asemenea, un raport interesant despre situația persoanelor gay înainte de dezincriminarea decretului 200 din Codul penal, „Scandaluri publice. Orientarea sexuală și legea penală în România. Raport elaborat de Human Rights Watch și International Gay and Lesbian Human Rights Commission”, 1988, accesat la 16.09.2013, http://accept-romania.ro/images/stories/scandaluri_publice_orientarea_sexuala_si_legea_penala_in_romania.pdf;

¹⁴⁰ Interviu cu Irina Niță – Coordonator programe, Asociația ACCEPT, București, 14.10.2013;

¹⁴¹ <http://activewatch.ro/ro/antidiscriminare/reactie-rapida/angajati-ai-statului-in-cardasie-cu-extremistii>;

¹⁴² Irina Niță, Asociația ACCEPT, interviu București, 14.10.2013;

¹⁴³ Nicoleta Andreescu – APADOR-CH, interviu 18. 11. 2013;

¹⁴⁴ Ioana Avădani, CJI, interviu 15.11.2013;

Emitenții de discurs instigator la ură în România

În opinia CNCD, cei mai vizibili emitenți de DIU sunt *jurnaliștii, politicienii și formatorii de opinie*.¹⁴⁵ Vom porni de la această remarcă generală pentru a puncta cel puțin două aspecte importante: prezența DIU în discursul politic și diseminarea acestuia prin intermediul mass-media. *Mass-media* este, în acest sens, relevantă atât prin calitatea sa de canal prin care politicienii ca sursă primară emit DIU, precum și ca platformă prin intermediul căreia unii jurnaliști expun sau relatează fapte în moduri care stigmatizează sau portretizează negativ anumite grupuri vulnerabile.¹⁴⁶

În ceea ce privește *politicienii*, aici pot fi făcute relativ facil demarcări între cei cu discursuri naționaliste vehemente, cum sunt Gigi Becali, Corneliu Vadim Tudor, Gheorghe Funar și cei care nu aparțin unor formațiuni cu ideologie de extremă dreapta, dar care au derapaje discriminatorii și rasiste considerabile.

Tot din rândul laturii instituționale fac parte și *autoritățile publice*. Iulius Rostaș se referă, în acest sens la *autoritățile locale* care au furnizat, în trecutul recent, ilustrări de DIU îndreptat împotriva romilor.¹⁴⁷ Conform aceleiași surse, romii sunt ținta discursului instigator la ură și din partea politicienilor, *grupărilor de extremă dreapta și structurilor de law enforcement*.¹⁴⁸

În privința tratamentului nefavorabil venit din partea autorităților, lucrurile sunt oarecum mai complicate. Declarațiile emise de reprezentanți ai statului au puterea de legitimare a discriminării. Odată ce discriminarea este performată de reprezentanții oficiali ai statului, discriminarea comportamentală apare ca prelungire firească a declarațiilor oficiale.

Politicile de incluziune socială a romilor în context românesc sunt cuplate cu legislația non-discriminării romilor, legislație care nu devine eficientă în condițiile tratării egale a dreptului cultural la diferență al maghiarilor cu dreptul cultural la diferență al romilor. Astfel, dreptul cultural la diferență al romilor eufemizează și deresponsabilizează autoritățile publice, care accentuează acest drept pentru a exclude social, a segrega și a evacua romii la margini (E.g. evacuările romilor din Miercurea Ciuc, Piatra Neamț, Iași, Constanța, Tulcea, Mangalia, Cluj, Zalău, Timișoara¹⁴⁹ și Baia Mare).

¹⁴⁵ Istvan Haller, 2013; Csaba Ferenc Asztalos, 2013; Comunicări scrise.

¹⁴⁶ Raportul IRES, 2013 arată că, în opinia respondenților, actorii care discriminează cel mai mult în România sunt (în ordine descrescătoare): politicienii, oamenii obișnuiți, firmele private, instituțiile publice, medicii, mass media;

¹⁴⁷ Iulius Rostaș, 2013, Interviu 20.11.2013. Referirea este la primarii din Baia Mare și Eforie.

¹⁴⁸ Idem. Structurile de law enforcement desemnează, în acest context "poliția, jandarmeria și alte structuri speciale."

¹⁴⁹ Adi Dohotaru în interviu cu Nicu Ioan Stoica, vice-președintele Alianța Civică Democrată a Romilor "Integrarea romilor: rapoarte, publicații, conferințe și instruirii", Critic Atac, 22 mai 2013, <http://www.criticatac.ro/22374/interviu/>, ultima accesare 10 noiembrie 2013;

Deciziile autorităților publice au condus la evacuarea și segregarea comunităților de romi în multe orașe din România; discursul împotriva romilor este văzut din perspectiva libertății de exprimare a celuilalt, fără a pune în discuție egalitatea de acces la libera exprimare. Lipsa adresării specifice a contextului violent de producere a DIU, singurul care oferă limitarea sa legitimă, conduce la eufemizarea comportamentului autorităților publice.

În privința *grupărilor de dreapta*, România pare să constituie, conform lui Iulius Rostaș, un caz particular în spațiul european, prin absența, cu excepția notabilă a Partidului România Mare, a unei forțe politice de extremă dreapta care să și aibă un „impact politic semnificativ.”¹⁵⁰ Grupurile de dreapta existente și care reclamă origini în mișcarea legionară, precum Noua Dreaptă, sunt desigur relevante ca emițători de discurs instigator la ură. Unele dintre ele utilizează platformele online pentru a-și face cunoscute pozițiile.¹⁵¹

Mulți dintre emitenții de DIU sunt *oamenii obișnuiți*, care devin autori de asemenea discurs nu neapărat în virtutea afilierii lor cu organizații ce susțin anumite cauze, ci prin propriile lor convingeri, credințe și intoleranță față de grupuri pe care le percep ca diferite. Este vorba de stratul profund, adeseori anonim, ce generează DIU, și care se manifestă cel mai frecvent și prolific în *mediul online*.

Observații asupra DIU în România - mediul online

[Raportul ENAR 2010-2011](#) identifică romii, maghiarii și evreii ca fiind țintele predominante ale DIU propagat pe această cale.¹⁵²

Din discuțiile cu Active Watch (Agenția de Monitorizare a Presei), se conturează faptul că mediul online este canalul prin care cele mai multe dintre comentariile instigatoare par să fie îndreptate către romi.¹⁵³ Evreii sunt, de asemenea, ținte ale acestor tipuri de atacuri, în cadrul comentariilor pe care publicul le postează ca reacție la conținutul articolelor. Însă probabil cel mai interesant este a urmări cum publicul din mediul online activează stereotipuri latente atunci când asumă legături altfel ne-explicite sau pur și simplu absente în text între fapte și anumite grupuri. „Publicul etnicizează de cele mai multe ori [...] erau articole în care nu era nicio referire la etnie și concluzia publicului era *a,ăștia sînt țigani...*”¹⁵⁴

¹⁵⁰ Cazurile europene contrastante pe care Iulius Rostaș le plasează în contextul comparativ sunt cele ale Cehiei, Slovaciei și Ungariei, unde se constată o mai mare prezență a grupurilor de dreapta în sfera politică. Pentru cazul Ungariei, emblematice sunt Jobbik și Garda Maghiară, „campionii unui discurs anti-roma.” De asemenea, partidul Ataka din Bulgaria este nominalizat ca exemplu de „partid naționalist extremist, cu un puternic discurs împotriva romilor”;

¹⁵¹ Vezi în acest sens, probabil cel mai cunoscut asemenea site: <http://www.nouadreapta.org/>;

¹⁵² <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202010-11/22.%20Romania.pdf>;

¹⁵³ Ionuț Codreanu – coordonator programe Active Watch, Interviu București, 14.10.2013;

¹⁵⁴ Ibidem;

Massmedia tradițională continuă să aibă un rol important în calitate de canal de comunicare prin care este diseminat DIU. Secțiunile 2.5. și 2.8. includ referiri punctuale la măsuri care au fost implementate sau propuse în vederea reducerii incidenței DIU propagat în mediul audiovizual și presă scrisă, în vederea creării unui climat echilibrat, tolerant și corect în relatarea și construirea conținuturilor mediatice.

2.5. Actori relevanți în reglementarea și contracararea discursului instigator la ură în România

Problema combaterii DIU este una complexă și acest lucru a fost solid argumentat de-a lungul acestui raport. Există multiple surse ale acestei complexități, însă vom sublinia în acest punct doar două dintre ele: *problemele de definire* a DIU în context românesc și provocările existente la nivelul *mijloacelor efective de combatere* a acestuia (pornind de la sesizarea actelor de DIU și până la sancționarea acestora).

În acest context, activitatea instituțiilor din subordinea statului cu activități în această direcție trebuie suplimentată cu eforturi din partea organizațiilor non-guvernamentale, mai ales în partea de semnalare a incidenței DIU, de prevenire a propagării acestuia și, nu în ultimul rând, de asistare a victimelor acestuia.

Într-un prim sens însă lucrurile sunt complicate deoarece în România este aparentă perpetuarea unei confuzii între DIU și discriminare.¹⁵⁵ Acest lucru poate fi parțial explicat prin lipsa unei definiții clare, parțial prin noutatea - în spațiul românesc - a tematicii *hate speech*.¹⁵⁶ Președintele CNCD furnizează o observație suplimentară, cu privire la insuficienta vizibilitate a subiectului DIU în context românesc afirmând că „problema în România este necunoașterea noțiunii de discurs de ură din partea formatorilor de opinie, a actorilor din sfera publică.”¹⁵⁷

În această secțiune sunt redate, pe scurt, coordonatele instituțiilor din subordinea statului și ale organizațiilor non-guvernamentale cu activități în domenii apropiate ca relevanță de prevenirea DIU: combaterea discriminării și protejarea drepturilor indivizilor și grupurilor.

¹⁵⁵ Conform lui Iulius Rostaș. Interviu, 2013;

¹⁵⁶ Florin Moisa – Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi, Interviu Cluj, 19 noiembrie 2013;

¹⁵⁷ Csaba Ferenc Asztalos – CNCD, comunicare scrisă nov. 2013;

Instituții ale statului

CNCD (Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării)

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a fost creat în conformitate cu Ordonanța de Guvern nr. 137/2000¹⁵⁸. CNCD este un organism aflat sub control parlamentar, responsabil de combaterea discriminării în România. În acest sens, „sarcina principală a CNCD este de a hotărî în cazul reclamațiilor depuse de persoane juridice sau fizice, sau de a rezolva el însuși cazurile care sunt în competența sa”.¹⁵⁹ Atribuțiile pe care CNCD le deține includ activități de prevenire, mediere și investigare a faptelor de discriminare, precum și acordarea de asistență juridică victimelor actelor de discriminare.¹⁶⁰

Conform Președintelui CNCD, Csaba Ferenc Asztalos, „CNCD a dezvoltat o jurisprudență bogată în problematica discursului de ură în activitatea sa de 11 ani. Această jurisprudență a cunoscut schimbări în timp, în funcție de interpretarea limitelor libertății de exprimare. Adoptarea unor criterii obiective de stabilire a limitelor libertății de exprimare rămâne cea mai mare provocare pentru CNCD și pentru instanțele de judecată. CNCD a sancționat discursul de ură în toate cazurile în care a identificat elemente de incitare directă sau indirectă și în situațiile în care a apreciat că există o cerință socială presantă, iminentă, pentru a limita libertatea de exprimare”.¹⁶¹

Cu toate acestea, într-un raport ECRI (Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Discriminării) din 2006, se amintește numărul relativ mic de plângeri pe motive de discriminare primite. Într-adevăr potrivit chiar unui sondaj realizat de CNCD, sunt foarte puțini oameni care au cunoștință de activitatea sa.¹⁶²

O altă problemă menționată de către ECRI privind activitatea CNCD se referă la lipsa de independență față de autoritățile politice. De exemplu, în perioada 2002-2005, Consiliul a schimbat 3 președinți, deși conform regulamentului de funcționare a CNCD, aceștia sunt aleși pe o perioadă de 7 ani.¹⁶³ Cu privire la echidistanța politică a CNCD, președintele instituției a observat că pozițiile membrilor CNCD “se schimbă în funcție de persoana celui care face declarația.”¹⁶⁴ În completarea celor menționate mai sus, ECRI notează și faptul că hotărârile CNCD nu specifică în

¹⁵⁸ CNCD și-a început efectiv activitatea în anul 2002.

¹⁵⁹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/romania/ROM-CbC-III-2006-3-ROM.pdf>;

¹⁶⁰ Vezi website-ul CNCD pentru o listă completă a atribuțiilor sale;

¹⁶¹ Csaba Ferenc Asztalos, comunicare scrisă, nov. 2013;

¹⁶² Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței, 2006, ”Al Treilea Raport despre România”, pag. 19;

¹⁶³ Idem;

¹⁶⁴ Hotnews. ro, Raluca Pantazi, 18 octombrie 2013, “Csaba Asztalos, presedintele Consiliului pentru Combaterea Discriminării: Imi este rusine de hotararea CNCD în cazul deputatului Alexandru Baisanu”: „Ea confirma temerile mele si semnalul meu de alarma ca institutia poate sa ia decizii politice” <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-15781922-csaba-asztalos-presedintele-consiliului-pentru-combaterea-discriminarii-imi-este-rusine-hotararea-cncd-cazul-deputatului-alexandru-baisanu.htm>; Centrul de Resurse Juridice, <http://e-juridic.manager.ro/articole/cncd-ul-administreaza-in-mod-preferential-si-politizat-dosarele-in-care-sunt-implicati-inalti-demnitari-ai-statului-7126.html>, 17 iunie 2011, ultima accesare 19 noiembrie 2013.

măsură suficient de clară motivele pe care sunt bazate acestea, menționând strict referințele la legislație. Acest fapt a dus în multe cazuri la hotărâri contestate sau chiar anulate.

CNCD realizează periodic rapoarte de activitate care includ date despre reclamațiile primite și cazurile soluționate. Acestea sunt disponibile pe website-ul instituției. Există, însă, unele dificultăți în a regăsi aceleași structuri și categorii în rapoarte din ani diferiți, ceea ce poate îngreuna studiile longitudinale asupra datelor. CNCD este implicat activ alături de diverse organizații non-guvernamentale în proiecte și campanii ce vizează combaterea diferitelor forme ale discriminării. (vezi și secțiunea 2.8. referitoare la măsuri ce vizează DIU în România)

Activitatea CNCD nu este însă lipsită de controverse. CNCD eșuează întrucâtva în soluționarea specifică a efectelor profund negative ale discriminării prin egalizarea categoriilor ce sunt pasibile de discriminare la modul universal și prin lipsa ocazională de atenție pentru contextul în care se fac afirmațiile.

Avocatul Poporului

Conform descrierii oficiale, „Instituția Avocatul Poporului a fost una dintre structurile instituționale noi, create prin Constituția din 1991, alături de Curtea Constituțională, având drept scop apărarea drepturilor și libertăților persoanelor fizice în raporturile acestora cu autoritățile administrației publice. Instituția a fost înființată prin Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului”.¹⁶⁵

În ceea ce privește rolul Avocatului Poporului în contracararea DIU în România, această instituție nu își asumă un rol specific. Cu toate acestea, în ”Al Treilea Raport despre Romania”¹⁶⁶ din 2005, ECRI menționează că această instituție a avut un rol important în calitate de instituție unde persoanele pot depune reclamații în legătură cu acte de discriminare.¹⁶⁷ În raportul de activitate din 2012¹⁶⁸ se poate constata că Avocatul Poporului s-a autosesizat odată cu mediatizarea cazului profesoarei din județul Mehedinți¹⁶⁹ și a cerut clarificări Ministerului Educației cu privire la existența unor cazuri similare de discriminare etnică în școli. În urma acestei solicitări, Ministerul Educației a centralizat toate cazurile similare înregistrate.

Consiliul Național al Audiovizualului

¹⁶⁵ http://www.avp.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=56&lang=ro;

¹⁶⁶ Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței, 2006, ”Al Treilea Raport despre Romania”, pag. 21;

¹⁶⁷ Idem;

¹⁶⁸ Avocatul Poporului, 2013, ”Raport de Activitate pentru anul 2012”, pp. 75-76, disponibil la: <http://www.avp.ro/rapoarte-anuale/raport-2012-avocatul-poporului.pdf>, vizitat la 19.09.2013

¹⁶⁹ Sancționată datorită utilizării de limbaj defăimător la adresa unui elev de etnie romă;

În ceea ce privește reacția la conținuturile cu potențial de discurs instigator la ură, în mediile radio și TV, Consiliul Național al Audiovizualului are atribuții în acest sens.¹⁷⁰ Conform descrierii proprii, acest organism funcționează ca „garant al interesului public și unică autoritate de reglementare în domeniul programelor audiovizuale”, având așadar scopul de „a asigura un climat bazat pe libera exprimare și responsabilitatea față de public în domeniul audiovizualului”.¹⁷¹ Atribuțiile sale sunt fundamentate de [Legea audiovizualului nr. 504 / iulie 2002](#) și [Codul de Reglementare a Conținutului Audiovizual](#). În lege există câteva prevederi cu referiri explicite la măsurile care se pot lua în cazul conținuturilor ce pot fi calificate drept DIU. Astfel, Art. 40 prevede că „Este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de incitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex sau orientare sexuală”.¹⁷² În plus, în textul legii sunt incluse și referiri la posibilitatea de a retrage licența acelor emițători audio-TV care încalcă dispozițiile legale.¹⁷³

Un incident recent care a readus în prim plan impactul verbalizărilor de tip discriminator în spațiul media și având ca sursă emitentă persoane publice este reprezentat de intervenția lui Cheloo din cadrul emisiunii X Factor din 24 noiembrie 2013.¹⁷⁴ Pe parcursul programului, acesta a făcut remarci tranșante la orientarea sexuală a unui concurent „Ai cântat, eu disprețuiesc tot ceea ce ești, ce reprezinți și țara asta te va trimite acasă cu siguranță”¹⁷⁵. Incidentul a fost urmat de amendarea postului Antena 1 de către Consiliul Național al Audiovizualului. CNA a motivat decizia sancțiunii prin aceea că afirmația în cauză „dovedește o atitudine discriminatorie, jignitoare și disprețuitoare la adresa concurentului” și „o asemenea atitudine este de neacceptat într-un program audiovizual”.¹⁷⁶ O altă situație la care CNA a reacționat la finele anului 2013 a fost legată de difuzarea de către TVR Cluj a unui program ce a inclus un colind conținând versuri jignitoare la adresa evreilor.¹⁷⁷ CNA a aplicat o amendă postului de televiziune în cauză, motivată prin aceea că

¹⁷⁰ Vezi și secțiunea juridică din raport, despre instrumentele legale disponibile în România pentru combaterea discursului instigator la ură.

¹⁷¹ <http://www.cna.ro/Consiliul-.html>;

¹⁷² Legea Audiovizualului nr. 504. Disponibilă pe site-ul CNA la <http://www.cna.ro/Legea-audiovizualului-nr-504-din-6023.html>;

¹⁷³ „Consiliul poate decide retragerea licenței audiovizuale sau a dreptului de furnizare a serviciului media audiovizual la cerere, în cazul săvârșirii repetate de către furnizorul de servicii media a uneia dintre următoarele fapte: a) incitarea publicului la ură națională, rasială sau religioasă [...]”. În Legea Audiovizualului nr. 504. Disponibilă pe site-ul CNA la <http://www.cna.ro/Legea-audiovizualului-nr-504-din-6023.html>;

¹⁷⁴ <http://www.paginamedia.ro/2013/11/exclusiv-cheloo-pestre-500-de-reclamatii-primate-la-cna-instiga-la-violenta-verbala-asupra-comunitatii-gay/> accesat 15.02.2014; <http://www.mediafax.ro/cultura-media/antena-1-amendata-cu-10-000-de-lei-de-cna-pentru-declaratiile-lui-cheloo-despre-persoanele-gay-11754107> accesat 15.02.2014

¹⁷⁵ <http://www.paginamedia.ro/2013/12/cheloo-criticat-de-cei-care-detin-licenta-x-factor-a-fost-lipsit-de-respect-si-nu-si-a-facut-datoria-de-jurat/> accesat 15.02.2014;

¹⁷⁶ Decizia CNA nr. 671/10.12.2013, accesabilă online la http://www.cna.ro/Decizia-nr-671-din-10-12-2013.html?var_recherche=cheloo; accesat 15.02.2014;

¹⁷⁷ În cadrul emisiunii „Apasă pe verde,, TVR Cluj, în data de 6 decembrie 2013.

textul „constituie o formă de manifestare antisemită, o atitudine vădit ostilă, violentă, la adresa evreilor, de natură să afecteze libertăți și drepturi fundamentale ale omului.”¹⁷⁸

Organizații ale societății civile

Mai multe secțiuni din acest raport detaliază inițiative ale unor ONG-uri din România ce au în activitatea lor componente de semnalare și combatere a DIU, cu precizarea că în general această componentă e subsumată unei activități mai largi. Astfel, în înțelesul larg, acela de activitate orientată către prevenirea sau combaterea discriminării (o temă ce subsumează DIU, dar este indubitabil mai cuprinzătoare), există, în România, [Coaliția Anti-Discriminare](#), care reunește următoarele organizații: [Asociația ACCEPT România](#), [Centrul de Resurse Juridice](#), Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România [APADOR-CH](#), [Centrul Parteneriat pentru Egalitate](#), [Romani Criss](#), [Liga Pro Europa](#) și [UNOPA](#). Fiecare dintre aceste organizații are o agendă proprie (exprimabilă de pildă în termeni de specificitate a grupurilor vulnerabile ale căror drepturi le protejează), însă toate împărtășesc preocuparea comună pentru combaterea discriminării. Acțiunile punctuale, sesizările sau inițiativele unora dintre aceste organizații se regăsesc discutate în diferite secțiuni ale acestui raport.

Un aspect interesant este cel al includerii progresive a abordării drepturilor omului în activitatea unora dintre organizațiile cu activitate în protejarea grupurilor vulnerabile, aspect punctat de Nicoleta Andreescu (APADOR-CH). Astfel, „în general, cei care lucrează cu grupuri vulnerabile susceptibile de a fi discriminate au integrat doar de puțină vreme în activitatea lor perspectiva drepturilor omului și odată cu aceasta și problematica aferentă [*nota: i.e. problematica hate speech*]. Dar văd preocupare și pot să vă dau din nou exemplul ARAS, Carusel, Motivation...inițial au fost doar servicii sociale, dar acum se acordă atenție și pe domeniul ăsta. Iar problematica discriminării a fost de mult timp pe agenda organizației ACCEPT”.¹⁷⁹

În domeniul monitorizării mass media și a practicilor responsabile în presă sunt active [Centrul pentru Jurnalism Independent](#) (CJI) și [Active Watch](#), care au activități curente în această zonă (vezi și secțiunea 2.8. a acestui raport). O componentă importantă în acest sens este aceea de responsabilizare, atât a jurnaliștilor și practicii lor de redare echilibrată a conținuturilor informative, cât și a publicului care, în contextul amplorii mediului online, devin ei înșiși surse (de multe ori anonime) ale DIU. Aceste contribuții sunt importante în contextul în care „nu există o

¹⁷⁸ Decizia CNA nr. 673 / 12.12.2013, accesabilă online la http://www.cna.ro/Decizia-nr-673-din-12-12-2013.html?var_recherche=colind accesat 15.02.2014;

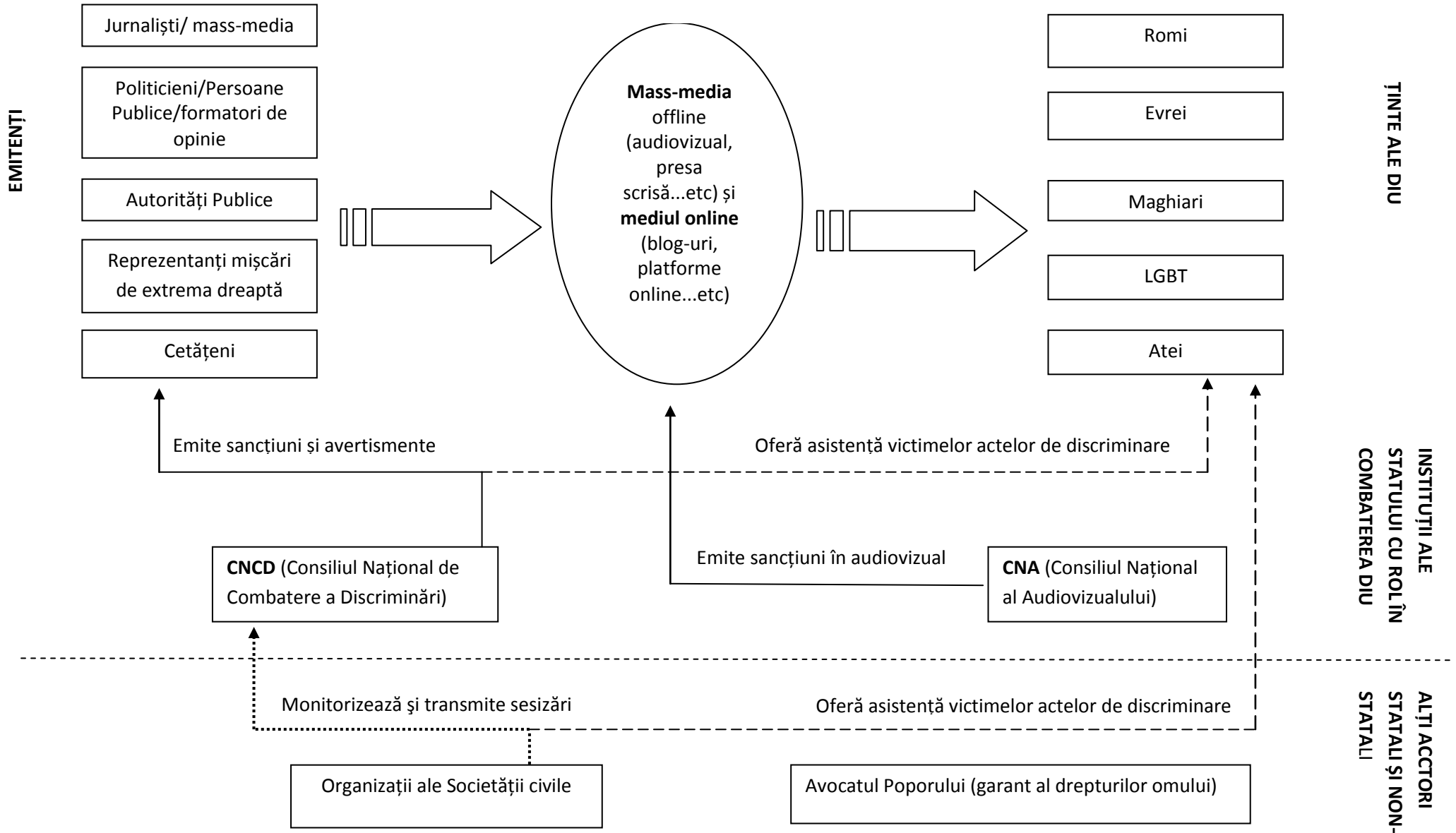
¹⁷⁹ Nicoleta Andreescu, Interviu 2013;

cultură organizațională a trusturilor de presă pentru a preveni discursul de ură și avem un spațiu public încărcat cu o serie de elemente ce facilitează discursul de ură.”¹⁸⁰

¹⁸⁰ Csaba Ferenc Asztalos – CNCD, comunicare scrisă, nov. 2013;

INCIDENȚA DISCURSULUI INSTIGATOR LA URĂ ÎN ROMÂNIA

CANALE DE TRANSMITERE

2.6. Încadrarea problematicii discursului instigator la ură în discursul actorilor relevanți din România

O primă precizare în ceea ce privește încadrarea acestei problematici în discursul actorilor relevanți este aceea că nu există actori instituționali statali cu atribuții explicite de reglementare a acestuia. Există, în schimb, instituții precum Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, Avocatul poporului, Consiliul Național al Audiovizualului, care au atribuții mai generale legate de combaterea discriminării, apărarea drepturilor omului, atribuții care pot include ocazional și problematica DIU. Astfel, CNCD are prioritar atribuții de reglementare, monitorizare și sancționare a situațiilor de discriminare, dintre care foarte puține sunt corelate explicit cu prezența DIU, Avocatul Poporului are drept scop apărarea drepturilor și libertăților persoanelor fizice în raporturile acestora cu autoritățile administrației publice, iar CNA, la rândul său, recunoaște și reglementează doar tangențial prezența DIU în unele programe difuzate (Art. 40, Legea Audiovizualului).

Ioana Avădani, director executiv al Centrului pentru Jurnalism Independent¹⁸¹, observă o acutizare a agresivității discursului public, pe care o pune în relație cu evenimente politice recente; pe lângă această acutizare a agresivității verbale în sfera publică, o altă problemă adusă în discuție este cea a confuziei terminologice și uneori, implicit, de procedură între discriminare și DIU.

Un alt aspect relevant este echilibrul fragil dintre apărarea libertății de expresie și reglementarea DIU. Ionuț Codreanu, coordonator de programe Active Watch, propune soluția “exprimării libere, dar responsabile”. Din nou, mass media este un actor important în această privință îndeosebi în spațiul virtual, acolo unde informația publicată de profesioniști întâlnește libertatea de expresie a publicului consumator. Reglementarea a ceea ce se întâmplă în mediul online interactiv (forumuri, comentarii în subsolul articolelor etc.) este extrem de dificilă, dar în egală măsură provocatoare. Există o preocupare a câtorva ONG-uri specializate în monitorizarea spațiului online, dar problemele sunt multiple și foarte dificil de reglementat.

Unul din aspectele dificile ale unei eventuale reglementări a spațiului online este acela, observat de Ionuț Codreanu, că se produce un transfer între emitentul oficial (ziaristul/profesionistul mass media) și receptorul, care nu mai este un simplu receptor, ci participă la producția DIU. Acolo unde lucrurile nu mai sunt spuse explicit în textul articolului, sunt intuite și explicitate de comentatorii anonimi. Într-o anumită măsură, această strategie are legătură și cu deresponsabilizarea profesioniștilor media de care vorbeam mai sus.

¹⁸¹ Ioana Avădani, 2013, Interviu telefonic;

În concluzie, după cum reiese și din discuțiile purtate cu reprezentanți ai ONG-urilor interesate în monitorizarea și reglementarea DIU, această temă este încă una sensibilă și dificilă, intrată destul de curând în discursul public, reglementată de o legislație recentă, cunoscută de foarte puțini specialiști. În același timp, problema DIU devine vizibilă într-un spațiu public tot mai virulent și agresiv, în care figuri publice, cetățeni, profesioniști media și oficiali încurajează și întrețin atitudini verbale - și nu numai - discriminatorii, în mod programatic, împotriva anumitor grupuri etnice, care joacă adesea rolul de țap ispășitor pentru problemele socio-politice generale.

2.7. Cadrul legal național. Principalele instrumente legale menite să protejeze grupurile vulnerabile de proliferarea DIU în România. Analiza legislației.

În contextul mai larg al definirii conceptului de *discurs instigator la ură*, am arătat că acesta se situează la intersecția exercițiului câtorva drepturi fundamentale, precum dreptul la libertatea de expresie, dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie, precum și interzicerea generală a discriminării, promovarea principiului toleranței și a respectului pentru demnitatea egală a tuturor ființelor umane (*secțiunea 1.4*). Analiza cadrului legal în sfera reglementării DIU presupune abordarea actelor normative naționale, *atât în sensul mai larg al combaterii discriminării și intoleranței*, reglementarea întinderii și exercițiului drepturilor privind libertatea de expresie, dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie, *cât și în sens restrâns*, a actelor normative care se referă în mod expres la DIU și posibilitatea de sancționare a acestuia.

Analiza cadrului legal constituțional. Analiza cadrului legal constituțional presupune abordarea reglementării principiilor privind egalitatea cetățenilor (unitatea poporului și egalitatea între cetățeni, art. 4, Constituție), principiul toleranței și nediscriminării (egalitatea în drepturi, art. 16, Constituție, cu interzicerea expresă a discriminării), pe de o parte, precum și întinderea și limitele exercițiului drepturilor privind libertatea de expresie (cu interzicerea expresă a îndemnului la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitare la discriminare, art. 30, Constituție), libertatea conștiinței (care „*trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc*”, art. 29, Constituție), posibilitatea restrângerii exercițiului acestor drepturi, în conformitate cu marja de apreciere a statului, conferită de legislația internațională (art.53, Constituție), precum și raportul dintre legislația națională și garanțiile cuprinse în documentele internaționale, la care România este parte, în sensul prevalenței Declarației Universale a Drepturilor Omului, a pactelor și tratatelor internaționale pentru garantarea drepturilor

fundamentale ale omului față de dreptul intern (art. 20, Constituție). ECRI¹⁸² recomandă autorităților române să includă în Constituție o prevedere referitoare la restricționarea exercițiului libertății de expresie, adunare și asociere, cu scopul de a combate rasismul, în concordanță cu Recomandarea de Politică Generală nr. 7.

România a ratificat principalele tratate și convenții internaționale, respectiv a transpus directivele europene privind combaterea discriminării, intoleranței, a discursului instigator la ură¹⁸³.

Acte normative relative la transpunerea directivelor europene privind combaterea discriminării, intoleranței și a discursului instigator la ură. Analiza legislației.

Ordonanța Guvernului nr.137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare¹⁸⁴ vine să transpună *Directiva Consiliului 2000/43/CE cu privire la implementarea principiului tratamentului egal între persoane indiferent de originea rasială sau etnică*, precum și *Directiva Consiliului 2000/78/CE de creare a unui cadru general în favoarea tratamentului egal privind ocuparea forței de muncă și condițiile de muncă*. OG 137/2000 definește „discriminarea” (art. 2.1) și „hărțuirea”. Este reglementat *discursul instigator la ură*¹⁸⁵, *stricto sensu*, ca și contravenție. Persoana care se consideră discriminată poate sesiza Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării¹⁸⁶.

Codul Penal¹⁸⁷ (art. 75 c1, 247, 267-1 și 317), pentru transpunerea Deciziei-cadru 2008/913/JAI, privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal. Codul penal în vigoare nu definește *expressis verbis* ca infracțiune distinctă instigarea la ură, ci art. 317 prevede că instigarea la ură constituie un act material al infracțiunii de instigare la discriminare¹⁸⁸. Forma actuală a infracțiunii de instigare la discriminare a fost adoptată prin Legea nr. 278 din 4 iulie 2006, *pentru modificarea și completarea Codului penal, precum și*

¹⁸² Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, Al Treilea Raport despre România, adoptat pe 24 iunie 2005

¹⁸³ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, 1969; recunoașterea de către România a competenței Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale; Protocolul facultativ la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice; Al doilea Protocol facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice; Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această convenție; Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, pentru interzicerea generală a discriminării; Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale; Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică și Protocolul adițional al acesteia;

¹⁸⁴ Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 431 din 2 septembrie 2000, republicată în baza Legii nr. 324 din 14 iulie 2006;

¹⁸⁵ Art. 15, privind dreptul la demnitate personală;

¹⁸⁶ Ordin nr. 286 din 29 august 2007 privind aprobarea Strategiei naționale de implementare a măsurilor de prevenire și combatere a discriminării (2007-2013), adoptat de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, publicat în M.O. nr. 674 din 3 octombrie 2007;

¹⁸⁷ Republicat în M.O. nr. 65 din 16 aprilie 1997, cu modificările și completările ulterioare;

¹⁸⁸ Raportul Comisiei de la Veneția, 2008, recomandă incriminarea expresă a „instigării la ură” (cu referiri explicite asupra formei intenționate ori praerteintenționate);

pentru modificarea și completarea altor legi¹⁸⁹. Nicio modificare ulterioară a Codului Penal nu pare să se refere expres la transpunerea, în materia discursului instigator la ură, a Deciziei-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008. Potrivit noului Cod Penal (va intra în vigoare la 1 februarie 2014) este incriminată incitarea la ură sau discriminare (art.369)¹⁹⁰. Noua reglementare va aduce incriminarea *expressis verbis* a infracțiunii de instigare la ură. Se arată că instigarea la ură poate fi săvârșită prin orice mijloace, lărgind astfel, sfera de interpretare a laturii obiective a infracțiunii. Noua reglementare nu mai numește criteriile care trebuie să stea la baza instigării la ură, dorind astfel o reglementare exhaustivă. Însă, nu există o reglementare de ordin penal a definiției discriminării, ceea ce poate ridica unele probleme de interpretare, în consecință. Alte texte din Codul penal actual cu incidență în sfera infracțiunilor bazate pe ură și instigare la ură, se referă la: *Propaganda pentru război (art. 356); Instigarea publică și apologia infracțiunilor (art.324); Abuzul în serviciu prin îngrădirea unor drepturi (art.247).*

OUG nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii¹⁹¹ este un act normativ care intervine în sfera penală și contravențională, incriminând constituirea organizațiilor și folosirea simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob, precum și promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. Scopul actului normativ este „pentru prevenirea și combaterea incitării la ura națională, rasială sau religioasă, la discriminare și la săvârșirea de infracțiuni contra păcii și omenirii (...)”. Definește termeni precum „organizație cu caracter fascist, rasist sau xenofob”, „simboluri fasciste, rasiste sau xenofobe”, „persoană vinovată de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii”, „holocaust”, „propagandă”.

Legea nr. 4/2008 privind prevenirea și combaterea violenței cu ocazia competițiilor și a jocurilor sportive¹⁹² prevede că „incitarea în public sau prin mass-media la acte de violență, în legătură cu competiția sau jocul sportiv, de către conducătorii de cluburi, oficiali ori sportivi constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 3.000 lei la 10.000 lei.” Legea incriminează ca infracțiune „utilizarea în arena sportivă a simbolurilor fasciste, rasiste sau xenofobe, răspândirea ori deținerea, în vederea răspândirii, de asemenea simboluri în arena sportivă”, precum și „promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unei infracțiuni contra păcii și omenirii

¹⁸⁹ Publicată în M.O.nr. 601 din 12 iulie 2006;

¹⁹⁰ „Incitarea publicului, prin orice mijloace, la ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă.”

¹⁹¹ Publicată în M.Of. nr. 214 din 28 martie 2002, cu modificările și completările ulterioare și aprobată prin Legea nr. 107/2006, publicată în M.Of. nr. 377 din 3 mai 2006;

¹⁹² M.Of. nr. 24 din 11 ianuarie 2008;

sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace în incinta arenei sportive”.

Legea nr. 504/2002 a audiovizualului¹⁹³. Potrivit art. 40 „este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de incitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex sau orientare sexuală.” Consiliul Național al Audiovizualului poate decide retragerea licenței¹⁹⁴. **Codul de reglementare a conținutului audiovizual**¹⁹⁵ 2011, interzice difuzarea în programele audiovizuale a oricăror forme de manifestări antisemite sau xenofobe, la care se adaugă prevederile art. 48. **Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați**¹⁹⁶, prevede că informațiile distribuite prin mass-media nu vor conține, promova sau provoca nicio formă de discriminare bazată pe criteriul de sex.

Legea nr. 489 din 28 decembrie 2006, privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor prevede posibilitatea restrângerii exercițiului dreptului privind libertatea religioasă, în condițiile legii. (art. 2 al.2). Nu se face referire expresă la interzicerea discursului instigator la ură pe motive religioase.

România a încercat să transpună majoritatea documentelor internaționale referitoare la combaterea discriminării, în sens larg, și a DIU, în sens restrâns. Totuși, pe lângă nevoia instituirii unui sistem legal coerent privind DIU și la nivelul UE, la nivel național pot fi constatate anumite sincopae ale transpunerii legislației europene sau internaționale, în sens larg. În cursul analizei de mai-sus a legislației naționale au fost punctate aceste inadvertențe de natură legislativă. Dintre cele mai importante putem menționa, la nivel constituțional, faptul că nu a fost implementată Recomandarea de politică generală ECRI nr. 7 și, în consecință, să fie prevăzut expres prin legea fundamentală ca exercițiul libertății de expresie, adunare și asociere să poată fi restricționat, în deplină conformitate cu Convenția europeană privind drepturile omului, în vederea combaterii mai eficiente a rasismului. În continuare, la nivelul legislației penale în vigoare, se constată că DIU nu este incriminat ca o infracțiune distinctă, ci art. 317 prevede că instigarea la ură constituie un act material al infracțiunii de instigare la discriminare. Nicio modificare ulterioară a Codului Penal nu se referă la transpunerea, în materia DIU, a Deciziei-cadru 2008/913/JAI. Aceasta devine incidentă doar prin Legea pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (adoptată la 2 octombrie 2012) și va intra în vigoare la 1 februarie 2014. Noua reglementare, care va intra în vigoare de la 1 februarie 2014, va aduce incriminarea *expressis verbis* a infracțiunii de

¹⁹³ M.Of. nr. 534 din 22 iulie 2002, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁹⁴ a) incitarea publicului la ură națională, rasială sau religioasă; b) incitarea explicită la violență publică; c) incitarea la acțiuni care au drept scop disoluția autorității de stat; d) incitarea la acțiuni teroriste.(art. 95¹);

¹⁹⁵ Decizie nr. 220/2011) Consiliul Național al Audiovizualului, publicată în M. O. nr. 174 din 11 martie 2011;

¹⁹⁶ Republicată în M.Of. nr. 150 din 1 martie 2007.

instigare la ură – fiind definită ca parte componentă a infracțiunii de instigare la ură sau discriminare (cu observațiile pe care le-am precizat mai-sus). În continuare ar fi de notat că, după ratificarea Protocolului adițional la Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, referitor la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă săvârșite prin intermediul sistemelor informatice, nu a intervenit modificarea legislației specifice relative la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă săvârșite prin intermediul sistemelor informatice.

Consecutiv, discuțiile privind reglementările discursului instigator la ură și violență față de populația roma și față de imigranți, cel care are la baza orientarea sexuală ori îndemnul public la ură religioasă sunt în continuare de actualitate pentru reglementările legale viitoare atât la nivel național, cât și la nivelul UE.

2.8. Ilustrări de măsuri implementate în vederea contracarării DIU în România

Această secțiune discută inițiative, colaborări și proiecte interesante referitoare la monitorizarea și combaterea discriminării, în sens larg, dar și a DIU, în sens restrâns. Putem nominaliza mai multe categorii de astfel de măsuri/inițiative: (a) măsuri/campanii care vizează combaterea atitudinilor de discriminare și intoleranță localizate la nivelul societal general; (b) campanii care vizează responsabilizarea celor ce activează în domeniul mass media în privința impactului pe care presa îl poate avea în construirea imaginii grupurilor vulnerabile/minoritare; (c) în contextul amplitudinii luate de mediul online, campanii care vizează monitorizarea și reducerea propagării discursului instigator la ură în spațiul virtual.

De asemenea, măsurile pot fi, în genere, educative, de sensibilizare și informare a opiniei publice sau restrictive, vizând cenzurarea și sancționarea unor astfel de manifestări. Un exemplu de campanie educativă este cea organizată de [Active Watch – Agenția de Monitorizare a Presei](#) sub titlul ”Copiii romi visează ce-i lăsăm noi să viseze”¹⁹⁷, o campanie construită în această paradigmă a sensibilizării publicului cu privire la efectele negative și pe termen lung ale etichetării negative a minorității rome. Conform lui Mircea Toma, campania amintită ”se adresează nonromilor, majorității publicului. Campania încearcă să-i pună pe români în fața efectelor pe care le are percepția stereotipă negativă față de romi”¹⁹⁸. O categorie aparte de campanii educaționale

¹⁹⁷ Vezi spotul video al campaniei la <http://www.youtube.com/watch?v=hJcr3e14wHo>. Informații despre campanie se găsesc și la <http://www.profesionistiro.ro/campanie/despre/despre.html>. Vizitate la 18.09.2013;

¹⁹⁸ Mircea Toma, președintele Active Watch. Online la <http://www.paginademedia.ro/2012/01/campania-antidiscriminare-cu-mesaje-socante/>, vizitat la 18.09.2013;

sunt cele adresate unui domeniu specific: manifestările sportive și galeriile aferente (găsim multe exemple într-un raport CNCD din 2011)¹⁹⁹.

În ceea ce privește campanii derulate pentru semnalarea rolului important pe care mass-media îl are în asigurarea unei comunicări echilibrate, conștientă de gravitatea pe care o pot presupune relatările părtinitoare sau impregnate de rasism și stereotipii, este de notat evenimentul național organizat de Active Watch, în mai 2012, în parteneriat cu Facultatea de Științe Politice și Administrative (FSPAC - UBB) Cluj, MARS: Media împotriva rasismului în sport. Un aspect important, evidențiat de Csaba Asztalos, președintele CNCD, este acela că unele campanii nu au nici un impact real, în schimb spețe în care sunt implicați politicieni sau alte figuri publice au un impact social și un efect informativ considerabil.

În ceea ce privește explicit incidența DIU în mediul online, aceasta este mult influențată de posibilitatea anonimatului emitenților. Soluțiile de monitorizare/reglementare trebuie să țină cont de acest aspect. O măsură la îndemână este o formă de cenzură a cuvintelor problematice sau obligativitatea de a te loga ca utilizator. De multe ori, însă, flexibilitatea semantică oferă oportunitatea de a ocoli filtrele menite să cenzureze și de a transmite metaforic sau codat mesajul dorit. O contribuție ce se înscrie în categoria preocupării pentru controlarea abordărilor denigratoare și rasiste în presă este programul [Centrului pentru Jurnalism Independent](#) denumit [Colorful but colorblind](#), cu accent asupra prezentării în presă a minorității rome.

În ceea ce privește campaniile ce vizează DIU în spațiul virtual, este de notat, din nou, preocuparea Active Watch pentru monitorizarea acestui fenomen. Intrat în limbajul de specialitate drept "cyberhate", discursul instigator la ură diseminat pe calea internetului constituie una dintre componentele de monitorizare ale organizației.²⁰⁰ Aceeași preocupare este împărtășită și de alte organizații din spațiul românesc, sens în care putem menționa programul de training despre combaterea DIU în mediul online organizat de CROS (Centrul de Resurse pentru Organizații Studentești) în perioada 1 noiembrie 2012 – 22 februarie 2013.²⁰¹

Merită amintit și un alt proiect, realizat cu sprijinul Fundației pentru Tineret European al Consiliului European, în cadrul campaniei NO Hate Speech, care a inclus realizarea unor ateliere de discuții pe teme legate de violența de limbaj online: sexism, homofobie, rasism, extrema

¹⁹⁹ Raport privind implementarea Directivei rasiale în România, 2003-2010, coord. Asztalos Csaba Ferenc, CNCD, <http://www.cncd.org.ro/publicatii/Rapoarte-5/>;

²⁰⁰ Active Watch este de altfel parteneră pentru România în International Network Against Cyberhate (<http://www.inach.net/>);

²⁰¹ <http://www.comunicatedepresa.ro/cros-centrul-de-resurse-pentru-organizatii-studentesti/online-together-program-de-training-despre-combaterea-discursului-instigator-la-ur-n-mediul-online/>. Accesat 29.08.2013; Vezi, de asemenea <http://www.newmediaschool.ro/evenimente/training/2012/12/online-together-drepturile-omului-si-newmedia/>;

dreaptă.²⁰² Organizatorii subliniază importanța discutării problemei DIU și a violenței indirecte asociate unui astfel de limbaj.

Dintr-o perspectivă instituțională, impunerea unor norme de monitorizare și reglementare a DIU în mass media în general este dificilă sub multiple aspecte, dintre care distanța dintre existența unor norme și aplicarea lor este suficient de importantă. Măsurile de contracarare a DIU trebuie susținute de norme legale, clare și cunoscute, și de un sistem de sancțiuni care să le ofere eficiență.

2.9. Definirea DIU în context românesc

Definirea din punct de legal a infracțiunii de DIU este dificilă, fiind adesea subsumată categoriilor mai generale de discriminare, sau a celor mai specifice, cum ar fi discriminarea cu privire la demnitatea personală (art. 15, privind dreptul la demnitate personală): „orice comportament manifestat în public, având caracter de propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități și legat de apartenența acestora la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală a acestuia” (OG 137/2000, art. 15, privind dreptul la demnitate personală).

Lipsa unor definiții clare și explicit formulate pentru a reglementa DIU ca infracțiune de sine stătătoare afectează și felul în care acest fenomen este monitorizat și sancționat. Astfel, într-o statistică a CNCD, publicată în 2011²⁰³ referitoare la Domenii de discriminare în cazurile incidente Directivei 2000/43/CE, pentru perioada 2002-2010, numărul de cazuri de discriminare pe criteriul de demnitate personală este vizibil mai mare decât celelalte, fără a fi însă încadrate sub eticheta de DIU. Dacă aruncăm o privire și asupra cazuisticii, la secțiunea discriminare pe criteriul de demnitate personală găsim niște mostre genuine de DIU, proferate, cele mai multe, în articole sau emisiuni TV sau declarații ale unor persoane publice.

Desigur că lipsa unor definiții și cadre legale explicite afectează negativ reglementarea acestui fenomen, întrucât unele episoade explicite de DIU, încadrate fiind sub eticheta de

²⁰² <http://nuuriionline.wordpress.com/bibliografie-ateliere/>.

²⁰³ Raport privind implementarea Directivei rasiale în România, 2003-2010, coord. Asztalos Csaba Ferenc, CNCD, <http://www.cncd.org.ro/publicatii/Rapoarte-5/>.

discriminare, rămân nesancționate, pentru că ele nu constituie efectiv discriminare. La aceasta se adaugă faptul că fenomenul proliferează pe diferite canale și prin participarea mai multor categorii de emitenți, prin folosirea unor expresii specifice sau construirea unui context semantic implicit denigrator sau instigator la ură.

Discuție: DIU, liberă exprimare și cenzură în context internațional și românesc

Preocupări intense la toate nivelurile politicului cu privire la DIU s-au manifestat după evenimentele din 11 septembrie 2011, și o stare de urgență a fost creată la nivel internațional. Unii văd globalizarea violenței ca avându-și rădăcina în diferențele culturale, alții o văd în crearea și intensificarea a noi sisteme de control și de securitate, care multiplică violența. În consecință, mass media și societatea civilă abundă în recenzii, discuții și workshopuri despre relația dintre dreptul la libertatea de exprimare și discursul urii.

DIU este intim legat de propria percepție a securității. Pentru unii, sursa securității rămâne statul, iar pentru alții securitatea este o chestiune globală, internațională. Astfel, două luări de poziție sunt de referință în identificarea temelor DIU. Prima este cea care relaționează teme de DIU cu discursul anti-european al partidelor de dreapta, boicotarea Israelului în vechea formă a anti-semitismului, bombele umane și radicalismul islamist. În extremis, sunt violențele naționaliste. Acești intelectuali păstrează o moștenire prețioasă a memoriei nazismului și comunismului în Europa.

A doua luare de poziție privește ‘spectatorii angajați’ care se pronunță pentru cazul Israelului ca simptomatic pentru discursul urii pe scena internațională – ca rădăcina problemelor globale ca bombele umane, islamofobia și imperialismul, și repunerea acestei relații într-o paradigmă marxistă. Pentru aceștia, nu referirea la moștenirea istorică a Europei este relevantă, cât actuala scenă internațională și recente provocări. În extremis, este violența extremei stângi. În câmpul intelectual românesc prima poziționare are cea mai mare rezonanță. Spre exemplu, Andre Glucksmann, larg cunoscut în România pentru lucrarea sa “Bucătăreasa și mâncătorul de oameni” (1975), este primit cu inima caldă pentru traducerea cărții sale “Discursul urii” ce vorbește despre globalizarea violenței și extremism, și pe care o contextualizează în România în discriminarea romilor.

Apariția internetului a făcut ca cyberspace-ul să fie celebrat asemenea spațiului simbolic de la Berkeley²⁰⁴, ca spațiu al libertății absolute. Există o legătură suficient de strânsă

²⁰⁴ În 1964-65 are loc în campusul universității Berkeley mișcarea pentru libertate de expresie (Free Speech Movement) care declara liber de orice ingerința politică un foarte mic spațiu. Pe monumentul ridicat ulterior scrie această declarație: "This soil and the air space extending above it shall not be a part of any nation and shall not be subject to any entity's jurisdiction." Anii 1960 (în cultura europeană anul 1968) au însemnat mișcări sociale la nivel global, atât în țările occidentale, cât și în cele comuniste. Efectul multiplicativ și internaționalizarea problemelor sunt

între comodificarea internetului în anii 1990 și globalizarea libertății de expresie și a violenței ca bunuri comune, care egalizează, mai mult decât înainte, grupurile de putere. Dacă schimbarea tehnologică aduce mari virtuți în creșterea participării publice, în accesul la informație, în internaționalizarea cauzelor umanitare și a problemelor, în politizarea problemelor provinciale, și nu mai puțin în dreptul la libera exprimare, deopotrivă DIU devine mult mai conectat, mai de impact, manipulator, derutant. Așa cum tiparul a făcut deopotrivă posibilă libertatea de expresie, dar și statul național prin forța de omogenizare a educației naționale, tot astfel, astăzi, ne întrebăm care sunt virtuțile și serviciile www? Dacă spațiul virtual poate fi cenzurat, se naște întrebarea cine are legitimitatea de a exercita acest drept?

Câteva cazuri sunt simptomatice pentru formarea cadrelor de referință pentru înțelegerea relației dintre DIU, violență și liberă exprimare în context global. Fatwa emisă împotriva lui Salman Rushdie în 1989 (pedeapsa cu moartea pentru acuza de blasfemie într-o operă de ficțiune literară, “Versetele satanice”) de către liderul politic al Iranului a fost cazul clasic al antreprenoriatelor politice. Cenzurarea cărții, arderea ei în public și omorârea traducătorilor cărții au reprezentat instrumentalizarea politică a religiei pentru radicalizarea împotriva occidentului. A scoate discuția din acest cadru și a o traduce într-o chestiune religioasă este cel mai păgubos, ducând la creșterea masivă a incidenței islamofobiei în lumea nemusulmană. Astfel, cea mai instrumentalizată imagine devine pe de o parte interpretarea chestiunii *Versetelor* ca fiind una între arabi și restul lumii, între democrație și non-democrație, sau între două civilizații și, pe de altă parte, re-prezentarea imaginii unei lumi arabe violente. Caricaturizarea lui Mohamed (2006), asemenea cazului *Versetelor Satanice*, a fost poate evenimentul cel mai intens internaționalizat. Analiza fenomenului a fost făcută în colecția de studii “Is Critique Secular?: Blasphemy, Injury, and Free Speech” (2009) avându-i drept autori pe Talal Asad, Judith Butler și Saba Mahmood.

Poemul lui Gunter Grass (aprilie, 2012)²⁰⁵ laureat german al premiului Nobel pentru literatură, cu un trecut nazist al adolescenței, a fost un alt moment cheie pentru re-discutarea cadrelor de referință ale relației dintre discursul urii și libera exprimare, din prisma moștenirii trecutului. Poemul lui Gunther Grass, o luare de poziție împotriva politicii Israelului, a ridicat întrebarea dacă cei cu un trecut nazist, cea mai larg acceptată plagă a Europei, pot avea dreptul la libera exprimare? Dreptul moral a celui cu trecut nazist îl obligă azi la autocenzurare sau la libera exprimare? Cenzura poate fi oare impusă doar contextual? Care sunt limitele acestei contextualizări?

relevante aici pentru a sublinia că doar vechiul cadru european de referință, sau reflexul politic de referință la Franța și Germania, sunt reflexe metodologice desuete.

²⁰⁵ Gunther Grass, „What must be said”, (titlu original „Was gesagt werden muss”) The Guardian, 5 aprilie 2012, <http://www.theguardian.com/books/2012/apr/05/gunter-grass-what-must-be-said>, ultima accesare 18 noiembrie 2013.

În context românesc, toate aceste problematici ale limitării libertății de expresie cu un barometru al corectitudinii politice sunt privite cu neîncredere de către intelectuali. Încă angajați într-un dialog intim cu trecutul național, intelectualii români caută ca demersul lor să nu fie politizat. Astfel, “Scrisoarea celor zece” a fost formulată ca răspuns la sancționarea de către Consiliul Național al Audiovizualului a Eugeniei Vodă în interviu cu Ion Cristoiu, 2010, când extremismul și antisemitismul lui Corneliu Zelea Codreanu nu au fost amintite, iar interesul lui Ion Cristoiu pentru liderul legionar a fost văzut ca o celebrare a personalității acestuia. Semnatarii scrisorii reclamă dublul standard și corectitudinea politică ca măsuri de cenzurare a gândirii și exprimării, drepturi demne de prețuit în context românesc. Surprinderea și largă reacție negativă a publicului la sancțiunea CNA arată că discuția în context românesc nu și-a atins potentialul.²⁰⁶ (“numai niște inși beți cu secarică sau drogați cu etnobotanice [...], au facut hormoni la creier”, reacția lui Ion Cristoiu la sancțiunea CNA)²⁰⁷.

Până în prezent, negocierea interparadigmatică dintre cenzură și libera exprimare a condus la penalizarea la nivel internațional a DIU, recunoscut ca formă de violență. Însă, întreaga relație dintre DIU și libertatea de expresie nu poate fi condusă în afara politicului astfel că, dacă cenzura se poate justifica doar contextual, și libertatea, după cum remarca Adrian Marino, poate fi afirmată doar contextual.

Discurs instigator la ură și cenzură în context românesc

Ce legitimează cenzura?

După apariția lucrării lui Adrian Marino, “Cenzura în România. Schiță istorică introductivă” (Craiova, 2000), ce a marcat câmpul intelectual românesc, se naște firesc întrebarea “Ce poate legitima cenzura în România postdecembristă?” Istoria cenzurii în România a privit scrierile religioase, persoana regelui, naționalismul românesc în Transilvania, anii autoritarismului lui Carol al II-lea și regimul comunist care instituie cenzura absolută. Putem astăzi admite limitarea libertății de expresie după câștigarea târzie a acestui drept?

Până în prezent cenzura în România a fost *expresia puterii*, servind exclusiv legitimarea și preservarea acesteia. Azi, cenzurarea liberei exprimări împotriva DIU se cere legiferată și impusă pentru respectarea egalității și a dreptului la demnitate a *celor fără de putere*, așadar cenzura lucrează azi împotriva puterii. Statul de azi rămâne democrat în măsura în care răspunde mecanismelor de cenzurare împotriva propriei puteri.

²⁰⁶ *Observator cultural*, Scrisoarea „În apărarea Eugeniei Vodă”, http://www.observatorcultural.ro/In-apararea-Eugeniei-Voda*articleID_24741-articles_details.html, ultima accesare, 15 noiembrie 2013.

²⁰⁷ http://www.realitatea.net/cristoiu-dur-cu-cna-niste-insi-beti-cu-secarica-sau-drogati-cu-etnobotanice_781976.html.

Într-adevăr, DIU în context românesc se regăsește în argumentul legitimității cenzurării adus de Judith Butler privind inegalitatea accesului la liberă exprimare și confiscarea unilaterală a discursului public, ce devine oficial, de către o majoritate ce se radicalizează împotriva celui fără de putere, celui diferit, celui minoritar. Astfel, accesul inegal la putere, ce determină discriminarea, ura și excluderea, ajunge să se reproducă prin apărarea inegală a principiului libertății de expresie. În context românesc, regăsim clasică situație istorică a statului ca expresie a majorității, și nu ca actor neutru, care, apărându-și dreptul de garant al unității, indivizibilității și suveranității acționează sistematic împotriva respectării drepturilor celor fără de putere.

Modalitățile de contracarare a antisemitismului pot fi văzute ca exemple pentru contracararea DIU, deoarece vechiul antisemitism a devenit marginal, studiile privind istoria antisemitismului și a evreilor în Europa sunt parte din curricula educativă, cunoașterea antisemitismului face parte din instrucția oricărui intelectual sau formator de opinie, instituții și lideri, deopotrivă evreiești sau ne-evreiești, evrei sau non-evrei, penalizează imediat orice derapaje la nivel oficial.

Contextualizarea la nivelul puterii: Lecțiile învățate din experiența internațională arată că limitarea prin cenzură și penalizarea libertății de expresie la nivelul puterii a fost primul pas în exercițiul politic împotriva segregării afro-americanilor sau a antisemitismului în Europa. Atunci când reprezentanții oficiali ai statului emit declarații discriminatorii împotriva unei minorități, acestea nu pot fi tratate din perspectiva apărării dreptului la liberă exprimare. Declarațiile emise de reprezentanți ai statului au puterea de legitimare a discriminării. Deciziile autorităților publice au condus la evacuarea și segregarea comunităților de romi în multe orașe din România. Marginalizarea, segregarea, evacuarea, deportarea romilor la periferie eufemizează discriminarea comportamentală în noțiunea largă de discriminare, iar însăși autoritatea statală devine instigatoare la ura legitimatoare a discriminării.

Contextualizarea la nivelul grupului vulnerabil: Nu trebuie apreciat nediferențiat principiul non-discriminator al dreptului la educație egalizând dreptul minorității maghiare cu cel al minorității rome de către reprezentanții oficiali ai statului și astfel ajungându-se ca declarațiile publice privind necesitatea segregării romilor în școli să fie non-discriminatorii sau tratate în termenii liberei exprimări.

În presa centrală, cele mai frecvente stereotipii la adresa comunității rome regăsite în mass-media portretizează comunitatea romă ca infracțională și subminând integrarea europeană a României. La nivelul presei locale întâlnim aceleași portretizări cuplate cu prezentarea programelor de educație, de asistență socială și medicală ca fiind oportunități pe care comunitatea romă nu și le dorește. În lumea virtuală, întâlnim frecvent o abordare a

multiculturalismului corporatist care favorizează libera exprimare după regulile pieței, fiecare își exprimă punctul de vedere și, în timp, dinamicitatea mediilor de comunicare marginalizează sau favorizează opiniile exprimate în acord cu relevanța și argumentele raționale aduse. În fapt, se ajunge la efectul pervers al reproducerii discursului discriminator, rasist și de excludere de către majoritate.

Analiza semantică a imaginilor arată că monitorizarea și evaluarea presei trebuie condusă și din perspectiva imaginilor asociate articolelor. Deși menite să reprezinte textul, imaginile articolelor reprezintă etnia roma în disonanță cu mesajul articolului, reproducând imagini stereotipe negative ale etniei rome.

În concluzie, am văzut că discuția pornește de la ideea că relația dintre libera exprimare și cenzură trebuie să fie întotdeauna apreciată contextual, cu alte cuvinte, prevederile constituționale și legislative ale non-discriminării și recomandările la nivel UE devin active și eficiente atâta timp cât sunt orientate și formulate specific.

Concluzii

Studiul explorator asupra DIU propus în acest volum surprinde câteva aspecte importante care pot constitui puncte de plecare pentru viitoare demersuri de cercetare și examinări ale posibilelor direcții de optimizare a mecanismelor de contracarare a DIU.

În privința *terminologiei*, provocarea cea mai dificilă pare legată de lipsa unei definiții unanim acceptate pentru DIU, frecvența subsumare a acestuia categoriei mult mai cuprinzătoare de "discriminare" și, respectiv, reflectarea acestei diversități de accepțiuni în legislațiile naționale care reglementează DIU.

Suprapunerile terminologice au potențialul de a genera dificultăți și inconsistențe la nivelul *sistemelor de colectare a datelor despre incidența DIU* și, important, la nivelul construirii de *mecanisme de contracarare* a acestuia. Aceste din urmă aspecte pot vicia eficiența cu care discursul instigator la ură este prevenit și/sau penalizat atunci când el devine manifest la nivelul diferitelor segmente de public care proferează acest tip de limbaj.

Mai mult decât atât, plasarea contracarării DIU în imediata proximitate a problematicii protejării *liberei exprimări* complică dezbaterea asupra mijloacelor de menținere sub control a DIU. Acest fapt poate, de asemenea, crea controverse cu privire la soluționările cazurilor particulare în care se decide că anumite declarații, cu substrat defăimător și ofensator, intră sub incidența libertății de exprimare. Aspectele conceptuale și procedurale menționate anterior trebuie considerate pe fundalul intensificării, în context european și nu numai, a formelor manifeste de intoleranță, reflectate și în proferarea de DIU ce vizează diverse grupuri vulnerabile. Astfel, în *context european*, a fost discutată incidența DIU care vizează populația de etnie romă, persoanele ce aparțin comunității LGBT și imigranții.

În spațiul european, mesajele denigratoare și instigatoare la ură sunt transmise cu precădere de partide și grupări extremiste (în special de dreapta) și susținători ai acestora. Un fapt alarmant este acela că astfel de mesaje sunt frecvent transmise de persoane publice sau politicieni cu importantă vizibilitate publică și care nu aparțin, de altfel, unor partide extremiste. Mass media este un canal important prin care este diseminat DIU, însă mediul online (componenta online a publicațiilor și social media) este platforma care înregistrează cea mai virulentă creștere a incidenței DIU.

Pe acest fundal, devin prioritare o serie de *tematici și direcții pentru viitoare studii* care să vizeze, între altele: (1) modalitatea de transpunere a directivelor ce privesc discriminarea și DIU la nivelul legislației UE în legislațiile naționale ale statelor membre; (2) o examinare riguroasă a

emitenților de DIU în context european, care să surprindă natura lor și dinamica discursului pe care îl propagă (e foarte posibil ca discursul lor să sufere, periodic și contextual, mutări de accent în ceea ce privește grupurile vizate, o ilustrare în acest sens fiind de pildă imigrații); (3) analize aprofundate ale măsurilor de contracarare a DIU, ale reușitelor și eșecurilor înregistrate în această privință; acestea pot furniza lecții utile despre importanța contextului specific în contracararea DIU și posibilitatea de trasare a unor repere comune care pot ghida eforturile de limitare a amplitudinii DIU.

În ceea ce privește *starea de fapt în privința discursului care instigă la ură în România*, se impun câteva observații. Ar fi utilă dezvoltarea unor instrumente de monitorizare care țin cont de dimensiunile multiple ale acestui fenomen. Aplicarea unor astfel de instrumente ar permite stabilirea evoluției în timp a României, încadrată într-o perspectivă comparativă cu alte țări. În plus, ar permite analize ale relației dintre discursurile care incită la ură și calitatea proceselor democratice în contextul societății românești. O evaluare a formelor manifeste ale DIU ar include o monitorizare atât a discursurilor publice în mass media, cât și a atitudinilor și reacțiilor publicului larg față de acest tip de discurs, cu accent plasat îndeosebi asupra tinerilor, o categorie de public cu expunere intensă la mediul online.

Care sunt subcategoriile acestui fenomen relevante pentru analiza lui? Există cel puțin patru categorii în funcție de care DIU poate fi analizat: grupurile vizate, categoriile de emitenți, mijloacele de diseminare și tipul de discurs.

Astfel, categoriile de oameni care sunt *ținta discursului* pot fi diverse, și pot avea loc schimbări importante în timp. În România, la începutul anilor '90, erau mult mai frecvente decât în prezent relatările în mass media ale unor situații în care maghiarii erau portetizați negativ. În același timp, discursul anti-romi pare să fi crescut treptat în intensitate. Este posibil ca în momentul în care România va avea o creștere vizibilă a imigrației să crească frecvența exprimărilor publice împotriva imigranților.

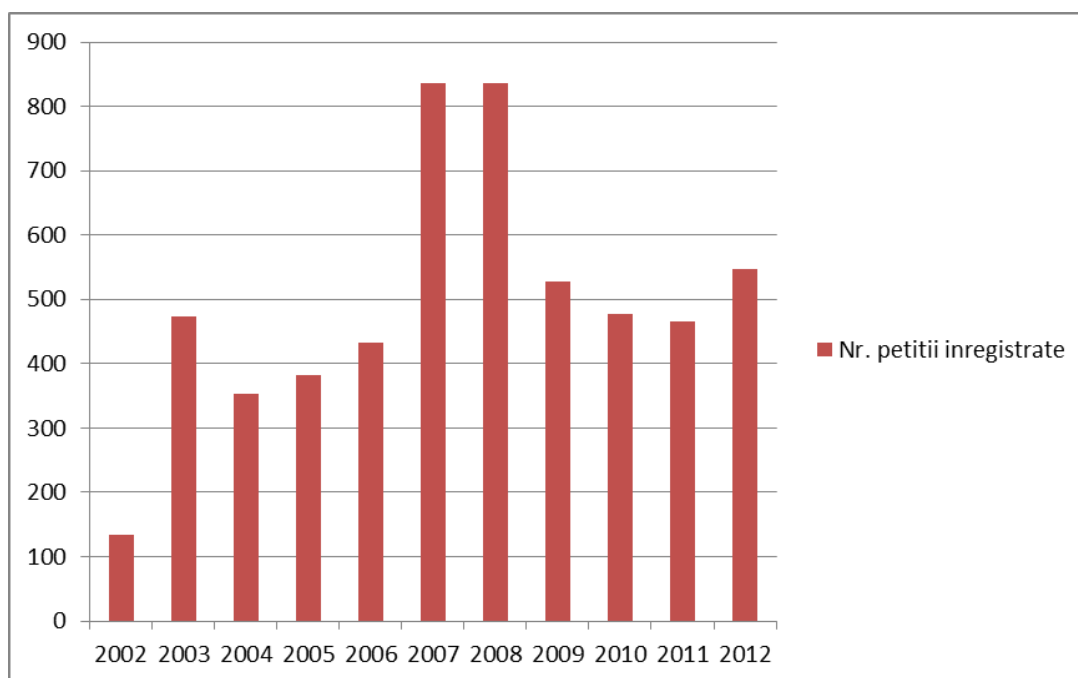
De asemenea, evaluarea impactului DIU trebuie să țină cont de *tipurile de emitenți* ai discursului. Astfel, de exemplu, intervențiile publice ale unor reprezentanți ai unor instituții centrale (ex. președinție, guvern), sunt de așteptat să aibă un impact mai mare decât cel al unor consilieri locali sau primari ai unor localități mici. Eficiența combaterii DIU ar putea fi sporită în prezența unor mecanisme de penalizare clare și specifice privitoare la DIU venit din partea autorităților statului. În acest fel se renunță la egalizarea gravității dintre gesturile discriminatorii ale reprezentanților statului și cele ale unor organizații extremiste nereprezentative într-o societate.

Nivelurile de intensitate a instigării la ură pot să fie extrem de diferite. La o extremă, sunt intervenții în care intenția discursului este neclară, interpretabilă. La cealaltă extremă, sunt discursurile care instigă la ură și propun mijloace violente de acțiune.

Cu privire la *contracararea sau limitarea amplitudinii DIU*, este importantă delimitarea și analiza entităților (atât celor ce țin de stat, cât și a organizațiilor societății civile) cu activități în sfera combaterii discriminării și, în acest fel, a semnalării și reducerii DIU.

Referitor la *instituțiile statului*, CNCD și CNA au în mod cert un potențial important. Dincolo de atribuțiile lor formale, e important de stabilit care este eficiența activității lor și cum ar putea fi aceasta îmbunătățită. Figura 1 reprezintă numărul de petiții înregistrate la CNCD în primii 11 ani de funcționare. Doar o parte dintre aceste petiții se referă la DIU, și ar urma să fie stabilit câte anume. Sunt multe, sunt puține? Trendul este ușor crescător și cel puțin două explicații ar putea furniza o înțelegere a acestei dinamici. Pe de o parte, numărul crescut de petiții poate semnala faptul că tot mai mulți oameni sunt conștienți de dreptul lor de a se opune discriminării, combinat cu perceperea CNCD ca fiind o instituție eficientă. Pe de altă parte, evoluția ascendentă ar putea fi urmarea unei creșteri a intensității DIU în societate. Desigur, cele două fenomene pot avea loc simultan.

Figura 1. Numărul de petiții înregistrate de CNCD în perioada 2002-2012

Sursa: Date cuprinse în Raportul de activitate al CNCD pe anul 2012,

www.cncd.org.ro/noutati/Evenimente/Raportul-de-activitate-al-CNCD-pe-anul-2012-170

O parte din eforturile de a crește eficiența CNCD ar putea consta în intervenții publice care să transmită publicului că această instituție există și pedepsește o parte dintre cei care comit DIU, iar pedepsele sunt apreciabile.

Există însă semne de întrebare destul de serioase privind modul în care funcționează această instituție. Astfel, pe site-ul CNCD apar aproximativ 30 de decizii luate de instituție în primele 11 luni din 2013. În peste 80% dintre situații, decizia CNCD este de acceptare a reclamației și de pedepsire a instituției și, frecvent, a persoanelor identificate a fi vinovate. Valoarea medie a amenzilor a fost de 4000, ajungând în câteva rânduri la 8000 și chiar 10000 lei. Sunt două probleme cu această informație: este dificil de accesat, întrucât nu este încadrată la rubrica "hotărâri ale CNCD", unde ultimele informații sunt din 2008, ci sub forma unor comunicate de presă. Dar mai ales, numărul deciziilor prezentate este extrem de mic în raport cu numărul de petiții înregistrate în anii anteriori, de aproximativ 500 pe an. Este imposibil ca numărul de petiții să fi scăzut atât de mult. În plus, proporțiile de petiții admise și respinse sunt cu totul diferite în 2013 față de anii anteriori: conform raportului instituției pentru activitatea sa în perioada 2002-2012, în 2012 au fost admise 16% petiții, au fost respinse 52%, și a fost declarată lipsa de competență pentru 32% (Vezi Raportul de activitate al CNCD pe anul 2012, pagina.26).

Cu toate acestea, este notabilă și salutară implicarea CNCD, alături de parteneri din societatea civilă și instituții publice, în diverse proiecte care vizează combaterea discriminării și educarea diferitelor segmente de public în sensul creșterii toleranței și respectului față de diversitate.

Consiliul Național al Audiovizualului are atribuții în ceea ce privește monitorizarea conținuturilor mediatice transmise de radio și televiziune. CNA aplică sancțiuni pentru încălcări de diverse naturi ale regulilor prevăzute în legea în baza căreia funcționează și care include și referiri la conținuturile ce pot fi calificate drept discurs instigator la ură. Dincolo de exemple concrete și punctuale, precum cele prezentate mai sus, o examinare atentă și exhaustivă a deciziilor luate de CNA, pe baza informațiilor găzduite de website-ul instituției poate constitui o direcție utilă de investigare a măsurii în care CNA funcționează ca organism responsabil și eficient în combaterea și sancționarea DIU.

Activitatea instituțiilor statului cu atribuții în combaterea discriminării și, în acest mod, în limitarea incidenței DIU este suplimentată de eforturi ale *organizațiilor neguvernamentale* care includ, în funcție de specificul activităților lor, și componente care vizează DIU. Trebuie însă reamintită noutatea tematicii DIU în context românesc, în sensul prioritizării acesteia ca preocupare pe agenda publică, în pofida faptului că manifestări factuale ale DIU nu constituie un fenomen de dată recentă. În acest sens, pot fi utile examinări aprofundate ale modalităților prin care ONG-urile își asumă, în prezent, preluarea acestei teme în registrul activităților lor și acțiunile

concrete pe care le întreprind pentru reducerea amplitudinii DIU. Întrebări relevante pot fi adresate, din această perspectivă, referitor la strategiile de acțiune pe care acestea le întrevăd și care pot include reacții și acțiuni punctuale, limitate la cazuri și incidente particulare și cu mare vizibilitate, sau o activitate sistematică de monitorizare și semnalare a cazurilor de DIU. Mai mult decât atât, întrebări relevante pot privi natura acțiunilor (de prevenire și combatere, de semnalare, de reacție, de asistență juridică pentru victime), grupurile vulnerabile vizate, aria de manifestare a DIU în care se intervine (DIU în mass media, mediul online, spațiul public, școli, interacțiunea cetățean-autorități publice). Nu în ultimul rând, poate fi interesant de urmărit dinamica parteneriatelor și măsura în care ONG-urile se angajează în acțiuni concertate care presupun colaborări, atât în zona societății civile, cât și parteneriate cu instituții ale statului.

DIU emis de personalități publice, cu mare vizibilitate, este mai probabil să aibă un impact mai puternic decât cel proferat de emitenți anonimi sau care nu beneficiază de o audiență largă. Similar, reacțiile publice de evidențiere a efectelor negative ale DIU venite din partea *personalităților publice și a liderilor de opinie* pot avea un impact notabil asupra publicului larg, pentru care DIU este, încă, o noțiune puțin familiară.

Acest ultim aspect are legătură cu ideea de educare a publicului în ceea ce privește semnificația DIU, consecințele negative pe care acesta le are asupra victimelor și mecanismele prin care actele DIU pot fi semnalate. *Programele de educare* a diferitelor segmente ale populației sunt importante și au fost punctate ca atare în discuțiile cu experți purtate pentru realizarea acestui raport. Această abordare mizează pe cultivarea respectului și toleranței față de toate grupurile sociale și pe utilizarea responsabilă a libertății de exprimare, care nu este sinonimă cu libertatea de a incita la ură față de grupuri sau persoane percepute ca fiind diferite.

O componentă importantă este reprezentată de atenția ce trebuie acordată familiarizării timpurii a elevilor cu noțiuni legate de diversitate și respect față de ceilalți, dat fiind aportul important al școlii în procesul de socializare. Programe educaționale punctuale sau includerea în curriculum a unor module centrate pe transmiterea de valori democratice ar putea avea un efect benefic în acest sens. Pe de o parte, elevii pot învăța să devină toleranți și responsabili în actele de comunicare, putând, de asemenea, internaliza nevoia de reacție critică atunci când sunt ei înșiși martori sau victime ale DIU.

Studii ulterioare pot viza întrebări specifice despre ariile în care sunt implementate astfel de inițiative și măsura în care acestea au produs impactul dorit.

Referințe

Articole și studii

- Alesina, A., Devleeschauwer, A., Esterly, W. (2005) "Fractionalization" în *Journal of Economic Growth*, 8, 155-194, 2003; Jose G. Montalvo, Marta Reynal-Querol, "Ethnic Diversity and Economic Development" în *Journal of Development Economics*, 76, 293-323;
- Ash, T. G. (2013). "2014 is not 1914, but Europe is getting increasingly angry and nationalist", *The Guardian*, 18 noiembrie 2013, ultima accesare 19 noiembrie 2013;
- Boyle, K. (2001). "Hate speech- the United States versus the rest of the world?" *Maine Law Review*. Vol. 53(2);
- Buhuceanu, F. (2008) *The situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Romania*. Sociological Country Report;
- Cortese, A. (2006). *Opposing Hate Speech*, Praeger Publishers;
- Dreze, J. & Sen, A. (1989). *Hunger and public action*. Calderon, Oxford;
- Fox, J. E. (2012) "The uses of racism: whitewashing new Europeans in the UK", *Ethnic and Racial Studies*, pp. 1-19;
- Fox, J. E., Morosanu, L., Szillasy, E. (2012) "The Racialization of the New European Migration to the UK" *Sociology*, 46(4), 680 –695;
- Healey, J. F. (2011) *Diversity and Society. Race, Ethnicity and Gender*. Sage Publications. Chapter 5, „African Americans: From Segregation to Modern Institutional Discrimination and Modern Racism”, http://www.sagepub.com/upm-data/54133_Chapter_5.pdf, ultima accesare, 15 noiembrie 2013;
- Iordachi, C. (2001). *European Review of History—Revue europeenne d’Histoire*, "The Unyielding Boundaries of Citizenship: The Emancipation of 'Non-Citizens' in Romania, 1866–1918", Vol. 8, No. 2;
- Kivu, M. (2002) "Comentarii pe marginea Barometrului Relatiilor Interetnice". In Rudolf Poledna, Francois Ruegg si Călin Rus (editori) *Interculturalitate, Cercetări și Perspective Românești*. Presa Universitară Clujeană. Pp. 75-84;
- Moraru, A, Popa, R., Toba, M, Voicu, O. (2003) *Intoleranță, discriminare, extremism în România*, Institutul pentru Politici Publice, decembrie;
- Parekh, B. (2006). 'Hate Speech. Is there a case for banning?' in *Public Policy Research*. December 2005 – February 2006, Vol. 12 (4), 213-223;
- Peltonen, L. S. (2010) *Hate speech against the Roma in Romania. Discourse Analysis on Three Romanian Newspapers' Internet Forums*, 2010, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Social and Cultural Anthropology. Master's thesis;
- Riley, D. (2010) *The Civic Foundations of Fascism in Europe: Italy, Spain and Romania, 1870-1945*, Baltimore, Johns Hopkins University Press;
- Saunders, K. (2011). *Degradation. What the history of Obscenity tells us about Hate Speech*. New York University Press;
- Van Blaricum, C. D. (2005). „Internet Hate Speech: The European Framework and the Emerging American Haven”, în *Washington and Lee Law Review*, Vol. 62/Issue 2/ Article 9/ pp. 781-830;

- Weber, A. (2009). *Manual on Hate Speech*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, Cedex;

Studii, rapoarte și intervenții accesabile online

- Agenția pentru drepturi fundamentale a Uniunii Europene (2009) *Date în obiectiv. Primul raport | Romii*, un raport EU-MIDIS al FRA, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/413-EU-MIDIS_ROMA_RO.pdf, accesat 06.09.2013;
- Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene. (2009). *Homofobia și discriminarea pe criterii de orientare sexuală și identitate de gen în statele membre ale UE*, Partea a II-a: Situația socială, 2009. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-hdgso-report-part2_ro.pdf;
- Amnesty International (2011) *Report 2011. The State of the World's Human Rights*; http://files.amnesty.org/air11/air_2011_full_en.pdf;
- Avocatul Poporului (2013) *Raport de Activitate pentru anul 2012* disponibil la: <http://www.avp.ro/rapoarte-anuale/raport-2012-avocatul-poporului.pdf>, vizitat la 19.09.2013
- Bartlett, J., Birdwell, J. și M. Littler (2011) „The New Face of Digital Populism”, Centre for the Analysis of Social Media, Demos, disponibil la: http://www.demos.co.uk/files/Demos_OSIPOP_Book-web_03.pdf?1320601634, accesat 21.11.2013
- Bukovska, B. (2012) “Striking the balance in Europe between freedom of expression and offence.” Interventie in cadrul Conferintei *Media Pluralism and Diversity and Combating <Hate Speech> in Europe*. Sesiunea nr. 2. Video accesat 16.09.2013;
- CEJI (2012a) „Dezvăluirea infracțiunilor motivate de ură. În fața faptelor. Îndrumări pentru monitorizarea infracțiunilor și incidentelor motivate de ură.”, Noiembrie 2012, accesabil online la <http://www.ceji.org/sites/default/files/publications/facing-facts-guidelines-romanian.pdf>;
- CEJI (2012b) *Facing Facts. Make hate crimes visible. Mapping report*, January 2013, <http://www.ceji.org/sites/default/files/publications/facing-facts-mapping-report-january-2013.pdf>;
- Centrul de Resurse Juridice, <http://e-juridic.manager.ro/articole/cncd-ul-administreaza-in-mod-preferential-si-politizat-dosarele-in-care-sunt-implicati-inalti-demnitari-ai-statului-7126.html>, 17 iunie 2011, ultima accesare 19 noiembrie 2013.
- Cinpoes, R. (2012). *The Extreme Right in Romania* Friedrich Ebert Stiftung, disponibilă online la http://www.academia.edu/2056110/The_Extreme_Right_in_Contemporary_Romania
- Clinton, B. (2010) *What we learned in Oklahoma city?* 18 aprilie 2010. <http://www.nytimes.com/2010/04/19/opinion/19clinton.html> (accesat în 25 noiembrie 2013);
- CNCD. *Raport privind implementarea Directivei rasiale în România, 2003-2010*, coord. Asztalos Csaba Ferenc, <http://www.cncd.org.ro/publicatii/Rapoarte-5/>;
- CNCD. *Raport de activitate 2012*. <http://www.cncd.org.ro/files/file/Raport%20de%20activitate%20CNCD%202012.pdf>;
- Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (2006). *Al treilea raport despre România*. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/romania/ROM-CbC-III-2006-3-ROM.pdf>;

- Consiliul European. Comitetul de Miniștri. Recomandarea No. R (97) 20 [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf). Vizitat 09.08.2013;
- CSCB (2011) *Stereotipuri la adresa romilor. Percepția privind etnia romilor. Rolul presei. Identificarea de alternative de îmbunătățire*. Sondaj de opinie național realizat pentru Asociația Pro Democrația. Noiembrie 2011. Disponibil on line la http://www.apd.ro/files/comunicate/Sondaj_APD_ANR.pdf
- Decizia CNA nr. 671/10.12.2013, accesabilă online la http://www.cna.ro/Decizia-nr-671-din-10-12-2013.html?var_recherche=cheloo;
- Decizia CNA nr. 673 / 12.12.2013, accesabilă online la http://www.cna.ro/Decizia-nr-673-din-12-12-2013.html?var_recherche=colind
- Departamentul de Stat al SUA. 2010 *Human Rights Report Romania* <http://www.state.gov/documents/organization/160210.pdf>
- Dohotaru, A. în interviu cu Nicu Ioan Stoica, vice-presedintele Alianța Civică Democrată a Romilor “Integrarea romilor: rapoarte, publicații, conferințe și instruirii”, *Critic Atac*, 22 mai 2013, <http://www.criticatac.ro/22374/interviu/>, ultima accesare 10 noiembrie 2013;
- Europe Solidaire Sans Frontieres.’ http://www.europe-solidaire.org/IMG/article_PDF/article_a29318.pdf;
- European Roma Rights Centre (2012) Newsletter, Volume 16, Iunie 2012. <http://www.errc.org/cms/upload/file/errc-newsletter-2-2012.pdf>;
- European Roma Rights Centre (2012) *Italy. A Report by the ERRC. Country Profile 2011-2012*. <http://www.errc.org/cms/upload/file/italy-country-profile-2011-2012.pdf>; vizitat 01.09.2013;
- Fofiu, A. ”The Romanian Cyberhate: extreme threat and the majority-minority relationship on the internet.” Online la <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/ricc/postgraduate/documents/TheRomanianCyberhate-extremethreatandthemajorityminorityrelationshipontheinternet.pdf>; accesat 23.11.2013;
- Fundamental Rights Agency. *Hate Crime in the European Union* http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_en_final_o.pdf;
- Grass, G. (2012) „What must be said”, (titlu original „Was gesagt werden muss”) *The Guardian*, 5 aprilie 2012, <http://www.theguardian.com/books/2012/apr/05/gunter-grass-what-must-be-said>, ultima accesare 18 noiembrie 2013.
- Hotnews. ro, Raluca Pantazi, 18 octombrie 2013, “Csaba Asztalos, presedintele Consiliului pentru Combaterea Discriminării: Imi este rusine de hotararea CNCD în cazul deputatului Alexandru Baisanu” <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-15781922-csaba-asztalos-presedintele-consiliului-pentru-combaterea-discriminarii-imi-este-rusine-hotararea-cncd-cazul-deputatului-alexandru-baisanu.htm>;
- http://www.cncd.org.ro/files/file/Raport%20de%20cercetare%20CNCD_Discriminare.pdf, ultima accesare 1 noiembrie 2013;
- Human Rights Watch & International Gay and Lesbian Human Rights Commission (1988) *Scandaluri publice. Orientarea sexuală și legea penală în România*. Raport accesat la 16.09.2013, http://accept-romania.ro/images/stories/scandaluri_publice_orientarea_sexuala_si_legea_penala_in_romania.pdf;
- INSOMAR (2009) *Fenomenul discriminării în România. Percepții și atitudini*. August 2009. On line la <http://cncd.org.ro/files/file/Fenomenul%20discriminarii%202009.pdf>;
- International Network Against Cyberhate (2007) *Second INACH Report*. <http://www.inach.net/content/second-INACH-report.pdf>;
- International Network Against Cyberhate (2010). *Report*. http://www.inach.net/INACH_report_2010.pdf;

- Iordache, R. E. & I. Ionescu (2008) *Legal study on homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Romania*. FRALEX., accesat la 7.09.2013; http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/334-FRA-hdgs0-NR_RO.pdf;
- IRES (2013) *Percepții și atitudini privind discriminarea. Raport de cercetare*. Online la <http://www.ires.com.ro/articol/247/perceptii-si-atitudini-ale-populatiei-romaniei-fata-de-fenomenul-de-discriminare-in-2013>
- Judt, T. (2001) *Romania: Bottom of the heap*, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2001/nov/01/romania-bottom-of-the-heap/>;
- Legea Audiovizualului nr. 504. Disponibilă pe site-ul CNA la <http://www.cna.ro/Legea-audiovizualului-nr-504-din-6023.html>;
- Nicolae, V. <http://valeriucnicolae.wordpress.com/2013/10/> octombrie 2013;
- *Observator cultural*, Scrisoarea „In apararea Eugeniei Voda”, http://www.observatorcultural.ro/In-apararea-Eugeniei-Voda*articleID_24741-articles_details.html, ultima accesare, 15 noiembrie 2013;
- OSCE/ODIHR (2012) *Hate Crimes in the OSCE Region. Incidents and Responses. Annual Report for 2011*. Warsaw; <http://tandis.odihhr.pl/hcr2011/>;
- Pillay, N. (2013) ‘Freedom of Expression and incitement to hatred in the context of International Human Rights Law’, Londra, 15 februarie 2013. <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13018&LangID=E>, vizitat la 26.08.2013;
- Policy Center for Roma and Minorities (2012) *ENAR Shadow Report 2010-2011. Racism and Discriminatory Practices in Romania*, Florin Botonogu, coordonator. <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202010-11/22.%20Romania.pdf>;
- Policy Center for Roma and Minorities (2013) *ENAR Shadow Report 2011-2012. Racism and Discriminatory Practices in Romania*, Florin Botonogu, coordonator. <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Romania.pdf>;
- Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia, COM (2001) 664 final, Brussels, 28 noiembrie 2001. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:075E:0269:0273:EN:PDF>;
- Regulamentul (CE) nr. 168/2007 al Consiliului din 15 februarie 2007 privind înființarea Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene. http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/14169_ro.htm;
- Romani Criss (2011) *Romii în discursul public românesc. Îndrumar de bune practici*. http://www.romanicriss.org/PDF/Indrumar_de_adresare%20politicieni.pdf;
- Shelton, D. (2003). ”The Boundaries of Human Rights Jurisdiction in Europe”, 13 *Duke Journal of Comparative & International Law* 95-154. Disponibil la: <http://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol13/iss1/2>;
- TNSCSOP (2012) *Raport de cercetare. Percepții și atitudini privind discriminarea în România*, București;
- Toma, Mircea - Active Watch. <http://www.paginademedia.ro/2012/01/campania-antidiscriminare-cu-mesaje-socante/>, vizitat la 18.09.2013;
- Ward, B. 2013. <http://www.opendemocracy.net/benjamin-ward/divided-we-fall-intolerance-in-europe-puts-rights-at-risk>. accesat 15.11.2013;

Alte surse online

- ”Senatorul PSD. Dan Sova, reclamat la Parchet pentru ca a negat Holocaustul romanesc.” 21.02.2013. În editia online a Revistei 22. Disponibil la <http://www.revista22.ro/articol.php?id=13717>, vizitat 04.09.2013;
- <http://act4hre.coe.int/eng/No-hate-speech-movement/The-Campaign>, vizitat la 18.09.2013;
- <http://activewatch.ro/ro/antidiscriminare/reactie-rapida/angajati-ai-statului-in-cardasie-cu-extremistii>;
- <http://athenainstitute.eu/en/index/>. accesat 18.11.2013;
- <http://en-maktoob.news.yahoo.com/uk-xenophobia-turns-against-eastern-europeans-135646609.html>, accesat 19.11.2013;
- <http://ethicaljournalismnetwork.org/en/contents/founding-text>. accesat 24.11.2013.
- <http://gay4soccer.com/2013/03/07/fifa-13-hate-speech-gaming/>, vizitat la 20.09/2013;
- <http://hub.coe.int/event-files/our-events/the-group-of-eminant-persons>;
- <http://library.fes.de/pdf-files/do/07908-20110311.pdf> , accesat 18.11.2013;
- <http://nuuriionline.wordpress.com/bibliografie-ateliere/>;
- <http://racistbot.tumblr.com>, vizitat la 18.09.2013;
- <http://www.athenainstitute.eu/en/major/>, accesat 19.11.2013;
- http://www.avp.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=56&lang=ro;
- <http://www.cna.ro/-Consiliul-.html>;
- <http://www.cnbc.com/id/100767652>; accesat 18.11.2013;
- <http://www.comunicatedepresa.ro/cros-centrul-de-resurse-pentru-organizatii-studentesti/online-together-program-de-training-despre-combaterea-discursului-instigator-la-ur-n-mediul-online/>;
- <http://www.ea.com/>, vizitat la 20.09.2013;
- http://www.enar-eu.org/Page_Generale.asp?DocID=15281&la=1&langue=EN, accesat 18.11.2013;
- <http://www.errc.org/article/errc-condemns-hitler-hate-speech-against-roma/4173>; vizitat 27.08.2013;
- <http://www.everydaysexism.com/>, vizitat la 05.09.2013;
- <http://www.faren.net.org/default.asp?intPageID=6>, vizitată la 20.09.2013;
- <http://www.inach.net/>;
- <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home.html>, ultima dată accesată la: 18.11.2013;
- <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/where-we-work/europa/european-economic-area.html>, accesat 18.11.2013;
- <http://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/IOM-DG-statement-at-2013-UN-Coordination-meeting-on-migration.pdf>; accesat 20.11.2013;
- <http://www.mediafax.ro/cultura-media/antena-1-amendata-cu-10-000-de-lei-de-cna-pentru-declaratiile-lui-cheloo-despre-persoanele-gay-11754107>; 15.02.2014
- <http://www.migrantsrights.org.uk/news/2013/new-research-hate-speech-and-racism>, accesat 22.11.2013;
- <http://www.newmediaschool.ro/evenimente/training/2012/12/online-together-drepturile-omului-si-newmedia/>;
- <http://www.nouadreapta.org/>;
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>, vizitat 16.09.2013;
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>. Vizitat 16.09.2013;

- <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>, accesat 17.09.2013;
- <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/homophobia-romanian-football-receives-red-card-european-union-court>, accesat 19.11.2013;
- <http://www.osce.org/odihr/66388>, accesat 10.09.2013;
- <http://www.paginademedi.ro/2013/11/exclusiv-cheloo-pesto-500-de-reclamatii-primate-la-cna-instiga-la-violenta-verbala-asupra-comunitatii-gay/>; 15.02.2014
- <http://www.paginademedi.ro/2013/12/cheloo-criticat-de-cei-care-detin-licenta-x-factor-a-fost-lipsit-de-respect-si-nu-si-a-facut-datoria-de-jurat/>; 15.02.2014
- <http://www.profesionistiro.ro/campanie/despre/despre.html>. Vizitat la 18.09.2013;
- http://www.protectcivilrights.org/pdf/reports/hatecrimes/lccref_hate_crimes_report.pdf; accesat 24.11.2013
- http://www.realitatea.net/cristoiu-dur-cu-cna-niste-insi-beti-cu-secarica-sau-drogati-cu-etnobotanice_781976.html;
- http://www.report-it.org.uk/your_police_force;
- <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt>; accesat 19.11.2013.
- <http://www.thecst.org.uk/docs/Antisemitic%20Discourse%20Report%202011%20WEB.pdf>;
- <http://www.thecst.org.uk/docs/CST%20Incidents%20Report%20Jan%20-%20June%202013.pdf>;
- http://www.thecst.org.uk/docs/DEFINITIONS%20OF%20ANTISEMITIC%20INCIDENT_for%20PDF%20on%20website.pdf. Vizitat 16.11.2013;
- <http://www.todayszaman.com/tz-web/news-208422-103-hate-speech-and-hate-crimes-wounding-words-and-acts.html> accesat. 23.11.2013;
- <http://www.womenactionmedia.org/>, vizitat la 05.09.2013;
- <http://www.youtube.com/watch?v=hJcr3e14wHo>, vizitat la 18.09.2013;
- <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1674977&Site=COE&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679> ;
- <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europoltsat.pdf>, accesat 19.11.2013;
- www.jsn.fi;
- www.nohatespeechmovement.org, vizitat la 12.09.2013;

.....

Lista experților intervievați pentru raportul despre Discursul instigator la ură

.....

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

- Csaba Ferenc Asztalos, Presedintele CNCD - comunicare scrisă nov. 2013
- Istvan Haller, membru în Colegiul Director al CNCD – comunicare scrisă nov. 2013

-
- Ioana Avădani, Director executiv *Centrul pentru Jurnalism Independent* – interviu 15.11.2013
 - Ionuț Codreanu, Coordonator de programe *Active Watch* - interviu București 14.10.2013
 - Irina Niță, Coordonator de programe, *Asociația Accept* - interviu București 14.10.2013
 - Nicoleta Andreescu, Director *APADOR – CH* – interviu 18.11.2013
 - Florin Moisa, Președinte executiv *Fundația Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi (CRCR)* – interviu Cluj Napoca 19.11.2013
 - Iulius Rostaș, *Consultant în domeniul drepturilor comunitatii rome* - interviu 20.11.2013

Trimiteri bibliografice pentru secțiunile juridice (1.5 și 2.7.)

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *cauza Erbakan vs. Turcia (2006)*, paragraf 56
- Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, General comment No. 34 , Article 19: Freedoms of opinion and expression;
- Comentariul General nr. 10 (1983), Comentariul General nr. 11 (1983), Comentariul General nr. 11 (1983), Comentariul General nr. 22 (1993), Comentariul General nr. 15 (1993);
- *Factsheet – Hate speech*, European Court of Human Rights, Press Unit, July 2013
- Memorandum explicativ la Recomandarea nr.R (97) 20A Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la „Discursul de ură”, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 30 octombrie 1997;
- Recomandarea nr. 6 a ECRI privind combaterea diseminării materialelor cu caracter rasist prin intermediul internetului;
- Recomandarea de politică generală nr. 7 a ECRI privind legislația națională referitoare la combaterea rasismului și a discriminării rasiale;
- Recomandarea de politică generală nr. 13 a ECRI privind combaterea discriminării îndreptate împotriva populației Roma, adoptată la 24 iunie 2011;
- http://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2013/06/charter_report_2012_en.pdf;
- Propunere de DIRECTIVĂ A CONSILIULUI cu privire la punerea în aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, Bruxelles, 2.7.2008, COM(2008) 426 final;
- Raportul Comisiei Europene pe anul 2012 privind aplicarea Cartei Drepturilor fundamentale a UE;
- Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, *Al Treilea Raport despre România*, adoptat pe 24 iunie 2005;
- Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;
- Protocolul facultativ la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice;
- Al doilea Protocol facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;
- Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale;
- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această convenție;
- Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, pentru interzicerea generală a discriminării;
- Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale; Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică și Protocolul adițional al acesteia;
- Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 431 din 2 septembrie 2000;
- Ordin nr. 286 din 29 august 2007 privind aprobarea Strategiei naționale de implementare a măsurilor de prevenire și combatere a discriminării (2007-2013), adoptat de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării , publicat în M.O. nr. 674 din 3 octombrie 2007;
- Decizie nr. 220/2011) Consiliul Național al Audiovizualului, publicată în M. O. nr. 174 din 11 martie 2011.